

TRIBUNA

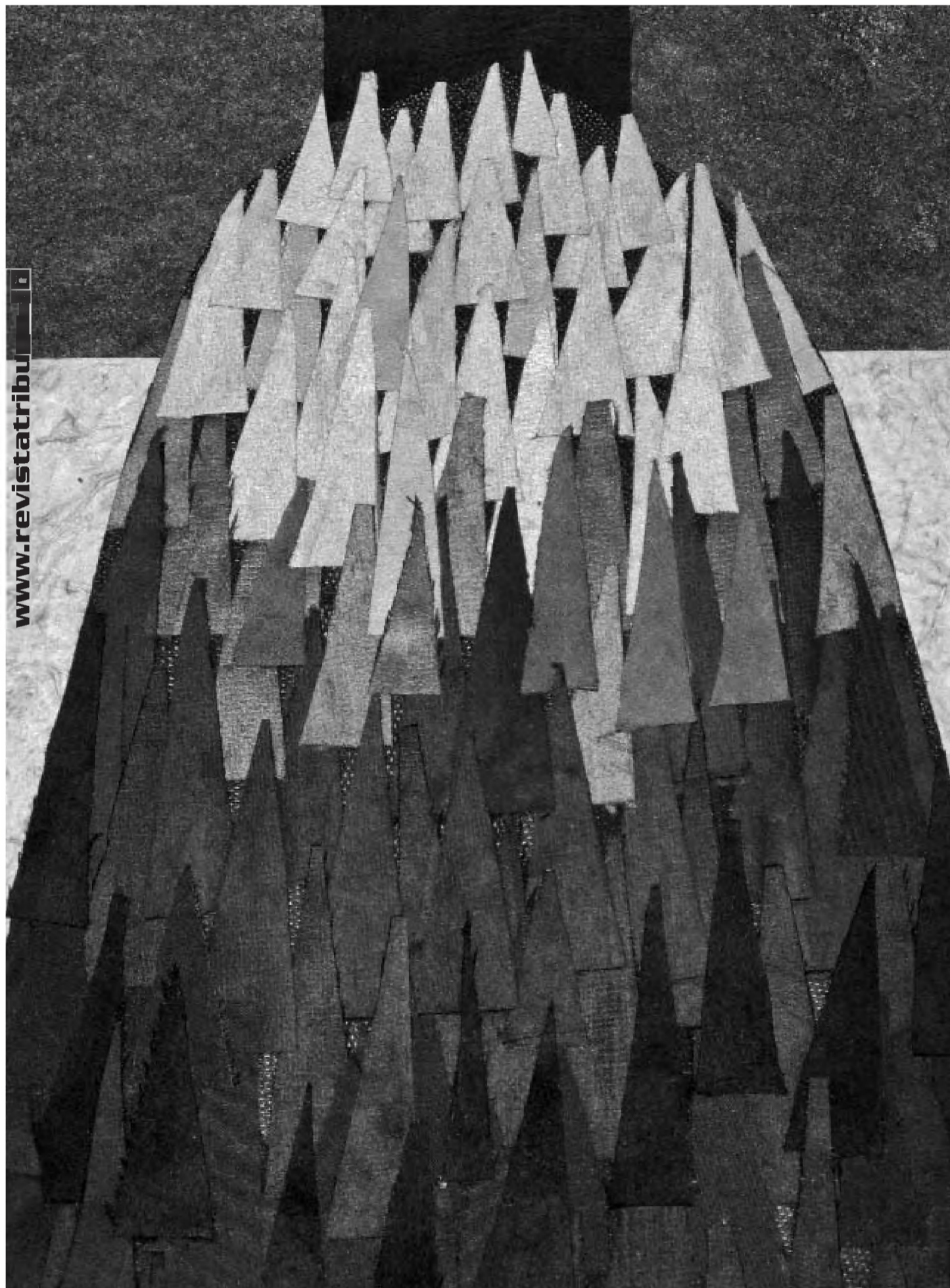
192

Judetul Cluj

3 lei

Revistă de cultură • serie nouă • anul IX • 1 - 15 septembrie 2010

www.revistatribuna.ro

O carte în dezbatere
Idolii forului

Irina Petraș
**Un roman de
Ioan Groșan**

Ion Bogdan Lefter
**Solomon
Marcus - 85**

Interviu cu poetul
Adrian Păunescu

Ilustrația numărului: Angela Roman Popescu

TRIBUNA

Director fondator:
Ioan Slavici (1884)

PUBLIKAȚIE BILUNARĂ CARE APARE SUB EGIDA
CONSILIULUI JUDEȚEAN CLUJ

Consiliul consultativ al revistei de cultură
Tribuna:

Diana Adamek
Mihai Bărbulescu
Aurel Codoban
Ion Cristofor
Marius Jucan
Virgil Mihaiu
Ion Mureșan
Mircea Muthu
Ovidiu Pecican
Petru Poantă
Ioan-Aurel Pop
Ion Pop
Ioan Sbârciu
Radu Țuculescu
Alexandru Vlad

Redacția:

I. Maxim Danciu
(redactor-șef)

Ovidiu Petca
(secretar tehnic de redacție)

Ioan-Pavel Azap
Claudiu Groza
Ștefan Manasia
Oana Pughineanu

Nicolae Sucală-Cuc
Aurica Tothăzan
Marc Maria Georgeta

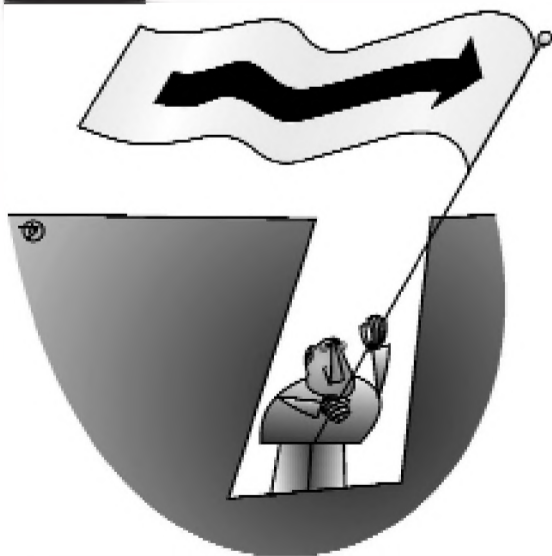
Tehnoredactare:

Virgil Mleşniță
Ștefan Socaciu

Colaționare și supervizare:
L. G. Ilea

Redacția și administrația:
400091 Cluj-Napoca, str. Universității nr. 1

Tel. (0264) 59.14.98
Fax (0264) 59.14.97
E-mail: redactia@revistatribuna.ro
Pagina web: www.revistatribuna.ro
ISSN 1223-8546

bour**actualitatea****Romii dezbină Europa „unită”****George Jiglău**

La doar doi ani de la domolirea scandalului din Italia creat în jurul romilor originari din România, țara noastră a intrat din nou în colimatorul Europei, indirect, prin intermediul romilor dintr-o altă țară vestică – Franța. Decizia lui Nicolas Sarkozy de a distruge taberele de romi de la marginea marilor orașe și de a-i expulza pe aceștia în țările de origine – în marea lor majoritate în România – a fost pusă imediat în contextul libertății de mișcare garantată pentru toți cetățenii Uniunii Europene. Acțiunile francezilor au stârnit criticile autorităților de la București și ale unor organizații pentru protecția drepturilor omului, însă francezii au acționat cu mai mult tact decât au făcut-o italienii în anii precedenți, ceea ce face decizia lor să fie practic inatacabilă. Cu toate acestea, noul episod în care este implicată România ne permite să evaluăm dintr-o nouă perspectivă existența Uniunii Europene, poziția României în cadrul ei, precum și situația veșnic problematică a populației rome.

Decizia lui Nicolas Sarkozy a fost catalogată imediat drept una politicianistă, menită să îi refacă imaginea și poziția în sondajele de opinie, grav afectate în urma dificultăților economice și scandalurilor de corupție din interiorul guvernului care îi este loial. După scăderea de popularitate a extremei drepte din Franța, condusă de decenii de Jean-Marie Le Pen, Sarkozy a sesizat culoarul relativ liber și a decis să-l exploateze, spun criticii săi. De altfel, actualul președinte francez este recunoscut pentru duritatea cu care tratează problemele sociale cu care se confruntă grupurile sărace din societatea franceză, dar care ridică și probleme de infracționalitate. Pe când era ministru de Interne, Sarkozy a trebuit să gestioneze revoltele din 2005, izbucnite în suburbiile sărace ale Parisului, ale căror protagoniști au fost în special tineri de origine musulmană nemulțumiți de condițiile proaste de trai și de șansele puține pe care le oferea societatea franceză. Sarkozy a adoptat o politică de toleranță 0 și chiar i-a numit pe demonștranzii „scursuri ale societății”. Situația de atunci este întrucâtva similară cu cea creată de înmulțirea comunităților de romi. Odată cu migrarea acestora, au luat naștere taberele amplasate fără autorizație lângă marile orașe, a crescut numărul cerșetorilor și nivelul de infracționalitate. Chiar dacă romii nu recurg de regulă la acte de violență, așa cum au făcut tinerii din suburbii în urmă cu cinci ani, Sarkozy a decis să intervină.

Dincolo de calculele politice ale președintelui francez, la care acesta a demonstrat că se pricepe foarte bine, trebuie apreciată perseverența și constanța acestuia în abordarea unor astfel de probleme. Sarkozy a demonstrat că este un personaj autentic de dreapta, care pune preț pe securitate pentru a permite buna desfășurare a vieții de zi cu zi a francezilor. Alunecările spre un discurs populist sunt inevitabile, însă principiul lui Sarkozy a fost mereu acela că marea masă a populației nu trebuie să fie perturbată în niciun fel de o minoritate. De aici până la acuzele de extremism nu este decât un pas, iar acestea pot fi chiar justificate. Însă contraargumentele sunt de aceeași natură. Practic, cei care susțin necondiționat ideea diversității și a prote-

jării fiecărui grup, cu manifestări sau cu un stil de viață care intră în contradicție cu majoritatea populației, nu fac decât să folosească tot argumente populiste, dar în sprijinul unui grup mai restrâns. De aceea, dezbaterile asupra corectitudinii măsurilor luate de Sarkozy este similară cu mersul pe un lac acoperit cu gheață foarte subțire pentru ambele părți.

Romii reprezintă în continuare una din marile probleme ale Europei. Situația materială dezastruoasă în care trăiește majoritatea acestei populații, discriminarea constantă la care sunt supuși în societățile în care trăiesc, stilul de viață greu de acceptat de către ceilalți, incapacitatea autorităților de a realiza cu strategii de integrare viabile sunt acum probleme cu care se confruntă nu doar statele, ci și Uniunea Europeană. Deși la nivel oficial există programe ale Uniunii menite să crească nivelul de trai al comunităților de romi – de exemplu programul Acceder, realizat de EURoma Network – rezultatele palpabile sunt încă departe. Probabil cel mai important obstacol în calea unei evoluții semnificative a stilului de viață al romilor este incapacitatea acestora de a vorbi pe o singură voce. Deși tindem să vorbim despre romi ca despre un grup compact – o minoritate, o etnie, o populație etc. – gradul de diviziune este foarte mare. Modul arhaic de organizare al comunităților este practic incompatibil cu forme de organizare comună la scară mai largă, cu care suntem noi obișnuiți. De altfel, nu ar fi exagerat să spunem că romii au un mod de viață unic în lume, ca niciun altul pe care îl cunoaștem! Această realitate îi face pe mulți să cadă într-un discurs discriminatoriu, profund greșit, care nu face decât să adâncească prăpastia dintre comunități, să creeze tabere și poziții adversariale și să le dea multora senzația că au un rol de „civilizare”. Tocmai faptul că se simt mereu atacați reprezintă una din marile probleme ale romilor.

În esență, vorbim despre o problemă de comunicare. Poate singurele două probleme reale pe care le ridică grupurile de romi în societățile în care locuiesc țin de infracționalitate și de igiena publică. Cine cunoaște măcar superficial modul de organizare a romilor știe că aceștia au întotdeauna unul sau doi „șefi”, oamenii de care toți ceilalți ascultă. Comunicarea exclusiv cu aceștia ar rezolva mare parte din probleme. Aceștia trebuie făcuți să înțeleagă că un grad mai mare de igienă și respectarea unor legi nu intră în contradicție cu stilul lor de viață. Dimpotrivă, cultura romă este una chiar „la modă” în societățile europene. Muzica, dansurile, tradițiile, meșteșugurile, toate aceste elemente specifice se vând foarte bine. Romii „de rând” sunt nemulțumiți de viața lor, sunt frustrați, se simt marginalizați – justificat sau nu – dar în același timp sunt loiali celor care îi conduc.

Aici apare principala problemă și în situația din Franța. Principalele reacții negative la adresa măsurilor luate de autoritățile franceze se referă la faptul că expulzarea unor cetățeni de altă naționalitate – în cazul de față română – care aparțin Uniunii Europene ar intra în contradicție cu dreptul la liberă circulație în interiorul UE,

(Continuare în pagina 22)

editorial

Sufletul Europei. Încotro?

Oana Albescu

„Fără nici o îndoială, sufletul Europei este creștinismul, pentru că valorile care stau la baza civilizației europene sunt valori care provin din creștinism”.
Cardinalul Angelo Comastri.

Ce trebuie să fie Europa? De ce avem nevoie de Europa? Ce păstrează Europa în ființa ei profundă? Ce definește Uniunea Europeană? Angela Merkel rostea aceste întrebări cu ocazia primului discurs ca președinte în exercițiu al Consiliului European, în anul 2007. Cancelarul german reiterează sfatul lui Jacques Delors, „să dăm Europei un suflet”, dar dezavuează această aserțiune, pentru că, în opinia sa, Europa are un suflet.

Firește, ne întrebăm, care este chintesenta sufletului Europei? Dacă citim atent discursul cancelarului german, observăm că sufletul Europei subsumează patru elemente: diversitate, libertate, responsabilitate și toleranță. Definesc oare apodictic aceste caracteristici identitatea și spiritul european? Lecțiile de istorie ne învață că Europa este primul continent în întregime creștinat de pe Mapamond, continentul care până în secolul al XVII-lea s-a numit Creștinătatea. Mai mult decât atât, literatura de specialitate postulează drept rădăcini istorice ale identității europene cultura clasică greacă, civilizația romană și Creștinismul.

Să fie oare absența referirilor la Creștinism, ca pilon al identității europene, anatema contemporaneității pentru Bătrânul Continent? Dacă ne îndreptăm atenția asupra postulatelor din Cartea Europeană a Drepturilor Fundamentale, răspunsul va fi, în mod regretabil, afirmativ. Articolul 10 din Cartă afirmă că „orice persoană are dreptul la libertatea de gândire, de conștiință și de religie. Acest drept implică libertatea de a-și schimba religia sau convingerea, precum și libertatea de a-și manifesta religia sau convingerea individual sau colectiv, în public sau în particular, prin intermediul cultului, învățământului, practicilor și îndeplinirii riturilor”. Apreciez omisiunea referirilor la Creștinism din Cartă ca fiind iremisibilă.

Anticipând decreștinarea societății europene, cardinalul Ratzinger scria că „Europa, spre deosebire de America, se află în coliziune cu propria sa istorie. De nenumărate ori emite o negare viscerală a unei posibile dimensiuni publice a valorilor Creștinismului”. Și atunci, ce va fi Uniunea Europeană fără fundamentul său spiritual? Un posibil răspuns este oferit de Vlad Constantinesco: „un monstru juridic și politic”. Într-atât de maligne sunt considerate așadar consecințele crizei identității europene.

Stefan Zweig opinează foarte interesant că „senzația că există o moștenire pentru toți, că sunt moșteniri comune de făcut, a reunit Europa, după o lungă epocă de războaie, într-un alt punct culminant al umanismului european”. Autorul ne avertizează în continuare că va urma refluxul: „reforma distruge Renașterea, (...), fiecare națiune vrea acum doar pentru sine imperiul puterii și al artei, (...), ia naștere o concurență glorioasă, de parcă fiecare popor european ar simți datoria să se auto-descopere în areopagul istoriei”. O opinie dominantă în literatură este aceea că imigrația populației de religie musulmană reprezintă cea mai mare amenințare la adresa identității spirituale europene. Adversitatea țărilor europene față de integrarea comunităților de musulmani își poate

găsi rațiunea și dacă aducem în discuție faptul că Islamul nu este religia Europei și nici cultura europeană, ci, precum afirma Papa Ioan Paul al II-lea, Creștinismul a imprimat continentului european identitatea proprie.

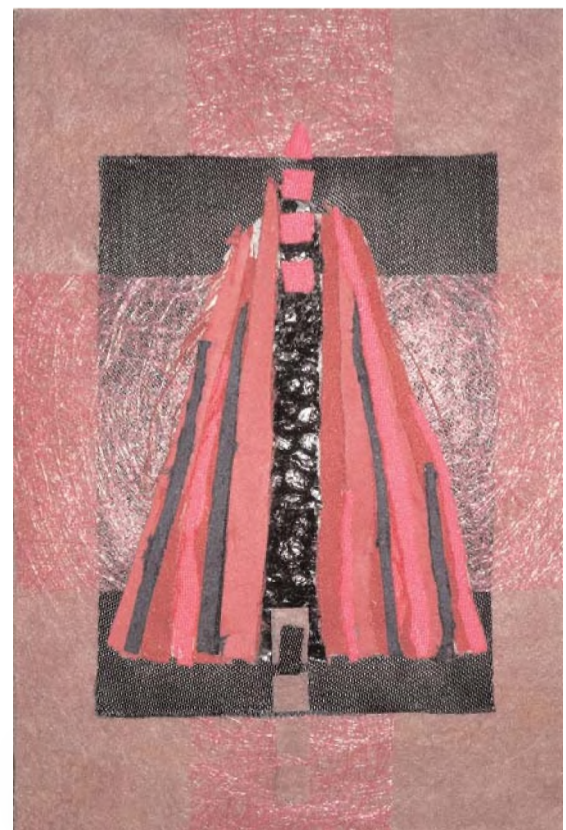
Europa este, potrivit lui J.H. Weiler, cel mai secular și cristofob continent din toate regiunile lumii. Declarația sumbră a lui Nietzsche, „Dumnezeu a murit” a șocat întreaga lume. Autorul este, după cum bine știm, un precursor al postmodernismului. Această „mentalitate” sau „stil de viață” după cum caracteriza David Lyon postmodernismul, a generat credința că putem să construim ceva fără fundamente, denumite simple „presupoziții”. Postmoderniștii contemporani nouă, John Caputo, Gianni Vattimo, se decid să mai dea o șansă Creștinismului, însă cu intenții insidioase, reprobabile chiar. Mai precis, autorii afirmă că Creștinismul mai are un viitor dacă acesta acceptă să devină un „Creștinism non-religios, pustiit de esența sa spirituală, de Iisus Hristos”. Din această perspectivă, Creștinismul nu ar mai reprezenta doctrina teocentrică, a cărei cuvânt revelat este Biblia, ci ar deveni o filozofie superfluă, ușor deconstruibilă. Să nu ne grăbim a vitupera atitudinea lui Nietzsche față de creștinism, fără a lua în discuție ambivalența autorului în abordarea religiei creștine. Karl Jaspers ne atrage atenția că Nietzsche nu înfierează creștinismul în totalitate, și aici autorul se referă la cuvintele lui Nietzsche despre influența exercitată de Biblie: „până acum respectul Bibliei se menține în Europa – acesta este probabil cel mai bun factor de educație a moravurilor pe care Europa îl datorează creștinismului”.

Hans Kung, în lucrarea sa „Responsabilitatea globală. În căutarea unei noi etici a lumii”, formula o aserțiune nobilă: „Pacea mondială e imposibilă în absența păcii religioase”. Astfel autorul teoretizează conceptul de „humanum”, care desemnează un criteriu ecumenic fundamental. Acest criteriu etic universal se bazează pe ceea ce este cu adevărat uman, pe demnitatea umană și pe valorile care îi sunt subordonate. Întrebarea etică de bază în termenii acestui criteriu este: ce este bine pentru ființele umane? Iar răspunsul este: ceea ce îi ajută să fie cu adevărat oameni. Suntem în fața unei posibile soluții pentru criza identității Europei. Adevărata religie este împlinirea adevăratei umanități, iar presupuziția optimă a realizării *humanum*-ului este aceea că trebuie să existe religie, mai ales acolo unde umanitatea se poate realiza și concretiza ca și obligație necondiționată și universală. Grete Tartler construiește un argument similar și postulează că „Europa și-a conturat identitatea politică și culturală în primul rând datorită imaginației celor care au îndrăznit, în perioade de inflexibil naționalism, în ciuda războaielor care au pustiit continentul în prima jumătate a secolului al XX-lea, să prezinte Europa ca pe un teritoriu al înțelegerii, păcii, conlucrării, toleranței”. Foarte interesant, Papa Ioan Paul al II-lea propunea un examen moral al Europei, al calității morale a civilizației sale, plecând de la faptul că libertatea economică și politică nu pot funcționa în nici o democrație în absența unei structuri morale a libertății, singura capabilă să genereze o societate virtuoasă moral și spiritual. Trebuie să privim ca o prescripție imperativă atenționarea lui Papa Ioan Paul al II-lea, aceea că Europa trebuie

să fie, în primul rând, un concept istoric și cultural, în care creștinătatea a fost și trebuie să rămână indispensabilă în crearea unei societăți capabile să integreze oamenii și culturile, un nou model de unitate în diversitate, ce va promova speranța într-o lume mai bună. Marcello Pera accentuează faptul că actuala criză europeană este o criză identitară și necesită răspunsuri culturale. Astfel că se impune întoarcerea la originile noastre, la rădăcinile noastre identitare. Un punct de vedere analog aparține cardinalului Angelo Sodano, care afirmă că Biserica este aceea de la care se așteaptă redresarea Europei: „Biserica, fără a interfera în politică, poate da un suflet acestei Europe”.

Paul Valery spunea că uniunea europenilor este un act liber al celor care vor să construiască o familie, a acelor popoare care împărtășesc un set de valori comune care dau substanță spiritului european. Mai precis, „spiritul european este atașat de respectul pentru valorile democrației, pentru centralitatea ființei umane și a drepturilor și libertăților fundamentale care îi sunt inerente, pentru viața și împlinirea lui. Sunt valori care sintetizează rădăcini adânci de spiritualitate, construite de cultura greacă și romană, cărora li se adaugă creștinismul”. Părinții construcției europene, Konrad Adenauer, Robert Schuman, Alcide de Gasperi, au accentuat de asemenea rolul pe care îl joacă creștinismul în cadrul civilizației europene. Robert Schuman opina foarte vehement că idealul democratic de care depindea viitorul Europei își datorează originile exclusiv Creștinismului.

Dacă introspectăm atent punctele de vedere din literatura de specialitate, observăm că ele converg spre aceeași condiție *sine qua non* pentru depășirea crizei identitare pe care o traversează Europa, și anume reîntoarcerea la învățătura și valorile Creștinismului. Să căutăm așadar remediul pentru criza spirituală a Europei dincolo de tratate și legislații. Să cercetăm mai întâi în sufletul nostru, pentru că omul este o ființă creată după prototip divin.

cărți în actualitate

Ioan Groșan sau Nordicul om din Est rătăcit în centrul lumii

Irina Petraș

Ioan Groșan
Un om din Est
 Editura Noul Scris Românesc și Editura Tracus
 Arte, 2010

La apariția *Caravanei cinematografice* (1985) a lui Ioan Groșan observam o situație oarecum în răspăr cu moda zilei („venind din zona ardeleană, va mărturisi într-un interviu, mai târziu, noi am încercat să integrăm aceste procedee narative totuși într-o proză de structură aproape clasică”). Resimte și el povara erudiției și a informației, inhibiția „seriei literare”, primejdia livrării, are tentația textualizării și sindromul „oglinzii”, însă toate acestea par experiențe asumate, decantate, depășite înspre firescul enunțurilor și minuția texturii.

Un om din Est dezleagă parțial și dezinvolt și noduri din plasa *Caravanei*. O dimineață minunată pentru proza scurtă staționează în etapa „fazanescă”, presimțind etapa rațelor reportericești ale jurnalistului postdecembrist și visând dezvoltări sub semnul romanului (fluvii): mistrețul poate dezlănțui un roman întreg, pentru că „nu oricine poate trage la cerb”. Palpitul vieții e prins deja în secvențe de un realism acut. *Insula* respecta codul ritualic al povestirii comunicând cu „auditoriul” prin intermediul unei scrisori. Corespondența lui Nelu Sanepidu utilizează același truc și dezvoltă „hârjoneala cu singurele jucării rămase: cuvintele”, plus „salvatoarea, grijulia, responsabila tehnică a amănării”, descriind „micile sale experiențe în spatele cărora cu puțină bunăvoință este foarte probabil să se poată dibui lucruri remarcabile”. „Precizia aproape ostentativă a amănuntelor” aproximează dimensiunea livrescă a existenței, căci ficțiunea și existența reală își dispută fără încetare autenticitatea într-un cerc vicios cu prelungiri legitime în cartea de acum. *Caravana cinematografică* aduce cu sine convențiile epocii, automatismele verbale, limitele. Satul – ca și târgul ori școala – e un teritoriu vulnerabil și înregistrează seismele istorice, maleabil în aparență, dar conducându-se, în cele din urmă, după legi proprii. *Marea amărăciune* anunță dezinvoltura frazării, rigoarea construcției, polifonia. Densitatea textului, mecanismele contextului, adâncimea subtextului invită la interpretări deschise. Inteligibilitatea parțială a lumii e sugerată și de excelențele proze din *Trenul de noapte* (1989). Un ochi ușor buimac și inocent descrie lumea, cuvântul o presimte, înțelesurile ultime rămânând intacte. Se realizează, totodată, și o eludare a timpului istoric, o recunoaștere tacită a „straturilor de păgânătate”, cum le numea Ion Barbu, care zac la temelia ființei, ignorând costumația de epocă, de altminteri din ce în ce mai puțin expresivă. Despuieri succesive se petrec sub regim oniric, fantastic. Priza la real își disprețuiește superficialitatea, sondează dincolo de aparențe. În *Planeta mediocrilor* (1991), diferența specifică stă în „ingroșanizarea” gen *Ars Amatoria* a aspectelor verbale ale cotidianului. Toate semnălele interpretabile sunt interpretate în registru ludic, enunțurile sunt savuroase și grave în egală măsură. Toate structurile de rezistență ale edificiului social și politic sunt subminate copios, cu nedisimulată încântare, dar și cu oroarea celui care se știe dependent de același edificiu. „Critica” necruțătoare e secundată de o bonomie fără margini. Un Caragiale contaminat de Creangă ia totul în derădere înduioșat de meschinăria generalizată.

Deși s-a vorbit, pe bună dreptate, despre umorismul său cuceritor, Ioan Groșan nu este un scriitor comic. E, dimpotrivă, așa zice, un scriitor ludic și ironic. *Școala ludică*, piesa lui jucată de tinerii din *Ars*

amatoria, poate fi asumată, retrospectiv, ca artă poetică. Lumea este „dată” în multe, peștrițe feluri, rebelă și nestăpănită, aiuritoare și tiranică; poți agonisi potop de informații, date, detalii despre mecanismele ei, dar n-o poți controla altminteri decât prin libertatea de a râde cu lacrimi în marginea neînțeleșurilor și aberațiilor și n-o poți supune decât în spațiul ficțiunii, doar acolo va asculta de cuvintele tale, cuvinte ale puterii. Comical înregistrează detalii de care râde, satirizându-le, cu doze variabile de otrăvă, dar o face înăuntrul coerenței indiscutabile a lumii. Ludicul, în schimb, constată superlucid că lumea e strâmbă, scăpată de sub controlul omenescului, și atunci intervine: schimbă turația, introduce referințe multiple, lichiefiază locuri comune și aparent imuabile, înalță oglinzi deformatoare, obligă lumea să fie așa cum o scrie el, să accepte coerența jocului dezlănțuit. Realismul rămâne intact, căci ingredientele sunt toate autentice, noi sunt sintaxa, proporțiile și perspectiva. Lumea se organizează într-o structură inedită, consecință a dereglării ludice. Copil înstrăinat în lumea mare (pe „drumul țării cel lunguț” al maramureșeanului) – vezi orfanitatea omului de azi și micșorarea sa periculoasă – se strecoară în mecanism, scoate un șurub, pune o frână, îndoiaie un fir de legătură, iar apoi se amuză (galben, dar molipsitor) pe seama întoarcerii pe dos. Lumea e dovedită ca „povară” redundantă, pleonastică, repetitivă. Ea a fost „scrisă”, e adevărat, dar poate fi scrisă din nou după regulile libere ale jocului. În vreme ce comical e caricaturist, ludicul e un maestru al colajului. Cel dintâi alege un detaliu al lumii și îl îngroșă, stricând temporar armonia (oricât de strâmbă) a lumii; ludicul vede dizarmonia totului și recrează o lume „ca-și-cum”, din propriile ei fragmente, dar după legile lui armonice. Comical maimuțarește, ludicul se răzbună. Primul vrea doar să rădă de defectele lumii, parodiindu-le, celălalt se joacă luându-și revanșa față de o lume care îl ignoră. La o privire atentă, în spatele jocului său se văd plânsul, tristețea, disperarea.

Un om din Est, „romanul” promis ani în șir și lansat acum fără această etichetă constrângătoare (detaliu pe care comentatorii nu-l iau în seamă, deși nimic nu e întâmplător în scrisul lui Groșan!), include în compoziție câteva nuanțe și licori distilate în volumele anterioare și care s-au dovedit conforme nevoilor sale auctoriale (nu văd aici nimic de cârtit, stilul se face și se consolidează în seama bibliotecii întregi din spatele scrisului tău, bibliotecă pe ale cărei rafturi stau, firește, la vedere, și cărțile tale anterioare). În spațiul-timpul câtorva luni de dinainte de decembrie 1989, Groșan știe îngrămădi cam tot ce se poate spune despre o epocă deja coaptă în toate straturile sale succesive și extenuată în forța sa de perpetuare, cu sfârșitul dospind insidios în fundal și cu deja-știința autorului însuși, care a vrut (mărturisește) să capteze „cât mai mult din tarele, din rănilile, din cicatricile pe care ni le-a lăsat în suflet comunismul, dar în același timp nu vreau să fie o proză de tip memorialistică de închisoare, pentru că noi nu am trăit mari evenimente de acest gen. Nu am fost bătuți, nu am fost arestați, de aceea eu sper ca aceasta proză să aibă și umor. De aceea, modelul meu este Bulgakov, pentru că dincolo de dezastrele pe care le-am trăit, dacă privești dintr-o perspectivă ironică, poate le faci nu mai umane, dar poate faci ca lumea să le înțeleagă, ca cei care vin după noi să înțeleagă prin ce am trecut. Și trebuie o anumită seninătate, o anumită distanță”. Această ultimă sută de metri a comunismului e parcursă de cei doi eroi complementari (care acceptă, de altminteri, și semnălele ale celorlalți figuranți pe scena micului târg din centrul României) cu o febrilitate abulică, în

oximoroane existențiale tipice pentru întreg Estul. În plus, situația ardeleană aduce cu sine o sobrietate oarecum ridicolă a regulilor, ritualurilor, disciplinei sociale; aici încă mai pălpăie idealuri și utopii (persoajul evocă studenția din Clujul cu „zvone îndepărtat, livresc, de Mittel-Europa”, când „citea și fișa ore întrege” și ieșea „buimăcit, dar mândru din bibliotecă”, cu semnele nobile că „tocmai a ieșit de la lectură”). Aici, în târgul A., încă se mai speră așezări, deși „Hilde-tante, cu mințea ei clară, precisă ca dreptunghiurile de legume și zarzavaturi pe care le trasa în grădina, și-a dat seama, după moartea soțului, că acel «ceva» care în timpurile pe care le-a trăit și le trăia ea hotărâște soarta unui om, a tuturor oamenilor de fapt, acel «ceva» e Politica”.

Cartea se scrie și ca mică *Țiganiadă* de uz personal, cu subsolurile încorporate textului de bază și extrăgând din confuzia generală a vocilor și din dissonanța lor gureșă tușe de mare autenticitate ale portretului de epocă. Profesori deja blazați, „departe de hărnicia luminoasă și încăpățănarea de catâr ale apostolilor învățători ardeleni”, băltesc dezabuzați, scornind mici subterfugii de ocolit pretențiile oficiale. Grigore Samsaru este „unul din milioanele de anonimi care nu cereau de la viață decât normalitate, liniște. Nu trăise, zguduit, nici mari nenorociri, nici fericiri insuportabile”. „Într-o bună dimineață, în binecuvântata zi de 5 octombrie 1989, Grigore Samsaru, profesor de biologie la școala generală numărul 1 din orașelul A..., se trezi brusc cu o irepresibilă dorință de a intra în partid.” Rădașcă neajutorată, căzută pe spate, încropește planuri de ieșit deasupra unei nevoi difuze, incertă, dar imperioasă. S-a vorbit excesiv despre inconsistența sa ca aluzie kafkiană, însă personajul ascultă – prins fiind, ca toate celelalte personaje groșanești, în țesătura bogată și consistentă în sine a intertextelor și înlanțuirilor de referințe iuți – de legea colajului ludic. Alcătuit din secvențe incongruente, se străduiește să găsească un echilibru, un punct de fugă, indiferent că acesta e partidul sau trupul secretarei de partid. Willy Schuster vede cerbi (în logica strânsă a aceluiași colaj ludic, e obligat să vadă, ne aflăm într-un roman!) și scrie telegrame de salut, îngrozit de ușurința nebănuită cu care debitează texte de lemn, ca o „vomă bruscă”, contaminat fără s-o știe de limbajul deviat, scindat și disimulatoriu al epocii: „Se simțise mic. Se simțise amețit. I se făcuse chiar frică. Era ca și cum el, care trăia într-o lume pe care o credea normală, cu partide de pocher, cu gagici, cu fițuici pentru examene, cu escapade pe munte sau în vastele păduri din jurul satului natal, ar fi fost fără veste azvârlit într-o alta, într-o lume unde toți țineau ochii în sus, spre Tovarăș, și nu puteau bolborosi decât laude.” Dicționarul de sinonime nu e doar sprijin excelent pentru încorporarea pe bandă a telegramelor oficiale, ci și încă o trimitere la mai multe interpretări posibile, la inconsistența dezarmantă a adevărilor umane.

Într-o „submersiune în lumea tăcută a plăcerii”, Nelu Sanepidu colecționează iubiri și femei respectând întocmai *ars amatoria* – arta iubirilor joase, asezonate etilic și deschise spre toate punctele cardinale. Panoplia sa de femei e decorativă, acidă, excesivă, romanțioasă și grotesc-sentimentală, precum la Pêter Esterházy, cel din „enciclopedia erotică” *O femeie*, sau la Charles Bukowski, cel din *Femei*. În plus, *decameronul* cu un singur povestitor pe care îl rotunjește în scrisorile sale către Iuliu Borna, scriitorul blocat în fața paginii albe și limitat/marcat de granițe din afară, dar și dinăuntru („Acum nu putea ieși din propria piele...”, cum o făcea odinioară), sunt și remarcabile tablouri dintr-o expoziție cu exemplare umane desenate în chiar mediul care le-a „însemnat”. Estul are, și la acest nivel, o radiografie memorabilă și convingătoare. Nu văd de ce ar fi necesar să semene Groșan cu Kundera și nici de ce ar fi trebuit să epuizeze scurtcircuitele livrești (în sens larg, de memorie voluntară și involuntară, de conexiune liberă, în lanț, cu o logică mai puțin detectabilă la prima vedere, ca la Boris Vian, de pildă) cu care e împănată, spumos și picant, toată cartea. Oricum, *goliciunea comică* a lumii e și la Groșan o evidentă, tot așa cum toate lucrurile acestei lumi de cumpănă sunt interpretate, preinterpretate și reinterpretate la nesfârșit în împletire de variațiuni pe aceeași temă a *ușurătății* funciare a ființei.

Excelent scrisă, cartea te prinde până la capăt, te ține atent la urzeala de zvonuri livrești și îți oferă sur-

priza întâlnirii cu nenumărate cunoștințe din propriul tău trecut. Ascultă ori nu de multe definiții ale romanului, asta e altă poveste. Dacă aș fi fost redactorul cărții, aș fi cerut eliminarea detaliului cu directoarea căzută în rahat – e singura vulgaritate fără schepsis pe care am identificat-o. Aștept cu interes volumul doi al romanului sau următoarea carte a *Omului din Est*.

Paranteză sentimentală. Am amânat anume scrierea cronicii fiindcă lectura mea s-a colorat subiectiv de la primele pagini. Steinburg?! Sărături?! Trepte coborând spre centru din cartierul de blocuri?! Fabrică de piele? Biserică săsească-cetate? Toate astea în orașelul A.?! Recunoscând locul *geografic* – Agnita, târgul pe jumătate săsesc al copilăriei și adolescenței mele –, mi-a fost cu neputință să ies, o vreme, din încântarea de a descoperi descrisă „acasa” (tot mai accentuată, mai stăruitoare, odată cu trecerea anilor, „casă onirică”). Copleșită de amintiri, vizualizam înduioșat detalii din carte, incapabilă să răcesc lentila pentru a vedea, pur și simplu, un loc al acțiunii/ficțiunii ascuns sub banala inițială A. S-a adăugat, apoi, surpriza legăturii lui Groșan cu Agnita *mea*. Îl știam maramureșean („Maramureșul copilăriei mele era Rai, Eden, eu așa mi-l amintesc și așa o să-l țin minte toată viața”, locuit de „Moromeți din Maramureș”, cum spune într-un interviu), născut la câțiva kilometri de Baia Mare, ca tatăl meu. Îl mai știam student clujean prins în extraordinarele spectacole ludice ale Grupului *Ars Amatoria* – tânără asistentă universitară la Litere, le urmăream în

hohote de râs, dimpreună cu echinoxistii originari Marian Papahagi, Ion Vartic, Vincențiu Iluțiu („Am trăit-o [perioada comunistă] la modul ludic, adică râdeam tot timpul. Am avut această șansă să fiu apărât de mizeriile îngrozitoare ale acelei perioade”, zice același Groșan și pot depune mărturie cât de des exact așa se întâmplau lucrurile!). Devenit bucureștean după 1978, nu părea să fi avut vreun episod agnițean în biografie, doar dacă nu-l găzduise cumva, în vacanțe, agnițeanul Ioan Gyuri Pascu, echinoxist ludic și el. Întrebat, Groșan îmi explică ceva cu mătuși și prime iubiri steinburgheze. Abia mă dumiresc, aha!, când, spre finalul cărții, Willy Schuster se dovedește a fi din... Nocrich, comuna în care s-au născut bunica și mama mea (și Samuel Bruckenthal, e adevărat...). Am simțit că e prea de tot. Prin urmare, am lăsat coincidențele deoparte pentru viitoare reverii și pentru, eventual, alte deslușiri cu prozatorul față în față, la un pahar de vorbă, și m-am întors la târgul din centrul României/lumii în care își plasează Groșan, nordicul din Est, romanul.

Un roman de mistere religioase

Dinu Bălan

Petru Popescu
Fata din Nazareth
București, Ed. Curtea Veche & Jurnalul Național, 2010

Prin versiunea românească *Fata din Nazareth* (Editura Curtea Veche împreună cu *Jurnalul Național*, București, 2010, trad. din limba engleză și note de Mihnea Gafița) a romanului *Gil Mary*, apărut cu succes în SUA, la editura *Simon&Shuster*, în 2009, Petru Popescu surprinde din nou. Și acest lucru explică succesul romanului său, pentru că autorul, fiind obișnuit cu o piață americană de carte extrem de mobilă, caută, cu persuasiune și cu știința „facerii” unui roman, un public imposibil de înșelat în așteptările lui „Popular” nu înseamnă un stigmat aplicat pe opera lui Petru Popescu, cât o condiție a noii literaturi de tip *entertainment*, în care substanța filozofică și artele narative sunt pliate pe acest tip de facilitare. Aceste straturi de profunzime și modalitățile de a le transpune în povestire, astfel orientate, se bucură de un impact mai mare în rândul cititorilor.

Fata din Nazareth este un bun roman istoric, care reînvie contextul social-politic din vremea lui Irod și a lui Pontiu Pilat, dinaintea nașterii lui Iisus Christos. Romanul pulsează de așteptarea marelui eveniment creștin. Petru Popescu „speculează” romanesc: împăratul Octavianus Augustus caută el însuși o teofanie (un Mesia care instaurează o nouă vârstă de aur în Roma antică), în sprijinul implementării cultului imperial în modul cel mai eficient. De aceea, Pilat devine „spionul oficial” care are misiunea de a se documenta din teofaniile ebraice, în special din cea așteptată, conform scripturilor, în sânul tribului lui Ioachim, descendent al regelui David.

Romanul istoric este substanțial. Evenimentele de la curtea împăratului Octavianus Augustus sunt reconstituite cu acuratețe și prin detalii relevante, referitoare la viața de zi cu zi a aristocrației romane și la luptele pentru succesiunea la tron (Tiberius). Sunt de amintit flashurile din catacombele romane unde se desfășoară „voalat” orgiile și depravările

sexuale exclusiviste, să zicem așa, în care protagonistă era omniprezenta Octavia, nepoata împăratului și amanta lui Pilat. Însă toate firele narrative se strâng, ca într-un ghem, în jurul poveștii tribului lui Ioachim și a lui Mariamne, viitoarea mamă a lui Iisus Christos. Disputele dintre clanurile șalafta și Aaron din Nazareth constituie contextul social și politic dominat de o puternică culoare locală.

Fata din Nazareth este un roman stratificat. Romanul istoric e mărul din care ies nuferii, adică mesajul de profunzime al cărții. Romanul antropologic devoalează cutumele precise și ancestrale ale tribului lui Ioachim, cu rezonanțe în istoria milenară din Vechiul Testament. Mariamne devine exponentul acestei familii, într-o interpretare nu atât nouă, cât organic recreată în textura cărții, aceea de emancipare feminină din tirania cutumelor patriarhale în care feminismul era subordonat unei perspective masculine. Această sensibilitate nouă, de tip modern (v. romanul Anitei Diamant, *The Red Tent*), ajută în conturarea personajului central. Însă nu e numai atât. Conceptele de menstruație, virginitate sunt cele care agit apele liniștite ale povestirii și, deopotrivă, îi conferă substanță. De fapt, romanul încearcă și reușește să descrie realist viața de față aflată în eflorința primelor înfiorări erotice. *Lovestory*-ul dintre Mariamne și Iosif se derulează cu pulsionile lui reale. Trupurile lor se simt în toată efervescența lor senzorială. Limbajul frust cheamă un naturalism sadea, caracteristic vieții cutumiare din Israel. Se poate subînțelege o polemică la adresa tocirii sentimentului creștin contemporan bazat pe o pioșenie vidată de viață și eroticism. Reinterpretarea originală a unui mit creștin la Saramago înseamnă curaj narativ și mijloace prin care el se susține. Petru Popescu fructifică, se pare, un curent neoprotestant din SUA pe care îl îmbogățește cu simboluri și conotații ale unui creștinism primar, înaintea de explozia confesiunilor. Ideea de unire trupească a lui Mariamne și a lui Iosif întru spirit și întru Dumnezeu pare, la o interpretare de suprafață, o blasfemie. Însă romancierul inoculează suficientă substanță teologică în întruparea mării revelații divine printr-un metaforism nara-

tiv de profunzime. Ca într-o claviatură, materialismul este armonizat de cutumele ebraice și de sensul unei iubiri plurivalente. Muntele Barak este simbolul unui Eden, unde cuplul mesianic Mariamne și Iosif/Dumnezeu reface cercul inițiat de păcatul adamitic în sensul unei compliniri spirituale desăvârșite prin Dragoste. Discursul narativ la persoana I (protagoniștii Mariamne, Iosif, Pilat) nu suferă. El muște de același naturalism, însă substanța teologică însoțește gradat discursul prin convorbirile lui Mariamne cu Adonai, Dumnezeul regizor al unei iubiri prin care el își manifestă voința sa prin teofanii. Petru Popescu topește firesc acest mesaj într-un roman istoric și antropologic, astfel încât romanul de mistere religioase pulsează din frunzișul narativ prin seva hrănitoare a unei emoții care împânzește destule pagini ale cărții.

Cărții nu îi lipsește conceptul de dragoste creștină, în înțeles ecumenic și primar. Însă cel mai important lucru este că dragostea își are intimitatea ei și limbajul fermecător al seducției. A descrie virginitatea ca un concept esențial al cărții este o miză care i-a reușit în acest sens. Orizontul de așteptare a unui Mesia înseamnă supraviețuirea unui trib în istorie prin dragoste. Metaforismul religios este complex. Mariamne înseamnă (și) o identitate românească în așteptarea unei recuperări spirituale și religioase de adâncime resimțită într-o atmosferă mesianică similară mării întrupări christice. Trăsăturile spirituale ale Mariei sunt implantate organic în poporul român, aflat mereu în așteptarea unei împliniri istorice și spirituale, în ciuda vicisitudinilor de tot felul. Dincolo de jocul interpretărilor critice, cartea, scrisă cu profesionalism, se citește cu plăcere datorită unui registru stilistic mixt pe un limbaj hierofantic, erotic, umoristic ori frust din zona esteticii urâtului. Construcția romanului și a unor personaje seducătoare (Mariamne, Pilat) înseamnă atuurile unui roman care nu poate fi ocolit de către critica literară de specialitate în analize mai ample.

Romanul, popular în aparență prin facilitatea discursului narativ (cu scene cinematografice excelente), însă substanțial ca metaforism religios, va avea parte de o receptare lentă din cauza originalității lui.

cartea străină

Nihilismul odios al lui Venedikt Erofeev

I. Francin

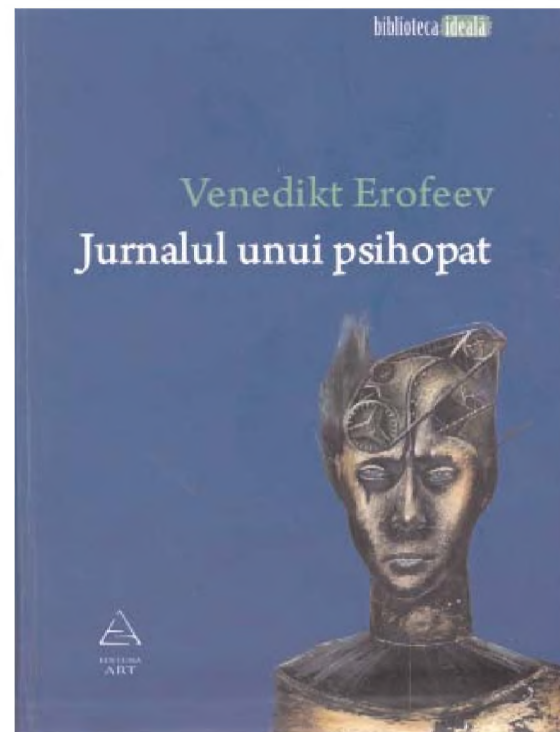
„Scurpă pe ei Valerik!
Uimește Universul cu picaneria «Pti!»-ului tău!”
Venedikt Erofeev, *Jurnalul unui psihopat*
Editura Art, 2010

Se poate merge mai departe în analitica existențială decât a făcut-o Heidegger. Mult mai departe, dar cu condiția să ai tupeul afurisit, insolenta criminală al lui Venedikt Erofeev și să nu te aștepți ca vreodată critica de specialitate să te ia în serios. Mai mult, să fii gata să primești cu seninătate oalele și ulcelele pe care criticii solemnii vor ține să ți le spargă de scâfârlie, și de sub maldărul de cioburi în care vor binevoi să te-ngroape încă să mai poți răsufla înspre mutrele lor spilcuite, atins de duioșie, aburul unei noi înjurături cât se poate de grețoase. Cu care să le rezezi definitiv ifosul autorității și să le tai pofta de viață pe termen nedefinit.

În loc să îți storci creierii pentru a scoate din ei câteva formule palpitate pentru metafizicieni inadaptați, pentru triști din oficiu și deprimați de profesie, cum făcea prețiosul teuton, după o sticlă sau două de vodcă pe stomacul gol, într-o zi care se confundă cu celelalte ca-ntr-un cocktail și la o oră ce nu poate fi reținută, îți ridici cu eforturi supraomenești țeasta murată în văzduhul îmbâcsit și, inopinată ca o râgâială, emiți un spirit care aruncă la gunoi toată cugetarea lumii: mă doare-n p... (după caz și gust se adaugă ...ulă, ...ix, ...enis). În *Jurnalul* său, așternut pe o perioadă de doar patru luni (noiembrie 1956 - ianuarie 1957) Erofeev preferă, totuși, formula ciobănească pentru a nu lăsa loc de interpretări în ce privește voinicia aparatului dolo-rist. Răfuindu-se în creierii lui marinați în alcooluri de toate categoriile cu contemporani gravi, a căror pasiune mortală e să se înalțe cu orice preț pe treptele sublimului literar pozând în măcinați de chestiuni ultime și irezolvabile, le-o spune pe șleau, rânjind ca un histrion știrb: „Iar pe noi, să fim sinceri, ne doare-n p... de problemele cosmice care vă maci-

nă pe voi! Iar durerea universală nu ne interesează mai mult decât mucii din Skorodensk! (...) Noi suntem niște cretini!!! Am intrat în murdărie fără nicio scăpare” (p. 55).

Se vede, Erofeev nu așteaptă să i-o spunem noi. O zice singur - e un cretin care ține să-și afișeze strident poziția față de lume, față de literatură, față de contemporani, cu valorile, preocupările și năzuințele lor. Nu numai față de contemporanii ajunși oarecum în pragul notorietății, dar și față de grațioasele doamne și domnișoare ce se-ntâmplă să-i fi intrat cu pașii lor împleticiți în țarcul sentimental. De unde, desigur, le va alunga la scurt timp cu aceleași revărsări de sălbăticiie caucaziană și în trilirile scârboaselor injurături. Chiar și un cretin, dacă are talent literar și dacă, uneori, se înalță ostentativ deasupra celorlalți în complexe de geniu, are poziția lui în ființă, adică propria asumare ontologică. Mult spus? N-aș zice. La urma urmei orice atitudine asumată este în felul ei un existențial, chiar dacă nu intră în clasa celor inventariate de Heidegger. La o privire mai nuanțată asupra tipurilor de situație în ființă, vedem mult mai multe poziții ale omului decât „angoasa”, „alienarea”, „aruncarea-în-lume”, „ființarea-în-vederea-moșii”, iar revelația neantului se poate produce și pe altă cale decât în dispoziția fricii fără obiect. Splendidă, analitica angoasei heideggeriene, intră în dispoziția unor persoane cu înalte rafinamente speculative, rare, de altfel. Însă nu e obligatoriu să ne compunem cadrul ontologic în care ne plasăm prin astfel de ingrediente speculative. Se poate să luăm poziție mult mai direct, spontan și fără a face uz de organul metafizic. Pe scurt, neliniștii provocate de incertitudinea noastră în ființă i se poate răspunde dintr-o singură mișcare, trimițând la acea indiferență feroce a organului necugetător, precum face scriitorul rus. Aș boteza existențialul astfel revelat dolorimpulism și aș exprima prin el atitudinea în ființă a celui care face uz de abjecție pentru a rezista angoasei. Printr-o astfel de formulă e anulat întreaga ordine a lumii, e golit

de sens orice model explicativ, e asasinată orice reflecție. Animalul rațional pe care suntem mândri că-l moștenim, e dintr-odată pus cu botul pe labe și pe deasupra leșului său triumfă organul vânos al decapitatului care scurpă în obrazul existenței.

Dolorimpulismul e un tip de *epoché*, o formă de reducere fenomenologică ce nu mai are nevoie de pașii mărunți ai excluderii dubitative. În loc să pună sub semnul întrebării realitatea lumii fenomenale, Erofeev o distruge dintr-o mișcare, îi anulează consistența prin aceea că o pune în relație nu cu un *ego cogito*, ci chiar cu un *membrum virile* care nu o gândește, ci o face de batjocură. Unor grele întrebări precum: ce este lumea?, cine sunt eu?, ce mi-e îngăduit să sper?, nu li se răspunde în nici un fel, ci li se arată nulitatea și caracterul retoric printr-o reacție de tipul: mă doare-n p... Iar pentru a nu pierde o atare predispoziție, e nevoie să te plasezi mereu în situații ce alimentează vigilența colectorului de durere: „...nimic nu caracterizează atât de exact și luminos bogăția sulletească a omului decât ceea ce descoperă el funcțional în sensul obținerii erecției...” (p. 166). Cu atare spurcăciuni se poate întâmpla ziua de mâine la fel de optimist și exuberant precum ar face-o, bunăoară, un atlet al cărui scop e să-și umfle mușchii sau un iehovist îmbujorat gata să țărâie cu cartea sub braț pe la ușile necunoscuților întru lămurirea unor adevăruri care nu-i interesează.

Un nesuferit precum Erofeev nu poate rata plăcerea de-a se închipui martorul propriei morți pentru a iscodi cu o privire rece figurile supraviețuitorilor. Experiență destul de poetică, mai ales când ești destul de tânăr pentru a nu-ți fi teamă. Așezat cuminte în sicriu, mortul e gata de lucru. Așteaptă, privește, contemplă, dar ce-i trece prin mintea absentă nici el nu știe. Cel puțin răsuflă liniștit că a scăpat de jena publică a leneviei și își savurează din plin ataraxia. Dar parcă, totuși, cu o halbă de vodcă sub nas ataraxia ar fi mai rotundă, tihna morții mai dulce. Simte că abia acum e liber să facă ce vrea, că nu i se interzice nimic, nici nu i se judecă faptele. De pildă, dacă dorește, poate deschide ochii sub privirile holbate ale celor vii, rezemați de sicriul lui într-o curiozitate searbădă. Degeaba deschide ochii și privește, mortul nu vede că ceilalți nu-l văd. Doar scarmână cu ocheade rătăcite corpul său indiferent. Le face cu ochiul ca un hoțoman. Degeaba. Dă din picioare ca un copil în pătuț. Tot degeaba. Nu-l bagă în seamă, nu-i întorc atenția. Prinși de muțenie din pricini mai degrabă alcoolice, cei vii cred că tăcerea lor e o favoare făcută răposatului. Că, dacă

tac, mortul va fi mai fericit și, oarecum, îndatorat. Însă mortul, prins într-o dispoziție nasoală, nu e impresionat de tăcerea lor. Ba chiar le dă cu tifla, privindu-i chiorâș și punându-se pe turuit ca un apucat. Acum să văd eu ce mai ziceți, parcă ar avea el în minte: „Mort, dar se uită... Hi-hi... O să pufăiți în batiste. Și apoi veți pleca și veți povesti tuturor: «Mort, dar se uită...»!» (p. 288). Al naibii mort! Vrea să stea și el politicos la o palavră, dar nimeni nu-i dă atenție. Ce oameni, parcă vorbele ar fi pe bani! Se gândește atunci, mortul, să le cânte ceva revoluționar care să-i însuflețească. Să le spună ceva înțelept și memorabil, să-i înduioșeze, să-i facă să plângă. Dar imediat i se face rușine de așa porniri umane. Mai bine tace. Măcar așa o să spună că e un mort înțelept și o să se gândească la el cu drag. Un mort de care putem fi mândri, un mort care ne face cinste! Să tot fie astfel de morți, ar reflecta în sinea lor cherchelită rămașii în viață, dând peste cap o pălincă amară.

Cât despre Dumnezeu, mortul nici în al doisprezecelea ceas, cum se zice, nu e atras de idee. Nu-i place acel Dumnezeu unic și „bărbos” care își bagă nasul în toate treburile pământenilor. Un neavenit indiscret care nu-și știe ocupa timpul mai inteligent decât iscodind nemernicia omenească. În întunericul atotstăpânitor, mortul nu vede nimic, dar ține totuși ochii deschiși de dragul de-a și-i arăta publicului. Un om, fie el chiar mort, exprimă totuși niște sentimente prin ochii lui. În scânteierile lor oarbe, ochii mortului parcă ar sfredeli în aer niște găuri prin care se scurge cheagul vieții. De la țaria

întunericului ochilor săi parcă orbesc toate vietățile, toți oamenii. La drept vorbind, ce poate fi mai orbitor decât acel soare negru ce răsare din apele privirii de mort? Din dragoste față de acel soare morbid, mortul chiar ar dori să-i vadă orbi pe toți ceilalți. E încântat la gândul orbirii tuturor, iar cei văzători sunt niște bolnavi ce trebuie ajutați să-și capete cât mai curând orbirea. Însă, dintr-o dată, la gândul unei atât de mari solidarități, mortului i se face rușine. Se simte prost și i se înroșesc obraji. Un mort sfios, care ar dori mai bine să i se tragă giulgiul peste față. Așa măcar nu i se mai văd bujorii sfiiciunii. Nu care cumva să creadă cei vii că e un mort nerușinat, că se gândește la prostii.

Uite așa, Erofeev își împinge dezgustul de lume dincolo de limita vieții și faptelor pământești. Detașat de sine printr-o digresiune cinică de tipul spectacolului propriei morți, simulează bucuria sfârșitului lumii pe care nu a putut s-o suporte. Nihilismul lui nu e o formă abstractă, meditativă, ci o pasiune vie, așa zice una pozitivă, formulată ca plăcere de a vedea totul stingându-se în jurul tău, odată cu tine: „Convingeți-vă că dezgustul e cea mai naturală atitudine față de un obiect și că la suprafața planetei nu trebuie să existe ceva față de care să simțiți atracție (...) Dacă însă decurgerea evenimentelor vi se recomandă ca fiind Fatală pentru dumneavoastră și vă impune să părăsiți pământescul – plecați liniștiți, cu limpezime în ochi și în gânduri. Flecând, stingeți lumina.” (p. 291). Este, formulat aici, credoul unui scriitor care a ajuns la ura iconoclastă a unor damnați pe veșnicie, care nu

mai pot îngădui gândul că lumea are de ce să existe. Iar pentru a simți în acest fel nu îți trebuie altceva decât o stare de spirit otrăvită și cutezanța nebună de-a arunca bumerangul înjurăturii tale care, în vâjăitul lui cosmic va rețea unul după altul capetele lucrurilor. Și al tău, în cele din urmă. Dolorimpulistul ajunge, până la urmă, să cadă el însuși în groapa propriei blestemății. Scuipe peste lume, pentru a scuipa în cele din urmă în vântul ce-i împinge flegma în mutră. Se înecă în grețosenia propriilor flegme, cu care a vrut să provoace un deluviu și piere bolborosind de sub scursorile veninoasei lui uri.

Găsesc aici, în jurnalul lui Erofeev, una dintre cele mai odioase formule de nihilism, dar cred că e teribil de puternică și, poate, mai expresivă decât orice tablou nihilist creionat în termenii catifelatei ai filosofiei academice. Compus din fulgere, trăsnete și hohote de râs nebun, textul scriitorului rus, delirant, uneori, incoerent are efectul unor descărcări electrice care, dacă n-ai o pământare viguroasă riscă să-ți aprindă cugetul. De aceea e o lectură pe care o recomand numai celor cu mintea bine asigurată. ■

lecturi

Dan Culcer în „Utopia”

Ion Pop

La o distanță considerabilă față de primul volum, *Un loc geometric*, tipărit în 1973, Dan Culcer, clujeanul înrădăcinat la Târgu Mureș, unde s-a aflat printre re-întemeietorii noii serii a revistei *Vatra*, se întoarce la poezie, după ce păruse a fi optat cu precădere pentru exercițiul critic, remarcabil și remarcat în eseurile foarte personale din *Citind sau trăind literatura* (1976) și *Serii și grupuri* (1981). După stabilirea, ca exilat politic, în Franța, din 1987 încoace, a fost, totuși, prezent în publicistică și literatură prin revista electronică *Asymetria*, dar și cu contribuții critice și, din când în când, versuri în periodicele de acasă. Publică acum, sub titlul *Utopia* (Ed. Ardealul și Asymetria, Târgu-Mureș și Elancourt, 2010) un volum bilingv, româno-maghiar, în care recuperează și texte mai vechi (primul e din 1967), dar unde cele mai multe poeme sunt de dată mult mai recentă. Diferențele de etapă se văd relativ ușor, dar „starea” lirică rămâne relativ unitară în timp. Volumul e și subintitulat „Texte pentru o stare”, iar numita dispoziție sufletească e una de inconfort și nemulțumire și revoltă agravate în lumea totalitară la care trimite majoritatea versurilor. Este „spațiul Utopiei”, evocat și în confesiunile din finalul cărții, unul situat „într-un nicăieri înălțat pe spinarea prezentului”.

Ca atare, e de înțeles atmosfera în genere cenușie a unui univers fără speranță, dramatic constrângător, sugerând prin recurența unor motive precum *zidul*, *mâlul*, *mușgaiul*, *noroiul*, *întunericul*, *masca...*, sentimentul izolării disperate, stagnarea, descumpănirea ființei într-o lume rămasă fără reperi sigure. Tehnicile expresioniste ale intensificării culorilor în peisaje turmentate, răvășite, adesea fantasmatic-coșmarești, („Vijelii dezlănțuite. Ceruri urlând. Focuri lungi cad grele. /.../ Așteptăm să se spargă zăgazul înalt”), sugestia momentelor de ten-

siune ale eului prizonier între atâtea limite, („trăim izolați în spelunci cu marinarii de pe fluviu, / cu funcționarii morți de la cadastru”, „și-i totdeauna vremea unei beții sinistre”, „dar ceata-i veșnică”), caracterizează această viziune sumbră, cvasiapocaliptică. Un *Ținut izolat*, de pildă, e aproximat în câteva notații decise, concentrate: „Lipicioase semnele. Cauterizări. / Semafoare oarbe se privesc. Cale închisă. / În mânușate mâini întinse între planetele fierbinți / se ating. Mâine – ochii. Clipind ferești retina / de explozii viitoare. Te poticnești. Aștepti. / Piatră de căpătâi – stâncile unui ținut izolat.” La alte pagini, cu versuri ceva mai destinate sintactic, apar expresii precum: „acest întuneric mălos nempresoară”, „E-atâta mâl în preajmă și-o să murim strigând”, „apele curg băloase ca melcii”, „Mare, ne vrei și ne furi răsufând. Pare acum / Țipătul tău atât de strident, chemare de om”, ba chiar convenționalii vampiri din orice coșmar „clasic” de inspirație transilvană („Nordul ținutului izolat. În timpul nopții vampirii mușcă / pielea vitelor, ling sângele care curge din răni, / turbarea trece de la vampiri la vită”...)

Adesea imaginea e stilizată, pe urme de ceremonial crepuscular traklian – „Vor suna clopote singure / Va să se caște falii negre, foarfeci uriașe. // Unde suntem? Cu voi, ologi cerșetori în această încăpăre / așteptând sunetul singuratic”; „Răniți cocori trecând oceane s-au așezat / în ochii prietenilor. Ziduri plâng, / cu orologii care-și permit odihna / când uiiți să-nfășuri arcuri”... (*Cutremur*); „de mult tăceau și solii, / măști ruginite – criști asfințeau pe ruguri”. Se aproximează astfel o „întunecată ceremonie” în decor de carcere baroce, piranesiene, construit „cu gândul la zarca din Aiud” (*Carcere*), urmată în alte poeme de viziuni în care sunt din nou asociate embleme de nobilă aparență care înscriu variante

DAN CULCER

UTOPIA

STÖVIGER EGY ALLAPOTRÁL

EDITURA ARDEALUL ȘI ASYMETRIA
TÂRGU MUREȘ & ELANCOURT 2010

ale „urâtului” existenței, ca în *Speranță*, poem din 1967 care face încă apel la alegoria patetică („Eram drumeț tăcut cu tălpile crăpate”), într-un decor simbolic din depozitul reprezentărilor romantice:

„Trebuia să ajung acolo la stâncă, / Sunetul sacru al clopotelor din vale cinstea umbra / care urca odată cu mine, / sus mă aștepta un cântec urât”. Un soi de ritualitate gravă marchează prezența umană în cadrul cu amprentă, de asemenea simbolică („Rătăcitori, oboșiți, vinovați, neatinși / Să ne întoarcem pe țărmul cruțat de semnele focului”). „Șiruri de oameni cântă pe-un glas / împreună cu drapele albe”), limbajul rămâne în genere „înalt” chiar în miezul evocării apocaliptice, amintind cumva de expresionismul stilizat și patetic al ultimului Baconsky: „Au sosit gărzile stingerii, / Desantul pruncuciderii. Gura ți se va umple de sânge. Scuipe-! / Va îngheța în cristalele roșii înaintea de a se coagula, / sau va rămâne fierbinte, vie

lavă pe care nimic nu o va dizolva.”

Într-un astfel de univers, poetul așează o poziție marginală – „Scriu aici, la marginea turmei, / înfricoșat, concentrat, deci vulnerabil”, discursul revoltei sale dificile se arată a fi compensat doar de intensitatea trăirii proprii, a unui eu ce se știe, totuși, esențialmente liber („O gaură-n zid. Singura posibilitate de-a face / o breșă în zid. O borbă în piept, loc liber pentru / bătăile inimii libere.”), ori de evocarea sacrificiului unor Jan Palach sau Liviu Babeș, protestatari contra dictaturii comuniste. Cu momente de „trazitivitate” mai marcată a mesajului, ca în amplul poem *Eclipsă deasupra gunoaielor* (datat 1972, dar sugerând mai degrabă, stilistic vorbind, evoluții mai recente) unde tonalitatea de manifest (polemic) e foarte accentuată, însă dominată, în linii mari, de formulele „moderniste” ale medierii simbolice a acestuia (stil „pur”, ceremonialitate, emblematicizare a imaginii marcate de blagie „semne de soarte...”), poezia lui Dan Culcer se impregnează treptat de frământările și amărăciunile exilului, precum în densul poem *Moartea ca un travesti* (1987-2005), lăsând loc, între fine caligrafii, unor bruste, nervoase deplasări de linii. Mai „realiste” și atente la concretele imediatului, cu un plus de prospețime senzorială, se înfățișează cele câteva poeme de dragoste din ciclul *Erogeneză* (cu piese excelente precum *Fământul de la Nord* și *Te iubesc, mi-e frică fără tine*). Alt grupaj, *Evenimente*, evocă cu o anume vigoare a notației și impulsuri ludice, momente biografice, admitând, totuși, surprinzător în contextul limbajului mai degrabă „elevat”, mici derapaje de voit șoc „trivial”, mai curând stângace decât expresive (v. *Crăpătura obscură* sau *După război, la început de eră*). Sunt fracturi stilistice care provoacă, spre finalul cărții, dereglări ce nu par a conveni, de fapt, naturii autentice a lirismului lui Dan Culcer. Cele două texte din *Ars poetica* rezumă oarecum cele deschiderile scrisului său. Primul, *Transparentă*, asociază datul de ambianță eclesială cu foarte sugestive înregistrări de obiecte, culori, sugestii de atmosferă, proiecției spirituale; celălalt, *Un alfabet al zilei*, desfășoară un inventiv catalog de sugestii ale literelor și cuvintelor în posibile combinații textuale, adică tocmai ceea ce încercase, pe suprafețe și cu ponderi valorice inegale, să exploateze autorul în poemele acestei cărți. Nu lipsit de reușite în acest spațiu secund, mai experimental și ludic, scrisul poetic al lui Dan Culcer rămâne, cred, cu adevărat convingător mai curând în poemele de culoare expresionistă, unde registrul grav în solemnitatea lui de „întunecată ceremonie” atrage un imaginar tinzând către emblematic și staționar, cu atât mai expresiv cu cât e contrapuz alterărilor realității imediate. El traduce cel mai bine interogațiile și neliniștile, revoltele și sfidările unei sensibilități și conștiințe treze, în răspăr cu „utopia” în care „tranșeele fricii s-au umplut de cadavre ucise imaginație” și „nu mai există niciun adăpost posibil, imaginabil”.

Cum notam la început, *Utopia* lui Dan Culcer e tipărită simetric în limbile română și maghiară (traduceri de Cseke Gábor, dar și câteva texte scrise încrucișat de cei doi poeți în ambele limbi). E un gest de omagiu și de mărturisită voință de colaborare și comunicare fraternă între cele două culturi conviețuitoare în Transilvania. Dan Culcer îl mai făcuse cu ani în urmă, pe când traducea, ca foarte bun cunoscător al limbii sursă, din poezia maghiară contemporană.

aniversare

Solomon Marcus la 85 de ani: Un matematician scrie poema gîndirii umane...

Ion Bogdan Lefter

Nu mai știu dacă ne cunoscusem dinainte, însă țin foarte bine minte că l-am ascultat pentru prima oară pe Solomon Marcus vorbind în public la *Zilele culturii călinesciene* de la Onești, probabil că în 1983 sau 1984. Participam în premieră la conclavul de critică literară care începuse să adune anual „crema” profesioniștilor din domeniu, inclusiv din cîmpuri conexe (existau secțiuni speciale consacrate teoriei și sociologiei literaturii), plus scriitori – poeți, prozatori – „invitați speciali”. Atmosfera: extraordinar de liberă – grație primarului, care luase evenimentul sub „protecția” sa politică, garantînd „mai sus” în ierarhia comunistă a vremii că nimic grav nu se întîmplă la Onești... Mi-l amintesc pe Mihai Șora făcînd la un moment dat (cred că în alt an, la altă ediție – fiindcă am revenit mereu, pînă în 1989) o comparație între ceea ce descoperise acolo și celebrele colocvii de la Cerisy-la-Salle, într-atît era filozoful de încîntat de curajul și de nivelul discuțiilor oneștene.

1983 sau 1984, deci. Prim punct în programul *Zilelor...* respective: o conferință publică, susținută de pe scena Casei de cultură de lângă hotelul-turn, cu acces liber (la restul colocviului participau doar cele câteva zeci de invitați și intelectualii locali, reuniți în mica societate culturală care organiza *Zilele...*). Sala – ca-n fiecare an, arhiplină: profesori, elevi de liceu, protipendada orașului. De astă-dată, conferențiarul era Solomon Marcus. Subiectul, care-i devenise deja de peste un deceniu și avea să rămînă pînă azi obsesie: raporturile/interferențele dintre științe și umanioare (titlul exact al conferinței de atunci nu mi-l mai amintesc; era – firește – o aplicație la G. Călinescu, „patronul” reuniunii). Ideea principală, aceea a depășirii opozițiilor și barierelor dintre cele două „părți”, simplă în fond, putea fi ușor acceptată, însă ce o făcea cu adevărat extraordinară, absolut cuceritoare, era stilistica oratorului. Locvace, impetuos, parcă mereu indignat că lumea-ntregă nu catadicsește să recunoască evidența întrepătrunderilor dintre domeniile zise „exacte” și cele artistice, Solomon Marcus pleda, demonstra, se zbuciuma pentru a-și convinge auditoriul. Riguros, căci matematician, dar și cu ceva din clasicul aer de savant „cu capul în nori”, desprins de contingent, absorbit de fantasmale lui abstracte, pe deasupra mic de statură și cu o pronunție ușor sacadată, ceea ce dădea șuvoiului verbal o simpatcă ritmică săltăreacă, înțeleptul Solomon (Marcus) dădea – de fapt – un spectacol al ideilor, transmițînd sentimentul urgenței urgentissime a recunoașterii adevărurilor fundamentale pe care ni le furniza ca pe o piatră filozofală: nu, științele exacte nu sînt exacte!; și nici artele nu se pot sustrage organizării raționale, structurării, sistematizării!; totul nefiind – în fond și la urma urmei – altceva decît o fascinantă desfășurare a minții, o simfonie a intelectului. Pe uriașa scenă a Casei de cultură din Onești (una din acele clădiri urite, lățite, pe care regimul comunist le construise în toate orașele patriei), vorbind tărăgănat și totodată „la foc automat”, notînd din cînd în cînd cu creta cîte un cuvînt, niscaiva termeni-cheie pe

o mică tablă, ca la școală, „baletînd” la stînga și la dreapta ei, adăugînd mișcare, gest, mimică, orice spre a se face cît mai bine înțeles, omulețul acela care se agita în fața noastră înălța – de fapt – o poemă gîndirii umane.

Atunci, dacă nu mai dinainte, s-a înfiripat între noi o simpatie durabilă. Nu foarte des, dar de destule ori de-a lungul anilor și deceniilor, am stat îndelung de vorbă, el, savantul interdisciplinarist cu faimă mondială, și eu, mult mai junele literat cu – însă – destul de bună formație liceală exactă („olimpic” la matematică, fizică și chimie!), „dezertat” spre umanioare în ultima clipă, cu doar cîteva luni înainte de ultima decizie privitoare la studiile universitare (mă aștepta... Politehnic!). Mi-a și spus-o, în repetate rînduri: apreciază faptul că, spre deosebire de marea majoritate a profesioniștilor culturii, păstrez deschideri – fie și doar teoretice, de principiu! – spre cîmpul vast al inter-, multi- și transdisciplinarismelor, inclusiv o sensibilitate aparte pentru propriile lui eforturi de a demonstra compatibilitățile tuturor specializărilor intelectuale. Din punctul meu de vedere, e tot o perspectivă culturală, nu științifică, drept care mă interesează mai ales simultaneitățile, complementaritățile și interferențele dintre disciplinele artistice și socio-umane – dar firește că nu e la mijloc decît incapacitatea mea de a mă lepăda deplin de străvechea prejudecată care-i face pe artiști aroganți față de oamenii de știință și pe aceștia din urmă convinși că ei sînt în realitate cei dintîi!

Nefiind – așadar – cu totul pierdut pentru cauza cunoașterii ilimitate, Solomon Marcus (născut pe 1 martie 1925, deci ajuns astăzi la 85 de ani) mi-a acordat atenția sa colegială: mi-a oferit cărțile noi care-i apăreau, m-a ținut la curent cu anumite proiecte în care e angrenat (mai ales de cînd, grație Internetului și poștei electronice, informațiile pot fi ușor transmise la distanță) și s-a angajat energic în discuții și polemici cu mine

accent

Alessandro Manzoni văzut azi (I)

Laszlo Alexandru

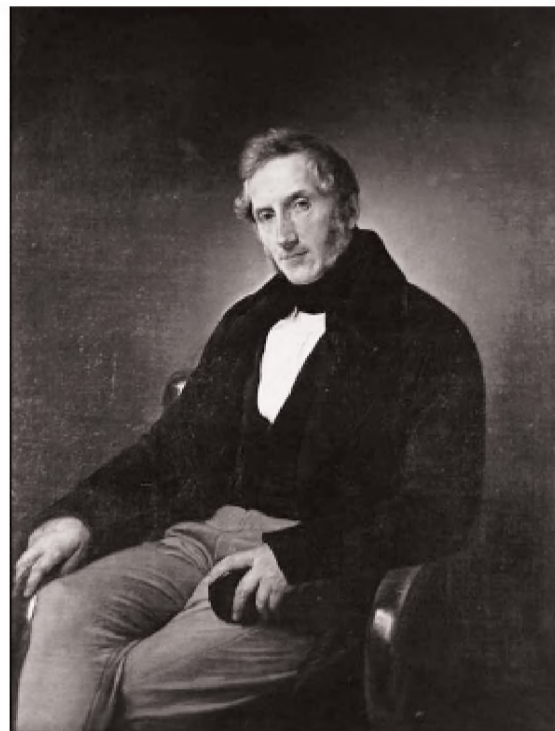
Aș încerca, în expunerea de față, să vă prezint o mică sinteză, care să spună câte ceva, pe scurt, pentru toată lumea. Voi începe cu biografia lui Alessandro Manzoni. Scriitorul se naște în 1785 la Milano, într-o familie nobilă, formată din contele Pietro Manzoni și Giulia Beccaria, fiica unui important iluminist italian, Cesare Beccaria. Din această origine duală, câte ceva se va regăsi la viitorul autor: înfățișarea aristocratică, precum și trăsăturile iluministe ale gândirii și ale creației. Părinții se despart la scurt timp, ba circulă chiar un zvon – dar să rămână între noi! – că bătrînul conte nu era tocmai tatăl băiețelului, ci doar soțul mamei. Flăcăul urmează studii în diverse internate religioase, lipsit de afecțiunea unei familii închegate. Mama lui se stabilește la Paris și devine partenera contelui Carlo Imbonati, un nume care va fi important, căci va fi pomenit mai apoi în creația scriitorului. În 1805, se mută și Alessandro la Paris. Cunoaște aici mediul cultural romantic francez. Are o bună stăpînire a ultimelor achiziții culturale europene, care știm că fierbeau în creuzetul parizian. În 1808 trăiește o poveste de dragoste, încheiată cu o căsătorie, cu Enrichetta Blondel, marea iubire a vieții lui, care îi va dăruia zece copii. A fost un tată prolific. În 1810 survine un moment foarte important al biografiei sale spirituale, convertirea. Manzoni era mai degrabă un tînăr zvăpăiat, însă ajuns la această graniță, abia ieșit din adolescență, se confruntă cu o criză religioasă puternică și trece la catolicism, împreună cu soția, ba chiar și cu mama, pe care o atrage spre noua cale a credinței. În intervalul 1810-1833,

deci de-a lungul a douăzeci și trei de ani, îi mor majoritatea copiilor, iar în '33 îi moare și soția. Are o viață sentimentală extrem de dureroasă și frământată, iar acest lucru se va reflecta în scrișul său.

În 1837 se recăsătorește pentru scurt timp. Și a doua soție va pieri. Este ales în 1848 în parlamentul din Piemonte, dar refuză, fiindcă are o fire mai retrasă, probabil datorită acestor tragedii personale prin care a trecut. Refuză militanșismul public. Ceea ce are de spus, în legătură cu istoria sau cu politica în mijlocul căreia trăiește, o spune prin scrierile sale. În 1860 este numit senator al Regatului Italiei.

Dacă tot am pomenit latura socială și istorică a existenței scriitorului, să amintim că ne aflăm în Risorgimento, perioada care pregătește și îndeplinește unitatea statului italian. Intelectualii se implică în politică. E ca un fel de „pașopt” de pe la noi. Nu întîmplător, istoriile, cea română și cea italiană, de multe ori au mers în paralel. Așa cum Kogălniceanu ori alți intelectuali români ai vremii s-au antrenat în frământările vremii, împinși de idealurile patriotice, la fel o face și Manzoni, dar prin scrierile sale. El dobîndește o faimă indiscutabilă, este recunoscut de toți, fără a frecventa neapărat societatea. Este o personalitate mai curînd discretă și venerată. Moare tot la Milano, în 1873, la o vîrstă înaintată. Originea lui milaneză putem bănuși că și-a pus o amprentă hotărîtă și asupra creației sale. Căci milanezii îmi par a fi oarecum mai sobri, formalști și rezervați.

În ce privește opera sa, aș vrea să punctez

direcțiile în care ea se manifestă. Alessandro Manzoni a scris mai întîi poezii. *In morte di Carlo Imbonati* este un poem de tinerețe, cînd adolescentul rămîne impresionat de moartea partenerului mamei. *Inni Sacri* este un ciclu de cinci poezii religioase, redactate după convertirea sa. *Marzo 1821* este o odă istorică. Autorul e fascinat de figura lui Napoleon și îi închină o odă, la moartea acestuia, *5 Maggio*. Pe urmă desfășoară o semnificativă activitate de creație teatrală, materializată în două tragedii istorice: *Il conte di Carmagnola* și *Adelchi*, asupra cărora nu insist acum. Are un șir de scrieri teoretice, care de asemeni e util să fie amintite: *Osservazioni sulla morale cattolica*, în 1819 (perioada conversiunii religioase) și două

ori de cîte ori a apărut ocazia. L-am provocat chiar eu de cîte ori: la **Cafeneaua critică** pe care am lansat-o la mijlocul anilor 1990, unde l-am invitat să le vorbească studenților, în special filologi; în emisiunea mea **Cartea** de la TVR Cultural; și, de curînd, din nou la **Cafeneaua critică**, de data asta într-un club bucureștean plin ochi și de juni studioși, și de admiratori de toate vîrștele. Din fericire, în arhiva Televiziunii de stat e stocată discuția noastră, cu el pledînd iarăși, năvalnic, cuceritor, pentru ultra-para-metadisciplinaritatea multvizată; și păstrăm și înregistrarea video a lungului dialog de la Club A (unde s-a ținut cea de-a doua **Cafenea...** la care l-am invitat; pe vremea celei dintîi nu existau camere digitale, la îndemîna oricui...), de fapt un lung interviu în fața publicului, pe parcursul căruia recunosc că l-am și provocat, jucînd uneori rol de „avocat al diavolului”, încît să-l stîrnesc și să-l fac să fie mai elocvent decît elocvența însăși...

Ceva și despre cărțile lui Solomon Marcus. I le-am citit cu aceeași plăcere, chiar dacă le lipsește – inevitabil – spectacolul „teatral” al conferențiarului. Sînt – însă – la fel de pledante, de demonstrative, de pline de pasiunea tezelor respective; și acumulează noi și noi calupuri de informații, ceea ce le face întotdeauna instructive. Iar scriitura lor limpede, „științifică”, segmentată scurt și convingător, are acea frumusețe seducătoare a problemelor de matematică: grele, complicate, ridicîndu-se înaintea ta ca niște bariere impenetrabile, chinuitoare, pentru ca, deîndată ce soluția se întrevește, să le vezi limpezindu-se brusc și avansînd ca fulgerul către rezolvarea care pare acum simplă și

senină ca o ploaie răcoroasă de vară (ca să adăugăm științei exacte și un strop de „poezie”!).

N-am apucat să le recenzez sistematic, însă, atunci cînd am avut rubrici de prezentare a notărilor editoriale, la **România literară** (în 1987, într-un mic text de **Vitrină**, sub semnătura „Lector”) și la TVR Cultural, am semnalat fără ezitare opurile autorului nostru. Aș adăuga acum, într-un text care nu face exegeză, ci mai degrabă portretistică, măcar o constatare bibliografică: puțini au observat – sau, în orice caz, s-a scris puțin sau deloc despre asta – că, devenind în 2005 octogenar, Solomon Marcus a deschis un uriaș șantier de reorganizare și reasamblare a scrierilor sale interdisciplinariste, într-un șir de cărți publicate la aceeași editură (Paralela 45) și în același format, deci – practic – într-o serie de autor și – aș zice – de viziune. Prima a fost **Întîlnirea extremelor. Scriitori în orizontul științei** (Editura Paralela 45, 2005, 308 p.), sistematizare a studiilor, eseurilor, fișelor sale despre un număr semnificativ de literați și „socio-umani”, din perspectiva indicată în subtitlu. Pentru ca aproape simultan, în același an, să deschidă parada „paradigmelor universale”, noua denumire dată „invariantilor” care structurează cîmpul științific-artistic al cunoașterii, al gândirii, al creativității. Titlurile: **Paradigme universale** (2005), **Paradigme universale II. Pornind de la un zîmbet** (2006), **Jocul (Paradigme universale III)** (2007). Cuvîntul-minune se repetă peste tot: paradigme ale învățării și ale epocilor istorice, geografice și geo-culturale, ale informației și comunicării, paradigme semiotice și numerice, paradigme ale impreciziei, ale funda-

mentelor, ale duratei, jocul ca paradigmă ubicuă – și cîte și mai cîte, în mici povești depănate pasionant și pasionant. Firește, ilimitarea cunoașterii obligă proiectul să rămînă mereu deschis, drept care seria își așteaptă continuările, cu includerea următoarelor paradigme, căci „mai sînt multe altele, practic lista lor este infinită” (**Prefață la Paradigme universale**, 2005, p. 8). Și: „Ne aflăm în fața unui adevărat caleidoscop, pe care încercăm, pe cît posibil, să-l ordonăm, pentru a ne bucura de frumusețea sa amezătoare, dar în primul rînd pentru a ne ameliora modul în care ne apropiem de lume, de semenii noștri și de noi înșine” (*Ibid.*)...

scrisori deschise, cu valoare de manifest, de scrieri programatice privitoare la regulile de creație în noul curent cultural: *Lettre à M. Chauvet* (1823) și *Lettera sul Romanticismo* (1823).

Să venim acum la capodopera lui, romanul *Logodnicii*, care a avut trei variante succesive de redactare. A fost reluat și stilizat între anii 1821 și 1842. A existat o primă versiune, *Fermo e Lucia*, de care autorul a fost nemulțumit și pe care a rescris-o în a doua, iar apoi în a treia versiune. Ce diferență era între ele? De ce a simțit Manzoni nevoia să-și refacă romanul? Scriitorul nu era încântat de unele soluții estetice, dar mai ales în ce privește limba pe care o folosisse. Era o italiană din nord, incluzând diverse neologisme, precum și elemente locale. Se impunea, în acel context revoluționar, risorgimental, de care am pomenit, crearea unei opere de sinteză. Pe-atunci nu era televiziunea, care să anunțe lumea la Telejurnal să vină în piață, că e revoluție. Lipsea efectiv o sursă credibilă, culturală în primul rând, care să "lege", să omogenizeze Italia, o țară mai degrabă lungă, decît lată, geografic vorbind, cu mari deosebiri lingvistice, temperamentale și mai ales dialectale, între nord, centru și sud. Pentru a pregăti - inclusiv ca mentalitate, ca spiritualitate - acea unitate politică națională ce se prefigura, Manzoni a simțit nevoia de-a crea o capodoperă literară, citită de toți. Fiindcă e vorba inclusiv despre un roman de aventuri, cu "bătaie", cu *suspence*. Dar trebuia scris într-o limbă literară, accesibilă tuturor. Autorul inclusea inițial numeroase particularități nordice. Însă era necesară o soluție intermediară, mai fericită. Așadar Manzoni se stabilește pentru o vreme mai spre centru. Florența era leagănul expresiei literare, unde se afirmaseră cei trei mari fondatori, Dante, Petrarca și Boccaccio, care au constituit practic italiana artistică. Manzoni merge și el la Florența, stă acolo un an, reinvață italiana de la florentini și își rescrie cartea, tocmai pentru a-i conferi suplețea estetică atît de necesară, în acele momente istorice. Așadar este un document nu numai literar, ci chiar politic și istoric, romanul *Logodnicii*, are o mare importanță inclusiv sentimentală, pentru italieni, și trebuie să înțelegem acest aspect.

Să intrăm în evocarea succintă a personajelor și a situațiilor. Personajele sînt construite într-un

mod destul de previzibil, și anume în antiteză. Există unele pozitive și altele negative. Îi avem, de-o parte, pe Renzo și Lucia. Sînt doi tineri țesători, muncitori, oameni simpli, care nu doresc decît să se căsătorească. Alături de ei stă mama Luciei, Agnese, care e un personaj "de sprijin", le dă sfaturi, îi însoțește în unele aventuri, are anumite mici inițiative etc. Pe de altă parte, apare preotul Don Abbondio, parohul satului. Și el are o slujnică, Perpetua, care îl susține pe contrapanta acțiunii. Unde se ivește problema? (Pe scurt, pentru a nu-i plictisi pe cei care cunosc deja romanul.) Cei doi tineri vor să se cunune, dar se interpune Don Rodrigo, un boiernaș local, care și-a pus ochii pe Lucia. El face un pariu cu un văr de-al lui că o va cuceri cu ușurință. Don Rodrigo își trimite ostașii la preot, cu ordinul expres ca acesta să nu officieze căsătoria, să împiedice neapărat uniunea dintre cei doi. Preotul este un mare fricos. Știe că are o datorie de îndeplinit. Dar totodată e îngrozit de ce-ar putea să pătască din partea boierului. Și atunci nu le zice tinerilor "nu" pe față, dar îi tot amînă, îi evită, fuge de ei. Renzo și Lucia, refuzați de Don Abbondio, ajung la Fra Cristoforo, care e figura acționînd oarecum ca o "contraponderă" de imagine ecleziastică pentru Don Abbondio. Este un călugăr franciscan extrem de devotat, generos, cu spirit de sacrificiu, care îi ajută, îi adăpostește chiar, noaptea, în mănăstirea unde se află. Le dă diverse sfaturi, cum să fugă de-acolo, pentru că sînt în mare primejdie. E mai bine pentru ei să părăsească locurile acelea blestamate. Iar apoi acțiunea se "desface". De unde eram la început doar în împrejurimile tîrgului Lecco, pe malul lacului Como, în nordul Italiei, cei doi tineri se refugiază în zone diferite: Renzo la Milano și Lucia la Monza, într-o mănăstire.

Povestea merge mai departe, pe același tipar ferm al personajelor pozitive și al celor negative. Dar situația particulară a unui cuplu de țărani simpli și onești e depășită, prin deschiderea spre o tot mai amplă galerie de indivizi și ținuturi geografice. Lucia, care a fugit la Monza, la mănăstire, este așteptată acolo de Gertrude, stareța plină de personalitate. Aceasta ne apare inițial ca o prezență pozitivă, căci îi dă fetei găzduire, e impresionată de povestea ei, cînd află că e victima abuzurilor etc. În acel moment autorul oprește însă firul epic principal și intro-

duce o lungă poveste parentetică, legată de situația acestei Gertrude și ce anume se întîmplase cu ea, pînă atunci. Era vorba despre o tînără nobilă, a doua născută într-o familie cu vază. Fusese îndepărtată din casă, fiind înșelată, dusă de nas, de către părinții ei care nu voiau să-și disipe moștenirea. A sfîrșit astfel în mănăstire. Dar nu de o sinceră adevărată religioasă era vorba, în asemenea circumstanțe, iar Gertrude devine o mică ranchiunoasă, se transformă într-o nesuferită. Este sedusă, în mănăstire fiind, păcătuiește cu un admirator ocazional și, pentru a-și ascunde fapta reprobabilă, ajunge pînă la crimă. O omoară pe una dintre colegele care i-au descoperit taina. Gertrude ne pare așadar, la început, ca fiind personajul ocrotitor, care o întîmpină afectuos pe Lucia, dar apoi trece de partea cealaltă a baricadei, pentru că efectiv o predă dușmanilor pe tînăra fată. Stareța trădează, cu cinism, încrederea naivă a protagonistei. Apar astfel marile convertiri. Nu numai că avem personaje pozitive și negative, dar unul și același om care, inițial, părea pozitiv, devine apoi negativ.

Există însă și conversiunea inversă. Cui i-o predă Gertrude pe Lucia? Unui nobil încă și mai puternic din ținut, Innominato. (În versiunea română s-a tradus prin "Cel-fără-nume", o opțiune cam stîngace a lui Alexandru Balaci.) Acest Innominato este un nobil mai mare decît Rodrigo. Boiernașul local, din Lecco, văzînd că-i scapă prada, îi ceruse ajutorul unui nemernic mai influent. Abuzurile se comiteau, și pe vremea aceea, tot în funcție de "jurisdicție". Rodrigo, vrînd să-și urmeze orgoliul și instinctele, i se adresează prin urmare acestui Innominato, care e un boier atît de important, din regiunea Monza, încît autorul nici nu îndrăznește, vezi Doamne, după două sute de ani, să-i scrie în roman numele adevărat. (O înduioșătoare manevră epică, firește.) Innominato vrea să-l ajute pe Rodrigo, așadar iată-l ca tip negativ, furînd-o pe Lucia de la Gertrude. Însă, lovitură de teatru! Lucia ajunge în castelul detestat al marelui bandit, iar acolo Innominato are o criză de conștiință, este cutremurat de puritatea și nevinovăția adolescentei și hotărăște - inclusiv pe baza unor muștrări de conștiință prealabile - să își schimbe viața. Merge să-l întîlnească pe Cardinalul Borromeo, una dintre figurile cele mai luminoase din roman. Se azvîrle la picioarele personajului carismatic, își mărturisește păcatele, își pune toată averea, toată puterea și toți soldații în slujba Binelui. Iată-l pe ticălosul Innominato cum trece "dincolo" și devine pozitiv.

Lucrurile avansează sub forma aceasta duală. Aici e și un mic schematism al romanului. Anumite acțiuni sau situații din *Logodnicii* pot fi deja percepute ca fiind ușor depășite. Eu nu mai cred, în ziua de azi, că unii oameni sînt doar buni, iar alții sînt doar răi. Sau că marile metamorfoze se produc peste noapte, în mod radical. Am impresia că adevărul stă, de foarte multe ori, undeva pe la mijloc. Manzoni a schematizat oarecum lucrurile. Sigur că sîntem în perioada romantică, prin anii 1800. Artiștii romantici plănuiau coliziuni radicale, pentru a provoca scînteii, să-și impresioneze publicul. Așadar aveau nevoie de o asemenea dispunere contrastantă. Dar, din acest motiv, opera suferă pe alocuri în planul verosimilității.

(va urma)

O carte în dezbatere

Idolii forului. De ce o clasă de mijloc a spiritului este de preferat „elitei” intelectualilor publici

coordonatori Sorin Adam Matei și Mona Momescu

Pauperintelectualii absenți

Ovidiu Pecican

După șase ani de la apariția volumului de eseuri *Boierii minții. Intelectualii români între grupurile de prestigiu și piața liberă a ideilor* (București, Ed. Compania, 2004, 213 p.), Sorin Adam Matei readuce în dezbatere, împreună cu Mona Momescu, în calitate de coordonatori ai volumului colectiv *Idolii forului. De ce o clasă de mijloc a spiritului este de preferat „elitei” intelectualilor publici* (Intergalactic Press, Indiana, 214 p.), chestiunea prestigiului și a autorității posesorilor de diplome universitare în societatea actuală a momentului. Volumul lui de autor din 2004 a fost primit cu interes și pasiune, la vremea respectivă, astfel încât revenirea asupra temei, de astă dată prin gruparea unor contribuții diverse, recoltate de la un grup de cincisprezece autori, între aceleași coperte, promite o aprofundare și o diversificare a punctelor de vedere, a unghiurilor de analiză și o nuanțare a rezultatelor.

Dezamăgește, totuși, din start, subtitlul cărții, care indică nu o temă de reflecție, ci pledoaria pentru o opțiune deja formulată, ceea ce are aerul că textele ar dori mai mult să facă propagandă unor convingeri ale autorilor decât să antreneze cititorul în jocul de ipoteze și argumente al unei descoperiri prin analiză. Nici trimiterea la Francis Bacon nu este, din păcate, cu totul revelatoare și originală, întrucât una dintre cărțile apărute cu câțiva ani în urmă sub semnătura eseistului Gáspár Miklós Tamás fără trimitere, tot din titlu, la același loc comun al filosofiei moderne. Admițând importanța crucială pentru preocuparea respectivă a vizitării toposului filosofic populat de Bacon cu idoli, nu văd de ce titlul culegerii patronate de S.A. Matei și Mona Momescu nu ar fi putut recurge la o altă metaforă, mai izbită sau măcar mai proaspătă.

N-am să trec, deocamdată, mai departe de titlul și subtitlul care dau de furcă, pentru că, încă de aici, mă simt provocat la ripostă. Ideea că o „clasă de mijloc a spiritului” s-ar opune „elitei” intelectualilor publici” mi se pare sărăcăcioasă și riscată. Sărăcăcioasă, întâi, pentru că, dacă acceptăm subtitlul de noțiune pe care exprimările eufemistice referitoare la *middle class*-ul spiritului și la elitele înalt școlite, atunci trebuie să îi credem pe cei care răspund de formularea ei că alte posibilități decât cele două nici nu există; ceea ce este profund eronat. Modelul social avut în vedere pentru reprezentarea straturilor deținătorilor de competențe culturale (precizez: în sensul de artistice, tehnice, științifice și chiar managerial-culturale) este dual și fals antagonizat. Să zicem că prin „clasa de mijloc a spiritului” ar trebui înțeles orice ins care, provenind din rândul celor care au vocație sau/ și poziții sociale medii, intermediare în raport cu un maxim și un minim constatabil sociologic (în conformitate, adică, cu niște criterii cantitative și calitative, verificabile statistic și într-un câmp de reprezentări simbolice), în sfera spiritualității (stricto sensu: a reli-

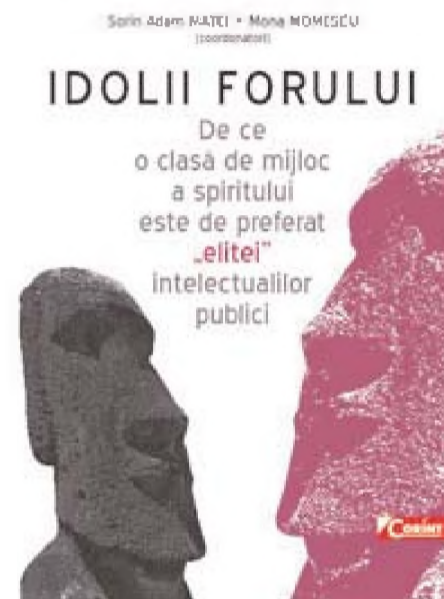
giei, bisericii, sacralului sau măcar al practicării ritualurilor esoterice, magice, zodiacale, vrăjitoarești etc.). Dacă este așa, e clar că din sfera acesteia nu face parte „intelectualii proletari”, pălmașii salarizați minimal – precum preoții suplینitori sau experții în astrologie *free lancer*-i, ori vrăjitoarele precum urmașele Mamei Omida, cel mult persoane fizice autorizate, de nu cumva inse neînregistrate cu acte în regulă la fisc; desigur, numai și numai dacă la bază ele au studii universitare, indiferent de ce natură, în legătură sau fără legătură cu această „specializare”.

Se observă, astfel, pe de o parte, că modelul partajului social ce menționează o clasă de mijloc, aduce în discuție – conștient sau nu – trei niveluri de ordonare a subiecților avuți în vedere, în cazul de față intelectualii: nivelul pauper, cel intermediar și cel de top. Totodată, a socoti, fără să o menționezi expres, că „spiritual” trebuie întotdeauna înțeles, în paginile cărții, ca sinonim perfect pentru cultural (în sensul mai sus detaliat), mărturisește o grabă cam aproximativă a definirii termenilor cu care se operează.

De aici decurge o consecință destul de gravă: că Sorin Adam Matei și Mona Momescu omit din discuție baza piramidei sociale pe care o au în vedere: anume, mulțimea de intelectuali prost plătiți și prost plasați, cu poziții neprestigioase și dificil de susținut (suplینitori, pensionari, inși cu nevoi speciali sau discriminați din varii motive) care, dacă nu reușesc să se impună vizibil pe piața dezbaterilor publice, constituie, totuși, la nivel general, cutia de rezonanță – amorfă sau iritabilă, de la caz la caz – a dezbaterilor; publicul simpatetic sau abstrus, însă niciodată absent, al acestora. Lucru foarte important, folosirea pe scară tot mai largă a noilor media – telefonie mobilă cu SMS și recepționare de email, internet cu bloguri și rețele de socializare, presă on line cu opțiune de inserare a comentariilor la sfârșitul fiecărui articol – împlinește, chiar în anii recentii, o adevărată revoluție în comunicare, dând voce acestui public anonim în forme tot mai variate, invitând la co-participare și conturând profilurile unor dialoguri sau monologuri paralele, însă, în orice caz, spărgând foarte vizibil tăcerea dinainte.

În aceste condiții, nu trebuie să fii de stânga pentru a observa că surprinderea exclusivă a tensiunii – reale sau instituite *ad hoc* – între intelectualii medii și elitiști ignoră, instinctiv sau cu bună știință, al treilea pol sau „nod”, cel bazic.

Dar este oare o relație „obiectiv” conflictuală cea dintre intelectualii pentru care votează volumul în subtitlu și ceilalți, pe care îi pune la colț? Dacă da, s-ar cuveni demonstrat acest lucru. El pare, deocamdată, mai degrabă o cheie de lectură socotită convenabilă, poate în virtutea unui model dialectic al confruntării contrariilor (*Bellum omnium contra omnes*? Hegelianism? Marxism?), așadar o opțiune

hermeneutică, nu o evidență oferită de realitatea însăși. Cine spune că o altă interpretare – anume cea prin prisma respectului față de diversitate, de alteritate, de deosebire care îmbogățește și de toleranța democratică în general – nu ar fi cel puțin la fel de justificată, făcând din existența ambelor tipuri (ba chiar a tuturor celor trei despre care vorbeam) o fericită complementaritate? De ce ar fi, la urma urmei, excluderea și expulzarea unora în folosul altora, oricât de „inutili” și de neadecvați unui anume punct de vedere par ei? De ce o societate ar trebui să se dispenseze de o categorie de intelectuali în folosul altora? De ce, într-o lume a poeziei nu ar putea exista și ingineri, iar într-una a economiștilor erudiți din câmpul studiilor clasice ar trebui marginalizați și disprețuiți?

De preferat sau nu, clasa de mijloc în favoarea căreia pledează autorii din *Idolii forului* s-ar dovedi înțelepți dacă ar promova reguli noi, mai *fair play*, de coexistență și cooperare cu lumpen-intelectualii sau pauper-intelectualii, ca și cu cei socotiți deocamdată inamicii de doborât de pe socluri, intelectualii elitiști.

Structurat așa cum apare aici, discursul promovat în *Idolii forului* pare cel al unui soi de pașoptiști, fie și întârziati, care fac treaba numai pe jumătate. Astăzi știm: soluția nu e să dobori aristocrația în februarie, pe baricade, fiindcă în iunie vei ajunge să tragi în sărăcimea de care nu vei scăpa deportând-o în vreo Algerie, ca în vremea lui Lamartine. Nici nu poți crede că revoluția a rezolvat toate problemele odată cu instalarea la palat a vreunui guvern Kerenski, pentru că din umbră, Lenin și Troțki pregătesc deja lovitură de stat în numele celor ignorați. Depășirea unei poziționări naive a analizelor se dovedește, pentru cine vrea, realmente, o discuție de fond, densă, mai importantă decât spectacolul împrumuturilor metodologice occidentale.

Despre intelectuali ca idoli în tranziția românească

Marius Jucan

„Există de asemenea idoli formați prin conviețuirea și asocierea oamenilor, pe care îi numim idoli forului, din cauza relațiilor și tovărășiei oamenilor. Căci oamenii se asociază prin vorbire; și cuvintele sînt impuse lucrurilor potrivit cu felul de a gândi al mulțimii. Și de aceea reaua și nepotrivita alegere a cuvintelor împiedecă într-un chip uimitor activitatea intelectualului. Definițiile și explicațiile cu care învățații obișnuiesc să se înarmeze și să se apere, nu îmbunătățesc de loc lucrul. Căci cuvintele siluiesc intelectul și tulbură totul, împingîndu-i pe oameni în controverse și inchipuiri sterile și nesfîrșite.”
(Francis Bacon, *Noul Organon*, 42, 1957)

Francis Bacon a fost iluminatul cunoașterii eliberate de tentațiile idolatre. Citatul de mai sus sugerează relația fatală dintre cunoaștere și putere, pericolul ca adevărurile bastarde ale unei culturi ce își ascunde interesele politice să prevaleze față de „cunoașterea adevărată”. Roziucrucian convins, filosoful-cancelar nu credea doar într-o alchimie culturală condusă de experiment, inteligență și prudență, ci, de asemenea într-o elită a spiritului a cărei menire era să conducă treburile obștei, fără ca adunarea respectivă să fie neapărat una a „intelectualilor”. Mai târziu, iluminismul britanic și cel american au urmat linia baconiană, în sensul de a nu uzita de termenul „intelectual” pentru a-și pune în operă proiectele politice și culturale. De la Arthur Lovejoy încoace însă, lucrurile se schimbă dramatic, contextualitatea culturală și destinele intelectualilor publici vestici nu mai sunt tratate rapsodic, intelectualii fiind focalizați ca factori ai schimbării, dacă nu drept autorii ei. Pentru Mathew Arnold, Julien Benda, Isaiah Berlin și Czesław Miłosz, ori pentru postmodernii Allan Bloom, Edward Said, James Davison Hunter, Alan Wolfe, Gertrude Himmerfarb ori Louis Menand, Paul Johnson și Mark Lilla, lumea este construită de și prin ideile intelectualilor. Dar lumea limesului intelectual, veți spune, e prea mică, alcătuită doar din universități, campusuri, presă culturală, biblioteci, edituri, media și din instituția cenzurii. Nu e inexorabil, elitistă? Spre contestarea ori admirația multora, în momente cruciale, nu prea îndepărtate, pentru a le reliefa doar pe acestea, intelectualii au părăsit paginile cărților lor, ieșind direct în stradă, pe stînga ori dreapta, traversând adesea, cu nonșalanță, și de pe o parte pe alta. 1945, 1968, 1989, septembrie 2001 au fost momente ale „trădării” intelectualilor, ori ale negării așa-zisului lor apolitism. Cărțile, teoriile și aura intelectualilor au fost busola fiecărei generații în vremurile dezvrăjirii noastre mai mult ori mai puțin recunoscute.

Idolii forului. De ce o clasă de mijloc a spiritului este de preferat „elitei” intelectualilor publici, coordonatori Sorin Matei Adam și Mona Momescu, investighează starea și „direcția” (pentru a folosi un termen maioreșcian) inteligenței autohtone după ce democrația pare a se fi instaurat, cel puțin procedural, în România. Durata tranziției românești angajează critic starea modernității noastre și cere intelectualilor definirea statutului lor în modernizare. Sorin Matei Adam și Mona Momescu asumă rolul unor arbitri „jucători” ai deschiderii și democratizării culturale, mizând implicit și explicit pe o comparație cu istoria intelectuală occidentală. Pentru moment, cei doi nu au „operă”, măcar una comparabilă pe sfert, de pildă, cu cea profesorului de studii europene Tony Judt, recent dispărut, model al unei monumentale specializări care i-a legitimat discursul

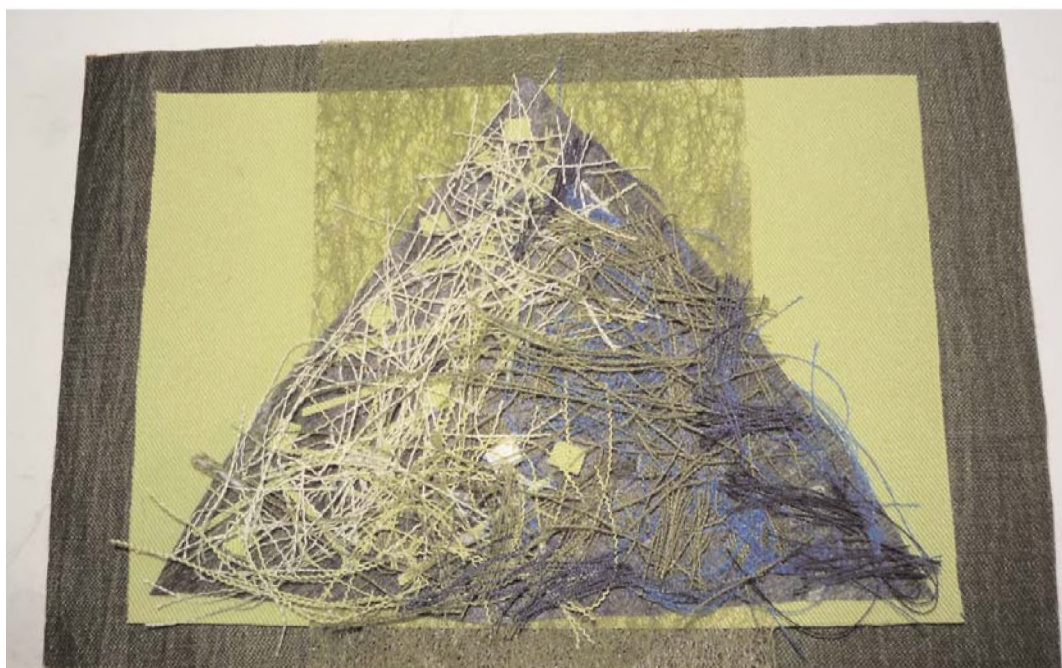
despre „responsabilitatea” intelectualului dincolo și dincoace de Ocean.

Dar dincolo de această inconsecvență structurală a volumului (aplicabilă și unor autori selectați de coordonatori), întrebarea despre autenticitatea intelectualului român în mai vechea sa asimetrie cu cel european ori transatlantic rămâne perfect validă. Michael Shafir, Daniel Barbu, Mircea Flonta, Vasile Morar, Alexandru Matei demonstrează cu prisosință faptul și consecințele actuale ale unei necesare comparații. Fondul chestiunii zace în eterna chestiune a „educației”, aplicație nerezolvată a modernizării. Se dorește o modernizare a elitelor, sau o modernizare de la bază a societății (*grassroots modernization*)? Autorii și coordonatorii volumului înclină spre a doua variantă, și până la împlinirea ei, înnegresc mai toți foaia de raport, eșuat de altfel, al elitei noastre „înalte”. Într-o țară cu un imaginar ortodox, e aproape imposibil să nu condamni elita și să nu cauți harul salvării în inocența masei mereu disponibile la schimbare. Semănătoriștii, legionarii, comuniștii au narat cam aceeași legendă a poporului iluminat care are mereu dreptate. Seduși de etosul Americii, Sorin Matei Adam și Mona Momescu nu aleg calea „schimbării la față” radicale. Ei propun ieșirea din nesfârșita tranziție românească în nașterea unei „clase de mijloc a spiritului”. Cuvântul „clasă” produce fiori, mai ales în combinație cu vorba „spirit”. Încerc să deslușesc rostul sintagmei „clasă de mijloc a spiritului” în faptul că editorii coordonatori au dorit probabil să fixeze o mediană între tradiția istoriei intelectuale anglo-saxone și studiile culturale care au deconstruit miturile genetice ale intelectualilor occidentali. Nu ar fi fost mai potrivit: „clasă de mijloc a intereselor”? Dar oricum, e mult mai important să recunoaștem, dincolo de clasă și spirit, starea celor ce poartă spiritul autohton după două decenii de libertate față de un regim de clasă.

În România anului 1990, după ce intelectualii au fost amenințați cu moartea, reforma a fost absorbită în culisele politice ale tranziției, și nu invers. Faptul nu trebuie subestimat. Într-o țară care deține un procent ridicat de populație rurală, și în care reforma întârzie în antecamera omului providențial, intelectualii sunt în continuare un implant de serviciu. O pătură mai consistentă

totuși decât învelișul aponevrotic produs odinioară peste popor de organele de conducere ale clasei muncitoare, intelectualii nu au avut, și nu au nici astăzi masa critică necesară pentru a surclasa postura lor de fideli ai clanurilor financiar-politice. Ei sunt în continuare decorativi, militând adesea pentru o cauză publică ce se confundă cu „serviciul” acordat cu sprijin de partid, de preferință al unuia aflat la putere. Propriază mai degrabă intelectuali „oficiali” (*officium*) decât cei publici. Intelectualii noștri își împlinesc destinul doar sub soarele mandarinatului. Adrian Marino e un caz aparte, special, nu?

Înafara confesiunilor paideice și a crizelor autobiografice comentate *ad nauseam* după 1990, intelectualii români sunt aparent cel puțin, lipsiți de subiecte mari. Amanetați fiind, cum se afirmă elocvent în volumul în discuție, de obsesia genului și de cultura obedienței, cea din urmă tipică luptei de supraviețuire a întregului popor, intelectualii continuă să exceleze în genurile filipice și ieremiadei. Confruntarea cu vilele, SUV-urile, conturile bancare, și libidoul de putere al promoțiilor succesive de *nouveaux riches* i-a modelat resentimentar, și din nefericire le-a castrat organul profetic. Sorin Matei Adam și Mona Momescu trebuie să fi știut prea bine că *nu* intelectualii sunt idolii forului românesc, nici măcar al forului universitar, dacă metafora forului mai subzistă concurenței pe care stadionul și birtul o fac Universității. Comerțul lucrativ cu diplome, nepotismul, plagiatul, dispariția umanioarelor, vulgarizarea limbii române, amurgul instituțiilor arată că locuitorii acestei țări nu au nevoie de intelectuali. După cum, nici intelectualii oficiali de propria lor țară. În consecință, de aici, și nu din America, două mi se par a fi tentațiile, mereu idolatre, ale actualilor și viitorilor intelectuali români: mandarinatul administrativ-politic sau exilul. Nu alte decât cele ce au fost. De pe acest prag imuabil al istoriei noastre intelectuale, pe care s-au încrucișat atât pașii intelectualilor noștri progresiști cât și a celor tradiționaliști, generaliști și specialiști, se descifrează, prin pulberea auriferă a inteligenței românești adunate în acest volum, semnul provizoriu și relativ al schimbării.

emoticon

Milogi, merceologi și numismați

Șerban Foartă

Relația mea cu cerșetorii variază-n funcție de aspectul lor. Unii sunt de-a dreptul „intușabili”; alții, în straie mai decente, nefăcând caz, pe cât posibil, de penuria lor vestimentară.

Cei dintâi, vrednici de o Curte a Miracolelor sempiternă, sunt specialiștii fără scrupul al unei tehnici multimilenare, a cărei „metodologie” se întinde de la travestiul mizerabil la sinistrele practici (auto)mutilante.

O anume scârbă organică reală însoțește miluirea estropiaților fără de vină. Contactul cu mâna lor e evitat, printr-un gest necreștinesc, căci repulsiv.

În fond, ei sunt „leproșii” noștri, - necontagioși, pesemne, dar hidoși.

Eu, unul, chiar și neprivindu-i, le dau obolul cuvenit, considerându-i o fatalitate.

(Și detest posterele care-n urbea noastră, ne instigă: „Nu dați bani la cerșetori!”)

Cât despre cerșetorii demni, îi omenesc fără oroare.

Unii au chiar o doză de umor, precum acela ce mă acostase pe „Mizilic” (trotuarul de peste drum de „Corso”-n Timișoara). Era un om, nu un antropoid, - numai că eu aveam asupra-mi o singură bancnotă, prea mare pentru a i-o pune-n

pălărie. „Puteți să-mi schimbați suta?”, l-am întrebat atunci. „Pot, domnu!”; și mi-a și schimbat-o, oprindu-și suma convenită: 10 lei!

Un altul m-a oprit în plină stradă, solicitându-mi cotizația. Avea vreo 14-15 ani. Cămașa de pe el, albastră, fusese, de curând, călcată: era un june cvasisclivisit, neaducând a cerșetor.

Tocmai apăruse, prin '992, bancnota de, pasă-mite, 500 (€) de lei.

Aveam, asupra-mi, una nouă, dar tot în unic exemplar.

„Câți bani ai la tine?”, l-am întrebat sumar. Mi-a răspuns prompt: „500.” Am întrebat „Hârtii sau colivari?”. A zis: „Am o bancnotă de 500.”

„Arata-mi-o!”, i-am ordonat. S-a conformat numai-decât: era identică, firește, cu a mea, - pe care, după ce am scos-o din buzunarul de la piept, i-am spus: „Acum, să facem schimb!”.

Și am făcut.

poezia

Anca Mizumschi

PETROLIER DE DANTELĂ NEAGRĂ

Simt scrisul cum urcă în mine ca o maree de petrol
din burta unui monstru ciuruit
de rugină ș-avariat în urma unei mari tragedii,
cu tot gustul acela de fier, de pirită, de uraniu
de dantelă neagră care luminează
din interior spre exterior orice petrolier
abandonat de echipaj în părul meu fosforescent
când eșuez
ca un cuțit vertical
înfipt în mare

FRICĂ SEACĂ

cel mai frică îmi e să mă trezesc într-o dimineață
și să nu mai pot să scriu
și nici măcar mama nu înțelege
cum e asta, ea m-a făcut o dată și gata
cum ar fi s-o iei de la capăt cu foile astea
în fiecare zi?

mă mișc de pe-un picior pe celălalt, fără să fac
niciun pas
prefăcându-mă doar
atență la fricile celorlalți și mă învărt
lovindu-mă de coperti
ca un orb de niște borduri luminoase

sunt mândră de mine
ca un general de armată
care a omorât mulți oameni
și a fost dat de curând
la televizor

ÎN SENS INVERS

Întâi îmi vei părăsi gleznela apoi mersul
meu te va privi din spate de la mare distanță și
genunchii
Ah! genunchii vor dispărea după fiecare colț de
stradă
mai răsărit, fără să uite de coapse, care vor urma
după gambe depărtându-se, într-un curbeu care

unește fără să atingă două cartiere între ele, apoi
îmi vei părăsi talia cu o apăsare înduioșătoare pe
braț care mă va face atentă să mă dau la o parte
că tu plutești deasupra orașului și inima mea va
roși în spatele sânilor din pudoare în timp ce o
vei atinge din zbor; până la urmă
ai să mă părăsești urcând în aval către mare iar eu
voi striga după tine:
Uită-mă! Îți poruncesc să mă uiți după chipul și
asemanarea mea!

GENERAȚII DEZAFECTATE

generațiile ajung la capăt ca niște trenuri
ferfenite pe care ți-e frică să le recunoști
pe dinăuntru și atunci te urci câte puțin

generațiile ajung la capăt cu mirosul
acela de fier subțiat ca linoleumul
mirosind a vechi și a pungă de urină
agățată de un stativ ca de brațul unui prieten

generațiile ajung până la capăt în case
unde lumina se-nvârte dintr-o cameră-n alta
fiindcă uită câte ceva, în spitale
și uneori într-un parc în care se
dă un singur anotimp în reluare

generațiile ajung până la capăt printre hărți
a căror hârtie se zbârcește retrăgându-se ca o
armată

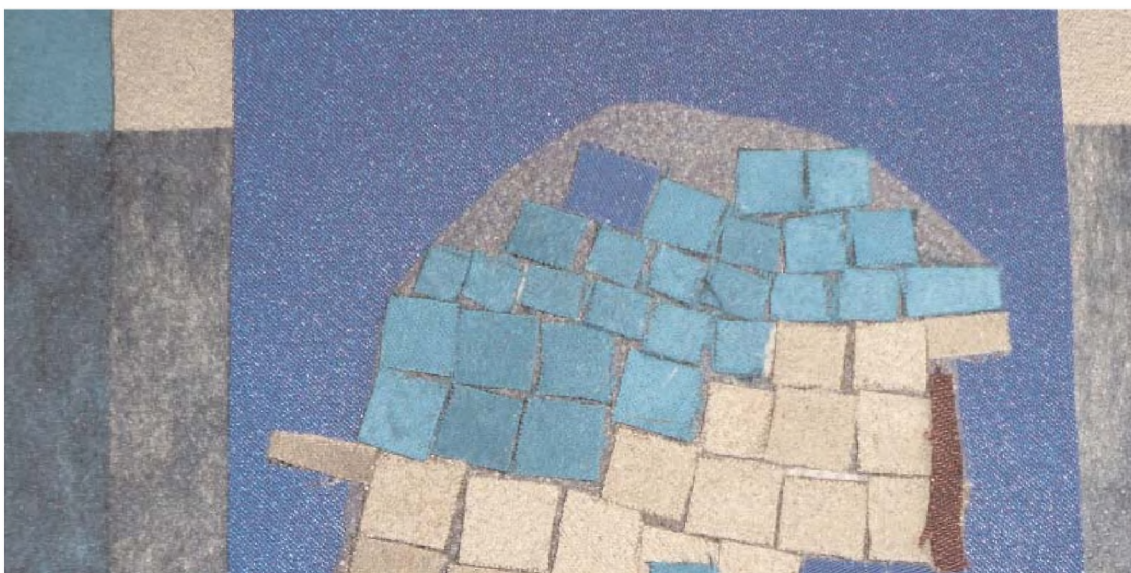
în orice direcție ai vrea să mergi și nu mai găsești
nimic
în afară de plăcuța de alamă cu nu vă aplecați în
afară
agățată de câte-un colț de mormânt ca o etichetă
textilă
pe mâneca unui costum bărbătesc nou de haine

VOLUM DE NEVERSURI

*Acum nu-mi mai socotesc viața în zile, săptămâni și
luni
ci doar în câte cărți voi mai putea citi de acum
înainte*
Ion Zubașcu

cărțile dor, ca și oamenii și hârtia lor se zbârcește
retrăgându-se în alte lumi
pe care le înfașă ca o carne pe oase în falduri de
catifea; cărțile cresc nevăzute pe sub tot felul de
vieți legându-le între ele și lucrurile se scriu de
fiecare dată cu aceeași cerneală transparentă care
nu are nicio legătură cu întâmplarea; cărțile trec
pe treceri de pietoni pe sub frunze strecurându-se
în lemnul dinaintea lor cu multă îndemânare,
cărțile nu mai sunt printre noi sau noi nu mai
suntem vii deja și mă întrebi când se termină
cartea asta deschisă pe masă iar eu îți răspund nu
vom ști niciodată și hârtia din noi ne privește cu
teamă

din volumul *VERSOURI*, în curs de apariție

traford

Trupul molatic al nopții

Böszörményi Zoltán

Böszörményi Zoltán este un scriitor frapant, surprinzător, ciudat – ca propria-i viață. Odrasla a unor părinți săraci (tatăl, gazetar, iar mama, lucrătoare la uzina de vagoane din Arad), la nouă ani este trimis la școala de balet din Cluj. Cu puțin, însă, înaintea absolvirii, la insistențele părinților, e nevoit să părăsească școala. Elev în clasa a cincea, publică cele dinți versuri (iar mai apoi și proză) în revista *Napsugár*. La vârsta de 18 ani, Böszörményi fuge de acasă, iar la 30 și mai bine de ani, în urma apariției celui de-al doilea volum de versuri, fuge și din țară. Motivele evadării vor fi fost de ordin strict politic. Cu toate că visa la Australia, ajunge numai în Austria, în lagărul de la Traiskirchen, de unde emigrează-n Calgary. De acolo, pleacă la Toronto, absolvă filosofia la Universitatea York, își deschide firma proprie. După Revoluție, în vara anului 1990, revine la Arad, orașul său natal, unde pornește o afacere cu surse și corpuri de iluminat. Cumpără fabrici la București și Timișoara, pe care le pierde, însă, în condiții nefirești și abuzive. De atunci încolo, se ocupă numai cu arta literară. Publică mai multe cărți de versuri la editurile *Jelenkor* și *Kalligram* din Ungaria, ca și două

Motoarele avionului torc monoton. Nu mai e niciun pericol. Deși panica i-a trecut, trebuie să recunoască bărbătește că frica nu l-a părăsit de tot.

la din nou cartea în mână.

Citește.

Cazul clădirii dărâmate din strada Balzac a fost denumit „catastrofa din cartierul gunoaielor”. Hugo încă resimți evenimentele de parcă s-ar fi întâmplat ieri, neputând să scape nici în somn de imaginea clădirii în ruine. Avea multe coșmaruri în care vedea cum, încet, clădirea se dărâmă. El vrea să susțină pereții cu mâna dar sfârșește prin a fi îngropat în ruine. Se trezea ud leoarcă, cu inima bătându-i nebunește.

În săptămânile de după tragedie, Nina devine parcă mai înțelegătoare și răbdătoare, chiar mai amabilă, nu se mai lega de orice fleac ca înainte. Cu toate că avea o bănuială că pe soțul ei îl frământă și altceva decât această tragedie. Atât de tăcut și rezervat uneori sau, alteori, agitat și repezit nu-l mai văzuse niciodată. „Trebuie să mai existe un motiv” – se gândea.

Vineri după-masa, în timp ce se pregăteau să plece la căsuța lor de weekend, sună telefonul. Răspunse Nina.

– Pe tine te caută – îi făcu semn.

Bărbatul luă receptorul. Recunoscuse de-ndată vocea femeii. Era Lidia.

– Nu, acum nu se poate, mă pregătesc de plecare. Poate luni. La ce oră? Sunt liber numai după-masă. Bine, atunci pe luni.

– Cine era? – întrebă Nina, curioasă.

– Lidia. Lucrează la proiectări, în publicitate. Obişnuiam să ne vedem la bufetul primăriei.

– Și de ce te-a sunat tocmai acum?

– Credea că voi fi și azi la servici. Când a văzut că nu mai apar, m-a sunat. Luni dimineața are de predat o mostră de reclamă unui client și a vrut să-mi ceară întâi mie părerea. De aia m-a căutat – explică meticulos Hugo.

– Oricum, e ciudat, nu putea să rezolve asta în timpul orelor de muncă?

– Hai, Nina, nu mai căuta nod în papură – o repezi bărbatul –, și-am mai spus, spera să fiu la servici și sâmbăta, ca de atâtea alte ori.

Femeia continuă să împacheteze, aruncându-i câte o privire scrutătoare soțului, preocupat și el

romane (*Vanda eternă* este unul, al doilea fiind cel de față, apărut la editura *Ulpus-ház* din Budapesta), devenite, ambele, bestseller. Publicului nostru îi este cunoscut prin placheta de versuri *O sumă de sonete* (Ed. Brumar, 2006), tălmăcite de Ildikó Gábos & Șerban Foartă.

Trupul molatic al nopții este un roman neconvențional. Firul epic subjugă cititorul, acțiunea tensionată și ramificată pe multiple planuri spațio-temporale, reușește să-l captiveze, ținându-l treaz, de-a lungul întregii lecturi. Forța analizei filosofice a existenței și sondarea dostoevskiană a abisurilor sufletului omenesc creează dramatism, iar catharsisul final evocă statutul tragediilor grecești, nu fără apel (obligatoriu) la un *deus ex machina*. Autorul ne oferă un story șocant din lumea milionarilor, despre pasiuni necontrolabile, dragoste, scandal, crimă, gelozie, într-un cuvânt întreg alaiul slăbiciunilor, vechi și noi, umane. Fragmentul de mai jos este din ediția românească a romanului, în curs de apariție la Editura Brumar. (I. G.-F.)

de bagaje.

Oricât s-ar fi străduit să se liniștească, lui Hugo îi mai răsună în urechi vocea moale și misterioasă a Lidiei: „Trebuie să te vad. Cât se poate de repede.”

Pe Lidia i-a prezentat-o Artur, la o întrunire amicală în barul Eddy. Fusese o întrunire secretă, doar pentru cei aleși. La început s-a mirat: ce căuta acolo un necunoscut și pe deasupra o femeie? Artur l-a lămurit că asta e surpriza serii și să nu se agite, fata e de încredere, garantează el pentru ea.

Întrunirea avusese loc într-un subsol larg, cu arcade. Amenajat luxos, cu bar și fotolii comode, avea și separeuri discrete, emanând o atmosferă intimă. Toți aveau pereche, în afară de el. Băuse deja destul de mult când Lidia a venit la el și, luându-l de mână, l-a condus într-un separeu. Doar acolo, în separeu, a înțeles de ce fusese invitată fata.

Se făcuse destul de târziu. Hugo stătea singur la bar, pe picior de plecare. Artur s-a apropiat de el, privindu-l întrebător.

– Ei, cum e, îți pare rău?

– Nu – se uită trist la prietenul său – dar hermafrodiții n-au fost în plan – remarcă.

– Ți-am zis că vei avea parte de o surpriză.

– Victor de ce n-a venit?

– L-am rugat eu să-și facă alt program, ca să ți-o pot prezenta pe Lidia.

– Dar știi că eu îl iubesc pe Victor.

– Știu, dar m-am gândit că puțină diversitate nu strică. Ce-i, te-ai supărat? – îl bătu Artur pe umeri. Vrei să spui că Lidia nu ți-a oferit nici... nicio plăcere?

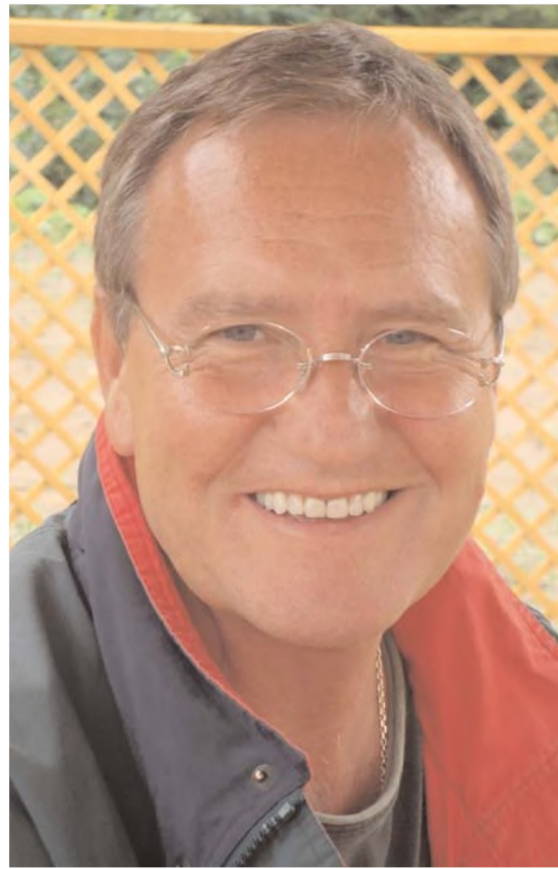
– Știi ce, lasă detaliile acum, vreau să merg acasă – se ridică Hugo, dând mâna cu el.

– Noapte bună. Te caut eu mâine – îi mai spuse Artur.

– Anunță-mi secretara înainte de-a veni. Și transmite-i lui Victor să nu mai lipsească data viitoare.

– În regulă – mai auzi Hugo, în timp ce se pregătea să escaladeze treptele abrupte spre ieșire.

Cu Victor a făcut cunoștință la Club, cu un an în urmă, dar îl mai întâlnise o dată și înaintea. Băiatul era ultima „captură” a lui Artur. La

început, au petrecut multe ore plăcute împreună. Victor era nu numai tânăr, ci și frumos. Chiar și în pielea goală, cum îi plăcea lui Hugo. Fantezia lui debordantă, inventivitatea, perversitatea lui, nu erau respingătoare, ba dimpotrivă. Da, îl iubea. Îi iubea mirosul, pielea, mângăierile. După aceste întâlniri, ajungea acasă înviorat, satisfăcut, binedispus. Nina i-a și spus odată că, pesemne, are o companie foarte plăcută de vine acasă într-o dispoziție atât de bună. Hugo, distrat, a confirmat, fiind absolut de acord. În una din aceste seri, înainte de-a se băga în pat, i-a spus Ninei: e atât de bucuros, pentru că dispoziția lui e determinată de o intensă forță spirituală, necunoscută. Ca un fulg pe creasta valului, se lasă legănat între bucurie și nemulțumire, însă numai atâta timp cât tensiunea din trupul său îl menține la suprafață. Dacă, dintr-un motiv oarecare, această tensiune ar înceta, gata, marea involburată l-ar înghiți pe loc. Hugo se gândi la Victor, la clipele petrecute cu el, la fericierea nemărginită pe care au trăit-o împreună. La tensiunea plăcută, nemaisimțită până atunci, care-i cuprindea trupul de fiecare dată. „Dar de ce-ar înceta această tensiune benefică?” – întrebă Nina, întorcându-se pe-o parte. „Pentru că s-ar putea să mă satur de această legănare, să mă plictisesc de ea, și atunci mi se va termina și energia necesară pentru a o menține” – suspină Hugo, stingând veioza.

Pe Victor îl întâlnea la club, de două ori pe lună. Ultima dată Valer, favoritul tuturor, a întrecut măsura, poate pentru că băuse cam mult. Fără niciun motiv, s-a legat de Victor. Hugo a încercat să-l potolească dar acesta l-a insultat, aruncându-i în față că băiatul e achiziția lui și, dacă vrea să știe, numai de el e îndrăgostit. Cuvântul „îndrăgostit” l-a scos din minți pe Hugo care, fără să stea pe gânduri, l-a lovit cu toată puterea cu pumnul în piept. Bărbatul s-a clătinat, apoi a căzut lat. Victor, ca un animal de pradă, s-a repezit la el, încercând să-l ridice, în timp ce striga după apă și gheață. Lui Hugo, care încerca și el să ofere o mână de ajutor, i-a aruncat doar priviri încărcate de ură.

La următoarea întâlnire, Victor n-a mai venit.

interviu

“Am avut dintotdeauna obsesia apartenenței naționale și a identității!”

de vorbă cu poetul Adrian Păunescu

În ziua de 5 iulie 2010, aflându-mă la București, cu ocazia unui doctorat la Facultatea de Limba și Literatura Română, i-am făcut o vizită, după un telefon prealabil, poetului Adrian Păunescu, în vederea realizării unui interviu pentru revista *Tribuna*. M-a primit cu multă prietenie. M-au uimit generozitatea poetului, disponibilitatea sa de a răspunde la orice fel de întrebare. Timp de două ore și jumătate, poetul, care a intervievat cele mai mari personalități românești ale vremii sale (a se vedea volumul *Sub semnul întrebării*), a răspuns tuturor întrebărilor mele, cu verva care îl caracterizează. Am rămas înțelegi ca, atunci când va fi posibil, să facă o vizită la Facultatea de Jurnalism a Universității “Babeș-Bolyai”.

După transcrierea interviului, tot conform înțelegerii, i-am trimis varianta transcrisă, pentru completări și alte intervenții. Textul pe care îl publicăm reprezintă variantă revizuită și aprobată de poetul Adrian Păunescu, cărui îi mulțumesc, și din acest colț de pagină, pentru efortul făcut, în ciuda problemelor de sănătate pe care le avea, din fericire în curs de rezolvare. Mulțumesc și domnișoarei Ana-Maria Păunescu, secretar general de redacție la *Flacăra lui Adrian Păunescu*, pentru sprijinul acordat. (Ilie Rad)

Ilie Rad: – *Stimate Doamnă Adrian Păunescu, vă mulțumesc pentru privilegiul de a realiza acest interviu pentru revista clujeană Tribuna, de care se leagă debutul marelui Dvs. prieten, Nichita Stănescu. Aș vrea să încep cu o întrebare legată de locul nașterii Dvs. Faptul că v-ați născut în Basarabia, dar din părinți plecați din România, credeți că a avut urmări în structura personalității Dvs.?*

Adrian Păunescu: – Am să vă spun câteva lucruri care privesc perioada antemergătoare nașterii mele. Părinții mei, tineri absolvenți de școli normale, mama de lângă București, de undeva, și

tata din Caransebeș (după ce a fost și la Cluj), au primit la absolvire locuri de muncă în Ardeal, la Solona-Surduc. Acolo s-au cunoscut, acolo s-a înfiripat dragostea lor, dragostea a doi oameni nu numai deosebiți, ci și contrari. Ar fi durat probabil mult această dragoste și ar fi putut întemeia o gospodărie ardelenască – ei cu iuțea lor de olteni, mama fiind de loc, cum vă spuneam, din județul Vâlcea –, dar a venit cedarea Ardealului, în 1940. Ei au fost izgoniți, ca mulți alți români, și atunci au trecut Carpații. După recucerirea Basarabiei, Antonescu a găsit un moment de necesitate națională, în care a trimis tineri preoți și tineri învățători în Basarabia, pentru reromânizare – unul din lucrurile excepționale pe care le-a făcut Antonescu. Acolo unde s-au dus ei era o școală destul de mare, în Județul Bălți, comuna Copăceni, lângă Sângerei (de unde este poeta Leonida Lari). Tata era director de școală, iar mama – învățătoare. Numai că Tata a trebuit să plece pe front, iar Mama a preluat conducerea școlii. Între timp mă făcuseră pe mine. Tata a săvârșit niște fapte de vitejie pe frontul antibolșevic, pentru a primi câteva zile de libertate, să vină să-și sărbătorească fiul. Eu m-am năcut în 20 iulie 1943. Mama, împreună cu o soră a ei, venită de la București să o ajute, m-au trecut Prutul înapoi, într-un tren care mergea spre București, cu soldați aglomerându-se să suporte o înfrângere și – ceea ce povesteam și într-o poezie – m-au rățicit în tren! Soldații români m-au dat înapoi Mamei, pe trupul meu lăsându-și probabil amprente armata română, care se pregătea atunci de o înfrângere și se pregătea și de o victorie, care nu mai venea. Și m-au restituit Mamei, încât uneori glumeam, zicând că nici nu știu dacă sunt eu sau nu cumva i altul!

Așa ne-am întors la Bârca, în 1944, când fron-

tu de gheață venea înspre noi. Din păcate, părinții mei nu au mai putut rămâne împreună, după ce eu am împlinit doi ani, și s-au despărțit. Iar eu am rămas cu tata și aici este poate cel mai mare noroc al vieții mele – am rămas cu bunicii din partea tatălui, la Bârca, în județul Dolj. Bunica era analfabetă, dar era genială – avea o atât de mare pătrundere a lucrurilor, încât, când veneau cărți poștale de la copiii ai familiei, fără să știe literele, știa dacă-i de rău sau de bine! Bunicul, în schimb, era un învățat, era un om din clasa medie, din clasa de jos, dar de înalțimi spirituale pe care savanții din vremea lui nu le atingeau. Era excepțional. A fost și revizor de Dolj, el, copil de țărani săraci, din familia Păun (el plecase la Școala Normală cu acest nume și s-a întors cu numele Păunescu). Frații ai lui au rămas cu numele Păun.

– *Liceul l-ați început la Craiova, dar l-ați continuat la “Sf. Sava” din București!*

– Am făcut primul an de liceu la “Frații Buzești” din Craiova. M-am mutat în anul II – împotriva tatălui meu începuseră persecuțiile, din nou, iar el, săracul, încerca, prin niște prieteni pe care-i avea în învățământul liceal de la Craiova, să mă protejeze, să mă ferească de glonț – m-am mutat la Liceul “Nicolae Bălcescu”, tot din Craiova, după ce-am terminat clasa a IX-a. De altfel eram eminent, vreau să vă spun, am fost, în clasa a VIII-a, cel mai bun din clasă. După terminarea clasei a X-a, tata a căutat-o pe mama, la București, care mi-a oferit o modestă găzduire,

Peste câteva săptămâni, într-o seară, târziu, de parcă nimic nu s-ar fi întâmplat, a apărut în capul scăriilor de la club la brațul lui Valer. Intrând, deși l-a văzut din prima pe Hugo, l-a ignorat total, trecând pe lângă el ca pe lângă un străin. Iar Hugo a rămas la bar, trist și singur. În seara aceea, cei mai mulți au plecat devreme. Artur avea o treabă importantă de rezolvat. Hugo își căuta iubitul din priviri, îl fixa lung, însă oricât de mult ar fi vrut să-i vorbească, nu s-a încumetat să-l abordeze. „La urma urmei – își spunea –, Victor e cel care m-a lăsat baltă și, în mod sigur, m-a și înșelat. Dar de ce?” Această întrebare îl chinuia încă din ziua altercației lor. I s-a părut că relația lor era una intimă, echilibrată. Nu s-au certat niciodată, nici măcar tonul nu l-au ridicat. Ce anume știe Valer asta și el nu? Prin ce l-a putut cuceri pe iubitul lui? Se frământa, nu se putea liniști. Era ros de gelozie, nu putea scăpa de acest sentiment chinuitor. „Rușinea și degradarea unui om gelos sunt inimaginabile” – se atenționa singur, ori de câte ori atingea punctul culminant al suferinței. Aceste schimbări de dispoziție îi cădeau cât se poate de prost în acea perioadă, când zilele

aglomerate și pline de stres păreau că nu se mai termină. Nu era capabil nici de relaxare, nici de odihnă. Se simțea apăsător de greutatea unui munte de probleme. Acest sentiment sufocant îi provoca o durere fizică. Era mirat, căci nu și-ar fi putut imagina vreodată că dragostea poate fi și așa. Pe vremea când îi făcea curte Ninei, n-a simțit niciodată acea pulsație în piept, care doare ca un junghi, ca o rană deschisă. „Poate că atunci n-a fost dragoste adevărată?” – se întreba adesea.

Până acum crezuse că astfel de sentimente chinuitoare sunt specifice doar tinerilor. La maturitate, omul reacționează altfel. E mai rațional. Mai înțelegător. Mai tolerant. Nu se hazardează, nu-și expune sufletul la tot felul de pericole. Știe să se stăpânească. Cu cât găsea mai multe argumente, încercând să-și liniștească sufletul răvășit, cu atât devenea mai nervos și mai nerăbdător. Dacă era contrazis, sărea ca un câine rău, gata să-și sfășie partenerul de discuții.

Iar acum, iată ocazia; ar putea să se ducă la Victor, să-l ia la întrebări, să-i ceară socoteală. Însă n-o face.

Doar stă la bar, cu privirile pierdute, incapa-

bil de vreo acțiune. N-a fost de ajuns chinul acesta care ține deja de două luni? N-ar trebui, în sfârșit, să-i ceară socoteală lui Victor pentru purtarea lui ciudată și de-a dreptul jignitoare? El personal a făcut tot posibilul să păstreze în această relație sentimentele pure, având o grijă exagerată ca acesta să nu simtă diferențele sociale dintre ei doi.

Traducere
de Ildikó Gábos-Foartă

după care a trebuit să mă descurc altfel, ca să pot urma Școala Centrală de Fete. Atunci se numea "Zoia Kosmodemianskaia", unde am făcut ultimele două clase de liceu. Era un liceu de fete și acest fapt, departe de a fi un cusur, a fost o posibilitate de a-mi lărgi sensibilitatea și de a fi autorul unor drame literare despre femei. Am terminat liceul, m-am căsătorit cu Constanța Buzea, poetă valoroasă, și atunci, și acum. Am intrat abia după trei ani la facultate, în 1963, pentru că aveam dosarul rău. Între timp, grație generozității lui Nicolae Stoian ("marele generos, poetul și organizatorul de supraviețuire literare remarcabil, de neuitat", cum l-am numit într-un alt interviu), am fost la Oradea, unde am lucrat, eu și Constanța, șase luni, la ziarul *Crișana*. La *Crișana* câștigam câte 1800 de lei pe lună, ceea ce era mult, dacă ținem seama că un dascăl avea circa 350 de lei lunar. Atunci m-am înstărit puțin, adică am făcut rost de un patefon, de cărți și asta nu a fost, iarăși, un lucru rău.

- Așadar, între 1963-1968 ați urmat Facultatea de Limba și Literatură Română a Universității București. Ce mari profesori ați avut aici și ce amintiri vă leagă de aceștia?

- L-am avut aici profesor pe Al. Rosetti, care era și decan și care făcea parte din alt veac - un veac mai bun, mai luminos. Făcea parte din cu totul alt rang. Era generos, știa să mizeze pe termen lung. Dar am avut și profesori care s-ar fi bucurat - fiindcă eu începusem să fiu glorios - să mă exmatriculeze. Rosetti îi înfrâna și le spunea: "Măi, nu știți cine e! Dacă ar fi Ion Barbu în bancă, Ion Barbu ar fi! Dacă ar fi Arghezi, Arghezi ar fi! Țineți minte!" și la fel vorbea despre Ioan Alexandru, care a venit de la Cluj și care era colegul meu de bancă. Am avut și alți profesori valoroși: Zoe Dumitrescu-Bușulenga, Eugen Simion, un mare profesor. Și să știți că oameni ca Eugen Simion și Nicolae Manolescu - în vremea aceea, precizez, în vremea aceea, pentru că atunci el era mult mai puțin doritor de a se conforma gusturilor unor politicieni de un fel sau de altul. Gusturile lor, puterea lor de a convinge apropiat pe foarte mulți de literatură. Datoz enorm lui Eugen Simion, lui Mircea Martin, lui Matei Călinescu (acesta mi-a prefațat primul volum, *Ultrasentimente*, din 1965), lui Nicolae Manolescu - eram și prieten cu ei, dar asta nu însemna că la materiile lor nu eram strălucit. La lingvistică nu eram bun, nici nu știu exact prin ce-am trecut (slavă veche, fonetică etc.). Mă interesa în schimb, o să vă mirați, *dialectologia*, care era un fel de istorie subiacentă a poporului meu. Am avut dintotdeauna obsesia apartenenței naționale și a identității și, din acest punct de vedere, *dialectologia* mă pasiona!

- Ca student, ați publicat primele trei volume de versuri: *Ultrasentimente* (cu o prefață de Matei Călinescu), în 1965, apoi *Mieii primi* (1966) și *Fântâna somnambulă* (1968). Cum era un student cu trei volume de versuri publicate?

- Era mare lucru! Era lucrul cel mai înduioșător pentru cei care mă iubeau și care își dădeau seama că eu, la 25 de ani, aveam deja locul meu în literatură! Fusesem inclus chiar și într-o ediție din *Micul dicționar enciclopedic*, ceea ce este inimaginabil. De atunci am stărnit polemici! și am să vă spun ceva foarte interesant: de la o vârstă fragedă, din 1968, am fost urmărit de Securitate, zi de zi! Am aici dosarele și vi le pot arăta (*Doamna Carmen Păunescu ne aduce, la solicitarea poetului, 7 dosare legate, dintre care unul cu acte originale, celelalte fiind copii xerox*). Unul din primele rapoarte este din '69! Așa că eu am luat viața pieptiș de atunci. În perioada aceea,

eram sărac rău și nu prea aveam din ce trăi.

- Dar volumele publicate nu v-au adus anumite beneficii materiale?

- Ba da, însă viața de zi cu zi era foarte grea. Având la un moment dat și copii, am trăit destul de greu. Făceam și muncă fizică. Mergeam, de pildă, în gărilă cu mărfuri ale orașului și noaptea descărcam saci. Și primeam 25 de lei! Sau mergeam la stadioane, mai ales la stadioanele echipelor din prima divizie, la Dinamo, la Rapid, și rupeam bilete, tot pentru 25 de lei. Acolo îmi formasem urechea pentru a traduce reacția tribunei! Eu stăteam cu spatele la teren, dar știam din reacțiile tribunelor când era gol, într-o parte sau în alta!

"Pentru mine, a vorbi despre actul de la 1 Decembrie 1918 de la Alba Iulia este maximum în materie de gravitate."

- Cum ați trăit anul 1968 și atitudinea curajoasă a lui Ceaușescu față de URSS?

- Consider anul '68 anul cel mai frumos al istoriei naționale. M-am dus cu Nichita în Piața Palatului și am fost înnebunit. Am fost, dintr-o dată, la Izlaz, pe Câmpia Libertății din Blaj, la Putna. Singurul moment pe care nu îl poate depăși nimic este 1 Decembrie 1918. Sigur că și Unirea din 1859, și războiul de independență de la 1877, și Unirea cu Basarabia sunt momente importante în istoria națională, dar ca momentul în care se desăvârșește un vis răstignit nu e nimic. Am spus într-o poezie că aș fi acceptat să fiu noroi pe bocancii celor care au participat la Marea Unire, dar să fiu acolo! Pentru mine, a vorbi despre actul de la 1 Decembrie 1918 de la Alba Iulia este maximum în materie de gravitate. Ei, acest Ceaușescu, care a fost o persoană complicată, cu bune și rele, născut pe un sistem bolnav, pentru că nu poate fi decât bolnav un sistem care n-are măcar două aripi, acest Ceaușescu a reușit în anumite momente să-și depășească, parcă fără măsură, condiția de membru de partid și să devină component al nației, pe care s-o conducă și s-o înaripeze. Pe mine m-a înaripat pentru foarte mulți ani gestul acesta. Căci am văzut că are cineva curajul - și chiar liderul - să le spună sovieticilor că au săvârșit un act de agresiune și că România se va opune. Acestea nu sunt glume, sunt chestii foarte profunde.

Eu am scris un poem, datat 22 ianuarie 2008, publicat în *Flacăra lui Adrian Păunescu* (nr. 35 (356), 15-21 august 2008), reluat într-una din cărțile mele, intitulat *De la balcon la zid*: Din tot ce-ai fost, în timpul vieții tale,/ Aproape mai

nimic n-a mai rămas, / E-un pas între urale și rafale, / și-ntr-un balcon și zid un singur pas. // Și chiar prin tine a aflat partidul / Un cinic adevăr autohton: / Balconul sine își conține zidul / și zidul poartă așchii de balcon. // Decembrie și August te învață / Că partizanii tăi te-au și urât, / Făcând nelegiuiri și tu în viață, / Nelegiuiri mai mari te-au doborât. // Cu-ntr-un neam, în clipa tutelă, / Ai relansat și fapte, și idei, / El a reconstruit această țară, / Tu apărai cu pieptul dreptul ei. // Dar te-ai blocat în steaguri festive, / Într-un gripat motor monopartit, / Balconul nobil cum să mai reziste / Când zidul de sfârșit te-a năpădit? // În bocceluța ei, cândva luxoasă, / Femeia, care îți făcuse rău, / Luase niște fleacuri de acasă / Și insulina pentru brațul tău. // Dar, vai, e-aceleși mecanismul care / Omoară zilnic prinți și cerșetori, / Și tu pe toate le știai, în mare, / Dar nici nu te gândea că ai să mori. // Aceleși alcool, aceleși drojdii, / Aceleși zări se-nchid și se deschid, / Mereu, în fața liderilor noștri, / Pe drumul scurt, de la balcon la zid. // De-a pururi sclavi acelorași proporții, / Sub calde-mbrățișări tovarășești, / Ai auzit chiar tu, în fața morții, / Lozinca de coșmar că nu mai ești. // Acum, când sărăcia-i mai concretă / și, mai ales, la clasele de jos, / Acest popor cu ură te regretă / și te invocă parcă ranchiunos. // Dar, ține minte, dacă, prin minune, / Ai învia, cu toată vremea ta, / După un timp, din nou la zid te-ar pune, / Firește, după ce te-ar aclama. // Shakespeareana repetare veche, / E scena-n care, la căderea-n somn, / Chiar fratele îți toarnă în ureche / Otrava, ca s-ajungă dânsul domn. // La supărare, neamul tău te cere, / Să-l aperi de prăpăduri și răscruci, / Dar tu să nu-ți dorești o înviere, / Că n-ai avea nici țară, să te duci. // Nu-i țara ta, aceasta de afară, / E-nstrăinată fără niciun leac, / N-ai cum să te ridici a doua oară, / Ramâi sub ierbi, cu morții care tac. // Odihnă liniștită, dormi, bătrâne, / Norocul tău îți e și nenoroc, / Că, dac-ai învia, nu ți-ar rămâne / Decât să vrei să mori din nou, la loc. // Pe cât de rău îți e, îți e și bine, / Urale calde și rafale reci, / Balcon și zid s-au încarnat în tine, / Contrarii, înfruntându-se pe veci. // Acei ce țara n-au avut-o dragă / Ți-au dat pe loc cumplitul lor răspuns, / Ca-n '68 au început să tragă / și glonțul, cu otrava lor întreagă, / La tine-n '89 a ajuns. // 22 ianuarie 2008.

Așadar, am trăit anul 1968 cu mare intensitate. Gândiți-vă că eu, până atunci, eram un rebel antisistem. Nimeni n-a zis, cum ziceam eu, împreună cu Ivăsiuc: "Aștia au omorât oamenii și acum întreabă de ce-au murit oamenii la Canal!". Eram

un rebel antisistem și în 30 august 1968 m-am înscris în partid, într-o ședință a Uniunii Scriitorilor, odată cu Ivasiuc, Paul Goma și alții.

(Poetul răsfoiește un dosar de la CNSAS, marcat cu multe semne și sublinieri.) În legătură cu poemul *De la balcon la zid*, vreau să știu și cititorii că eu am scris această poezie despre un om care conduce opera de urmărire și tensionare a mea. Pentru că eu nu mă puteam mișca nicăieri fără să simt urmărirea Securității. Iată câteva pasaje: "În cursul zilei, în birou nu s-au purtat discuții la *România literară*". "Noaptea a fost liniște. În cursul dimineții în cameră nu s-au purtat discuții". "Adrian Păunescu cu Tita Chiper: între altele îi spune că au fost la Dumitru Popescu Geo, Fănuș, Preda, după care s-a produs ridicarea mâinilor." "Adrian Păunescu îi spune că la tov. Popescu și-au ridicat mâinile de pe Breban". "La ora 16,30 s-a făcut liniște. În restul serii, în casă, au mai avut discuții..."

Nu v-ați gândit să vă publicați dosarul de Securitate?

- Ba da. Îl voi publica integral. Asta era în 1969, când eu aveam 26 de ani. Uite, aici e bătălia pentru *Reconstituirea* lui Pintilie. Dumitru Ghișe: "Să lucreze numai în mod serios și să analizeze temeinic substanța filmului." "În *Contemporanul*, toți criticii au anumite rezerve." Dl Păunescu: "Dar nu-i nicio rezervă". Dl Ghișe: "Cum să nu? L-ai citit pe Călin Căliman?" "Da", zice Păunescu. "Dl Ghișe îi citește o carte, atunci." Păunescu zice atunci: "Înseamnă că este realizat idealul de critică cinematografică." "Nu, nu este realizat, dar întotdeauna întreb: între *România literară* și restul presei noastre există această discrepanță. Și articolul lui Suchianu îl lauda". "Ora 12,20 - 12,40. Păunescu - Ambasada SUA." "Dna Păunescu îi spunea dlui consilier că vrea să-i comunice..." "Ora 9,44 - chemat. Lucian îi spune lui Adrian că se află pe lângă Ivasiuc și vrea să știe și el de ce l-a căutat". Etc.

Sau asta, care-i tare de tot: "Sorescu Marin, SUA, Iowa City (când s-a dus în anul următor, propus de mine) Către Păunescu Adrian, București: Vă trimit alăturat xerocopia scrisorii lui Marin Sorescu, care se află în SUA, către poetul Adrian Păunescu, București, persoană care se află în atenția dumneavoastră". "Bănulescu Ștefan către mine". Etc.

Știți care-i culmea? Că un nenorocit, un amărât din București, săracu' de el, a dat la *România liberă*, și cei de acolo imediat au publicat, că Marin Sorescu mi-a trimis mie o scrisoare și ea a ajuns la Securitate. Și i-am răspuns: Domnule, asta era mecanismul: n-ajungeau scrisorile la mine, înainte de a ajunge la Securitate! Le desfăceau la oficiu, le vedeau, le xeroxau pe unele, pe altele nici nu mi le mai trimiteau. "Înainte de a pleca în SUA, sistematic era contactat de funcționari de la Ambasada SUA. Propun să se analizeze dosarul... Urmăriți ecourile privind *Flacăra* și Adrian Păunescu". Am aici o scrisoare anonimă. "În *Tribuna* a publicat interviul cu Al. Paleologu". "Bihoreanul" (cine-o fi asta nu știu!): "Pentru numărul [...] din *Tribuna* a propus publicarea interviurilor cu scriitorii maghiari Kányádi Sándor și Bálint Tibor [...]. Recurge la întrebări provocatoare". Ce imbecilii erau, că eu pun întrebări provocatoare, iar aia susțineau teorii greșite! Păi doar în modul asta se putea vedea despre ce este vorba, nu ascunzând adevărul!

"Virgil Ierunca și Monica Lovinescu m-au primit în mod secret, la Paris, după întoarcerea din America [...], fiind entuziasmați de personalitatea mea."

- Încă din 1966, tot ca student, ați lucrat în

redacția revistei *Amfiteatru*, iar în 1968 ați trecut la *Gazeta literară*, care va deveni în curând (10 octombrie 1968) *România literară*. Ce amintiri aveți din acea perioadă?

- Odată cu ducerea mea acolo, la *Gazeta literară*, s-a petrecut tranziția către *România literară*. Cred că am stat două săptămâni și am pregătit numărul inaugural, împreună cu Geo Dumitrescu și ceilalți. Cel mai important lucru a fost pentru mine întâlnirea cu marele cap de gazetar care a fost Geo Dumitrescu. Știți ce am învățat de la Geo, zi de zi, cu cicăleala lui, cu presiunea lui permanentă? Să audiezi și partea cealaltă! Mereu ne cerea, și mie cu deosebire: "Măi, Adrian, nu te mai lua după apucații ăștia ai noștri! Du-te și ia-i și lui Barbu punctul de vedere (pe care chiar eu îl atacam)!" E important că am făcut unul dintre primele interviuri cu Eugen Barbu, deși participasem la "detronarea" lui, în aprilie 1968, de la *Luceafărul* (interviul a fost reluat în volumul *Sub semnul întrebării*). Geo Dumitrescu avea o structură profund democratică. De fapt, nimeni, care nu are o esență democratică, nu poate fi conducător de presă durabilă. Poate fi conducător al unei prese locale sau parțiale sau de atacuri imunde sau de atacuri pozitive.

- Apropo de Geo Dumitrescu, îmi amintesc că ați scris un articol în favoarea lui, atunci când a rămas fără locuință...

- Am scris, din păcate lucrurile au continuat să involueze și am obținut pentru el un apartament. Ca fapt de istorie literară, este interesant să vă spun că, la un moment dat, prin anii '60, eu și Constanța ne-am mutat într-o casă din str. Sandu Aldea, unde locuise Geo Dumitrescu, căruia nu-i mai plăcea casa. Am intervenit să i se dea o casă pe măsură și a primit un apartament într-o vilă, de pe str. Roma, unde a rămas până după Revoluție. Când vila a fost revendicată, m-am zbatut din nou pentru el, mai ales că poetul n-avea pe nimeni (am vorbit și în Senat...). A primit un apartament undeva, mai sus de Timपुरi Noi, unde a și murit.

- Cu ocazia bursei în Iowa, ați realizat un celebru interviu cu Mircea Eliade. Ne puteți spune povestea acestui interviu, care a generat și un protest al scriitorului și savantului român, transmis la *Europa Liberă* și publicat și în presa din *România postdecembristă* (mai precis a fost publicat de Simona Cioculescu, în *România literară*, nr. 10, 14 martie 2008, p. 19)?

- A fost o chestiune elementară. Deci am luat interviul în condiții de mare dificultate. Eliade nu

dădea în general interviuri (nu neapărat mie!) și nu voia să colaboreze cu țara! Era supărat și spunea: "Adrian, cum să colaborez eu cu o țară care nu-mi publică lucrările?! Polonia îmi publică toate cărțile, iar România niciuna!" "Domnule Eliade, dar ce vină avem noi, o să scoatem noi Fordul, venim noi la putere!". M-a refuzat trei luni! Când, în ianuarie 1971, am început interviul, și în acest scop el m-a și sprijinit să mă mut, cum ar fi în camera de vizavi (poetul îmi arată o clădire din vecinătatea casei sale, n. I.R.), unde stătuse el când a venit în Chicago, și pe care mi-a plătit-o el. Când s-a petrecut fenomenul ăsta, ne-am înțeles că interviul apare în condițiile în care rămâne cum îl facem acum. L-am făcut, l-am transcris, i l-am transmis de la Paris copiat, să vadă textul. Între timp, au apărut Tezele din iulie 1971, acele *Propuneri de măsuri pentru îmbunătățirea activității politico-ideologice, de educare marxist-leninistă a membrilor de partid, a tuturor oamenilor muncii*. Sorin Alexandrescu, un om care nu poate să nege că eu am o scrisoare de la el (mi-a scris o scrisoare de la Amsterdam), în care spune că, în condițiile noi, Mircea Eliade ar fi fericit, pentru cultura română, ca interviul să apară "atât cât se mai poate". Deci eu am avut această dezlegare de la Mircea Eliade - să public interviul în noile condiții de cenzură. Care cenzură mi-a tăiat toată partea privitoare la Nae Ionescu, Emil Cioran, Eugen Ionescu. În mod paradoxal, cei care au tăiat s-au dovedit apărători ai lui Eliade! E vorba de Dumitru Popescu, care mi-a spus atunci (eu n-am înțeles, eram revoltat, îl uram și-l injuram): "Domnule, nu înțelegi că-l livrăm cominterniștilor, că asta spun ei, că strigau la Ceaușescu, după publicarea primei părți a interviului, în *Contemporanul*: <<Păunescu urlă cu lupii, a trecut de partea legionarilor, că asta i se reproșează lui Eliade, că a fost legionar, că a fost în cămașă verde!>>. Hai să scoatem asta, momentan!" N-am vrut. În fine. "Domnule, nu înțelegi că o chestie ca asta ne aruncă în aer pe toți?" Într-adevăr, în America și în Germania erau și oameni congestionați, dar verzi, cărora eu n-am ce să le reproșez. Eu îi consider pe toți români, iar pe unii dintre ei îi și iubesc și pe unii dintre ei îi și justific, pentru opțiunile lor, cum îi justific pe unii comuniști. Eu nu pot să fiu exclusivist și nărod. Am aflat ulterior că ei i-au făcut un mare scandal lui Mircea Eliade, pentru că a colaborat cu țara - că a acordat acest interviu. Mai e un lucru. Virgil Ierunca și Monica Lovinescu m-au primit în mod secret la Paris, după întoarcerea din

America, și ne-am văzut câteva zile și câteva nopți, fiind entuziasmați de personalitatea mea. Mircea Eliade i-a scris, se pare, lui Dumitru Micu: "Câtă vreme în România s-a mai născut un om ca Adrian Păunescu, putem muri liniștiți!". Lucrurile s-au schimbat ulterior, pentru că presiunea asupra lui Eliade a fost cumplită. Mai ales că mai era ceva acolo. Asupra acestei chestiuni, și acum eu am anumite îndoieli că trebuia s-o fac, dar probabil că în bătaia de la vârf cu cominterniștii, care nu erau puțini și nu erau ne semnificativi, eram obligat s-o fac. Am povestit, în scurta prefață la interviul din *Contemporanul*, că Mircea Eliade a afirmat că Nicolae Ceaușescu merită Premiul Nobel pentru Pace. Ei, asta i-a-nfuriat pe toți cominterniștii! Mircea Eliade n-a negat, dar a zis, în declarația pe care a făcut-o în *Limite*, că nu ne-am înțeles să public discuții particulare. Ceea ce este adevărat. Dar nu-i nici o interdicție, pentru ziarist, în a publica unele lucruri particulare!

La câteva luni după această întâmplare, eu am publicat întreg interviul în carte, în *Sub semnul întrebării*, întreg-întreg (Adrian Păunescu, *Sub semnul întrebării*, ediția a II-a adăugită, Editura Cartea Românească, București, 1979, p. 237-266)

– Mai puțin partea introductivă din *Contemporanul*!

– Vorbesc de interviu. Nimeni n-a mai vrut să observe asta. Se află acolo toate pasajele eliminate în revistă, pasajele cu Nae Ionescu, Emil Cioran etc. Eu le citesc aceste lucruri studenților mei, la Universitate, unde am un curs despre *Interviul ca reparație istorică*. E foarte important de spus acest lucru, că nu e vorba de zece ani, ci de anul acela.

Iar Eliade a protestat la Europa Liberă, pentru că s-au făcut presiuni asupra lui. Și probabil că s-a simțit nici în car, nici în teleguță: România nu-i dădea niciun semn de respect pentru cărțile lui, în schimb, în lumea în care trăia, era înjurat și considerat trădător. Iar Monica și Virgil Ierunca au fost extrem de speriați și de duri, când le-am pus caseta cu interviul (n-am putut să m-abțin). "Cum a făcut asta Eliade? Cum a dat interviul?", ca și când trebuia să aprobe ei acest interviu!

– În legătură cu presiunile făcute asupra lui Eliade, vreau să vă spun că am editat recent o carte, *Jurnalism românesc în exil și diasporă* (Editura Tritonic, București, 2009), în care Marta Petreu a publicat un excepțional eseu, Cioran și Eliade în vizorul legionarilor în exil, în care a analizat dubla presiune la care erau supuși cei doi mari intelectuali români: pe de o parte în țară, unde erau considerați "fasciști", și pe de altă parte în străinătate, unde orice renegare a trecutului lor era interpretată ca o pactizare cu regimul comunist. Iată, de pildă, ce îi scrie Eliade legionarului Vasile Posteuca: "Dacă vrei să mă sărbătorești în Drum, nu uita că sute de ochi atâta așteaptă: să găsească un pretext să te/să mă/să ne/să te domine, să te îngroape de viu..." (ed.cit., p. 102)!

"Eu n-am ascuns niciodată că am rezolvat câteva lucruri fundamentale prin Nicolae Ceaușescu, prin apelul la el."

– În 1973 ați devenit redactor al revistei *Flacăra*. În *Dicționarul general al literaturii române* (vol. F/R, Editura Univers Enciclopedic, București, 2006, p. 135), coordonat de acad. Eugen Simion, Dumitru Micu scrie că, "în anii '80, revista și cenaclul întrețin și intensifică până la limitele excesului și ale imposturii cultul familiei Ceaușescu, concomitent cu semnalarea, pe de altă parte, a fel și fel de situații deplorabile, de abuzuri și in justiții și cu sprijinirea doleanțelor multor frustrați și năpastuiți". Lauda dictaturii a

fost prețul pe care a trebuit să-l plătiți pentru a face dreptate oamenilor care vă scriau (între aceștia am fost și eu, care i-am trimis o scrisoare lui Radu G. Țeposu, pentru a mă ajuta la obținerea unui post de profesor la Cluj)?"

– Am să vă spun ceva ce trebuie știut. Eu nu l-am lăudat pe Ceaușescu pentru ceva ce n-a făcut. Eu, cu tipul meu de temperament și cu felul meu de a pune pasiune în toate, poate am exagerat. Poate am devenit vinovat prin ton, poate oamenii au judecat faptul că nu puteam exprima la fel de deschis critici la adresa lui, cum exprimam opțiuni la adresa vizitelor lui în țară. Iar eu îl aveam ca punct de referință. Eu n-am ascuns niciodată că am rezolvat câteva lucruri fundamentale prin Nicolae Ceaușescu, prin apelul la el. Și-am să vă dau un exemplu, care nu este mic (eu vă pot da multe astfel de exemple): problema Munților Carpați, care era îngropată și, mai mult decât atât, Ceaușescu trecuse cu elicopterul pe deasupra Munților Dornei și îi spusese primului secretar că are dreptate (primul secretar, un ardelean): din păcate, trebuie dărâmate satele și trebuie trase toate în vatra orașelor. Radu Rey mi-a sesizat această situație, am ceut o audiență și m-am dus la Ceaușescu și-am întors lucrurile. Dar asta nu-i o chestiune așa, simplă, că m-am dus și-am zis: "Măi, întoarce lucrurile, băgate-aș în p... mă-tii, bălbăitule!" (eu știam că-i bălbăit, eu știam că are defecțiuni în materie de filosofie, știam că îi place poezia de un anumit fel – da' aia chiar îi plăcea – Goga, de pildă. Nu-i plăcea așa de mult Blaga). Asta e. Și tatălui meu îi plăcea mai mult Goga. Eu n-am vrut să fac pe nebunul cu Ceaușescu și să-l stârnesc împotriva problemelor pe care i le ridicam. Și-am vrut să-l aduc pe partea cea bună și-am reușit atunci să-l fac să oprească sistematizarea munților. L-am convins să-l cheme, după două zile, pe Radu Rey. S-a-ntâmpnat o chestie unică în istoria noastră (vă dau telefonul lui Radu Rey, îl puteți căuta și întreba). Astea sunt fapte. Dom'le, eu nu am făcut chestii în sine. Eu eram cineva la 25 de ani, n-aveam nevoie de nimic. Eu am fost, ca să zic așa, zimbru! Eu m-am băgat în jugul ăsta să mă poreclească unii bou, pentru că-am crezut că există un car al acestei națiuni, care trebuie tras. Credeți că eu nu știam erorile sistemului? Păi, domnule Rad, nu ei, ci eu am scris, în plin regim comunist, poemul *E prea lung drumul pân' la comunism*: "E prea lung drumul pân' la comunism/ De nu-l scurtăm cu gări și cu etape./ De nu-l aducem totuși mai aproape,/ E prea lung drumul pân' la comunism.// Am mai visa, de nu s-ar face zi/ și pruncii nu ne-ar întreba de pâine./ E lung și drumul scurt de azi pe mâine./ Cu-atât mai lung ce ni se năzări.// Am mai închide ochii și-am tăcea./ Dar clasicii visării ne somează/ Să fim lucizi, s-avem gândirea trează/ Și drumu-i lung și viața ne e grea.// Nu-i nici un semn mai bun, mai pozitiv./ Sunt crize din cetate în cetate/ Înnebunim când visul nu se poate/ Și-n fișe scrie: «fără de motiv».// Iluzia și panica mereu/ Sunt cele două jalnice extreme./ De care-avem și mâine a ne teme./ Că tot nu-l vom găsi pe Dumnezeu.// (Atenție, vă rog, cum definesc comunismul!). Când, obosită, într-un cerc închis,/ Scârbită, umilită lumea noastră/ A vrut să se arunce pe fereastră,/ I-au dat un drog, i-au programat un vis.// Acesta e, total și nebunesc,/ E comunismul, unica dreptate/ Cel hotărât a le-mpăca pe toate./ Pilonii lui pe osul nostru cresc.// Prea lung, prea tănuț, prea lung, prea lung/ Pustie veșnicie exemplară./ Ni-i dor din când în când de câte-o gară/ În care oamenii își mai ajung".

Am publicat această poezie în trei ediții de cărți. Or, asta costă! Și nu costă regie! Costă între-

bări, costă suspiciuni, costă acuze! Și-atunci aflam că, în ședința Comitetului Politic Executiv, s-a ridicat Janos Fazekas, Dumnezeu să-l ierte, și s-a ridicat Ion Ioniță, Dumnezeu să-l ierte, și au zis: "Uite cum atacă Păunescu socialismul, comunismul!". Și-am luat măsura de precauție de a arăta că eu nu atac sistemul fără nuanțe, că sunt lucruri care pot merge și vă spun și acum: sunt lucruri din comunism care trebuiau păstrate! Trebuia păstrată asistența medicală gratuită, trebuia păstrat învățământul gratuit și-așa mai departe! Deci asta este, dom'le profesor! Eu n-am pentru ce să mă scuz! Iar Dumitru Micu este un om excepțional și eu îl iubesc foarte mult și nu mă simt rănit de faptul că a scris ce a scris în *Dicționarul general al literaturii române*! Vă dau alt exemplu: (sună telefonul, dar poetul spune că este într-un interviu pentru o revistă. Este rugat să revină mai târziu). "Nimic nu se face, când n-are opus./ Nimic nu rezistă când nu-i să-l conteste/ Oricât se înalță puterea de sus/ Ovații o țin, dar o țin și protestele/ Eternul război dintre minus și plus/ E cea mai curată și sfântă poveste!/ Nimic nu se face, când n-are opus / și viața mereu opoziție este/ Aceasta n-o cred nici tiranii cei mari/ Nici sclavii de rând ce le cântă din flaut/ Trăiți învățând fericirea grozavă/ Că nu veți muri-n monolit gospodari/ Puterea iluziei definitivă:/ De vrei să durezi, fă-ți ceva-impotrivă!"

Această poezie i-am trimis-o lui Nicolae Ceaușescu într-un moment de mare cumpănă, pentru că așa am crezut, așa cred.

Nimeni n-a adus un elogiu pluripartitismului, ca mine, în *Cântec pentru opinia mea*. Este un cântec senzațional: "Eu sunt lucrătorul cinstit și tenace/ Măreață mi-e fața și truda mi-e grea./ De-aceia, eu am despre tot ce se face/ Opinia mea./ În coarne de-aș lua pentru ea lumea toată, / Cedarea ca luptă mi-ar fi mult mai grea./ Pe viață o dată, pe moarte o dată./ Opinia mea./ Și, singur de-aș fi pe a mea baricadă/ Și-n rest mili-oane cu tifla mi-ar da,/ Păstrez, chiar când capul vor alții să-mi cadă,/ Opinia mea./ Respect instituții, opinii celebre./ Cultiv disciplina și-s gata de ea./ Sunt om social, dar conserv în vertebre/ Opinia mea./ Eu pot și să rād dacă hoții-mi sparg casa./ Flegmatic mă las depășit pe șosea./ Mai am, când pe front îmi luați și mireasa./ Opinia mea./ Acolo e sudul, acolo e nordul./ Am dreptul la nu, dacă vreți să fiu da./ Vitală e lupta, normal dezacordul./ Opinia mea./ Furnică pot fi și accept să fiu greier./ Chiar limba din gura de mi s-ar tăia./ Întreagă-mi rămâne, zidită în creier./ Opinia mea./ Nu caut comori, nu râvnesc la avere./ Din cerul întreg mi-am ales doar o stea./ Eu și de la cer o favoare aș cere./ Opinia mea./ Cât om mă socot, duc pe frunte toți spinii,/ și crucea mi-o port, ca și când aș zbură./ Căci omul e om cât mai are opinii./ Aceasta-i opinia mea."

– Niciun critic literar nu a sesizat un lucru interesant: în volumele *Dvs. de versuri*, nu ați inclus nicio poezie dedicată lui Ceaușescu! În schimb, ați publicat multe poeme împotriva dictaturii, a unor activiști de partid (îmi amintesc de poezia *Analfabeților*, de pildă). A fost un act premeditat?

Bineînțeles, pentru că acele poezii din reviste aveau un țel imediat.

Interviu realizat de
Ilie Rad

Pentru un alt ev mediu timpuriu...

Sorin Nemeti

Evul Mediu timpuriu în sistemul cronologic al istoricilor recenți acoperă perioada numită înaintea *epoca prefeudală*. Epoca prefeudală în sistemul periodizării istoriei în vremea materialismului dialectic și istoric începea la sfârșitul sclavagismului și se încheia atunci când începe feudalismul propriu-zis. Pentru spațiul românesc termenul de epocă prefeudală a fost folosit discreționar, un *recycle bin* unde sunt aruncate realități istorice cuprinse între sfârșitul Antichității (sec. IV p. Chr.) și începutul Evului Mediu propriu-zis (sec. XIII p. Chr.). Chiar văzută ca o perioadă de tranziție între sclavagism și feudalism, în cea mai optimistă viziune, este greu de crezut că relațiile de producție feudale au început să se cristalizeze în secolul al IV-lea. Un alt termen pentru desemnarea acestui interval cronologic, din jargonul istoricilor propagandiști, este *perioada de formare a poporului român*, epoca etnogenezei românești. Recent, pentru acest lung interval de timp, anume secolele IV-XIII p. Chr., se folosește sintagma *mileniul întunecat* (pe bună dreptate, dată fiind penuria surselor și, în consecință, dimensiunile îngrijorătoare ale petelor negre pe harta cunoștințelor istorice moderne). Un alt termen, impropriu, este *mileniul I (întâi)*. Această epocă, care nu aparține nimănui, nici Antichității, nici Evului Mediu, este azi împărțită în mai multe segmente cronologice: epoca migrației popoarelor (timpurie - sec. IV-VI p. Chr., târzie, sec. VII - Ț p. Chr.) și așa numitul Ev Mediu timpuriu (sec. Ț - XIII p. Chr.). Este greu de precizat, din cărțile de istorie, unde se consideră încheiată epoca târzie a migrațiilor și unde începe Evul Mediu timpuriu. Secolul IX pare o alegere potrivită pentru mulți.

Am deschis comentariul la cartea d-lui **Ovidiu Pecican** printr-un excurs cronologico-terminologic pentru că încă din titlu este neclar la ce perioadă istorică se referă: **Regionalism românesc. Organizare prestatală și stat la nordul Dunării în perioada medievală și modernă** (ediția a II-a, București, Ed. Curtea Veche, 2009, 318 p.). Formațiunile *prestatale* la nordul Dunării (de jos) apar în perioada medievală? Sau sursele folosite pentru identificarea formațiunilor *prestatale* sunt exclusiv din perioada medievală și modernă. Când începe Evul Mediu românesc după dl. Pecican? Ne spune autorul, care stabilește o dată-reper pur convențională în secolul al VIII-lea, pornind de la un criteriu al cărui formalism îl recunoaște (anume, primele știri despre vlahi, conform logicii naționalismului modern care leagă începutul *medievalității* de apariția de noi limbi și de noi etnii) (p. 25). Trebuie făcută observația elementară că prima menționare într-un izvor păstrat (din mulțimea de izvoare pierdute) a unui fenomen istoric (i. e. constituirea unei limbi și a unei etnii) nu indică neapărat momentul precis al debutului respectivului fenomen. De ce nu secolul VI, cel al lui *Torna, torna, fratree!*? Apoi ce relevanță are mențiunea vlahilor sud-dunăreni în secolul VIII pentru realitățile de la nordul Dunării de jos dacă nu jertfim pe altarul *unității și continuității* poporului român? Să ne rezumăm, deci, la ideea caracterului pur convențional al acestei limite cronologice pentru începutul Evului Mediu timpuriu românesc.

Dl. Pecican face parte din categoria istoricilor militanți, angajați, care pun scrisul istoric în sprijinul susținerii unor convingeri ideologice personale și încearcă acreditarea acestora pe piața publică de idei. Reconstituirea istorică practică pornește de la o idee-forță, formulată de la început (din titlu, de exemplu), și care coagulează date istorice considera-

te relevante pentru subiect de către autor. În cazul de față ipoteza de lucru este dezvoltarea istorică regională a acestui spațiu, contrapusă mitului unității monolitice de civilizație a spațiului românesc, idee-fetiș a scrisului istoric din generația național-comunistă. Această atitudine nu este disimulată, fiind expusă de autor în introducere, prin referiri la activitatea publicistică (revista și centrul de reflecție social-politică alternativă *Provincia*). Cititorul simplu, însă, poate să facă abstracție de miza politică conținută și să citească cartea *Regionalism românesc* doar ca pe o carte despre evoluția istorică a statului în spațiul românesc.

Pentru mine Evul mediu românesc este un soi de *Paradis interzis*. Acolo, între două fire de apă care mărginesc o vale, cresc specii necunoscute de arbori la umbra cărora cei fericiți ar putea desluși siluetele unor animale necunoscute... (p. 17). Știm că istoria/scrisul istoric este o formă de *story-telling* cu puncte comune cu literatura, dar cu un asemenea debut din prefață dl. Pecican dovedește încă o dată că este plecat în cruciadă împotriva *seriozității (scortoșeniei)* științei istorice. Ancheta domniei sale este apreciată ca fiind o incursiune în zone virgine, într-un *pustiul fosgăitor* ale cărui forme *himerice se refuză și se oferă, în egală măsură, descifrării* (p. 18). Într-o asemenea descindere temerară în trecut istoric trebuie să fie înarmat cu o metodologie de cercetare solidă, nu doar cu metafore. Altfel, există riscul ca doar *fericiții* singuri (dl. Pecican printre ei) să vadă *speciile necunoscute de arbori* (anume formațiunile prestatale românești: țări, codrii, pădureni, *silvae*, muntenii, câmpulunguri și republici cantemiriene) și la umbra lor *animalele necunoscute* (românii cu cnezii, voievozii, juzii și jupanii lor). Alții mai miopi, cu o viziune mai puțin antropologică, s-ar putea să zărească doar banale așezări rurale izolate, autarhice, comunități vecine vorbind idiomuri diferite grupate în microzone și interacționând, nomazi și sedentari evoluând după dinamici diferite. Un univers prozaic, fără popoarele mitice și ființele teriomorfe de la marginile lumii geografilor antici și medievali.

Care sunt metodele folosite pentru identificarea formațiunilor prestatale? O metodă venerabilă, scoasă din șifonierul vechilor istorici medievaliști, constă în proiectarea într-un trecut abstract (Evul Mediu timpuriu) a realităților sociale medieval-moderne. *Țările*, confederații rurale de tip agricol, orice o fi însemnând asta, nu sunt atestate în izvoare scrise înaintea secolului al XIII-lea (primele menționate fiind *Terra filiorum Belae keneze* - Țara fiilor cneazului Bela și *Terra Maramorosiensis* - primii ani ai secolului XIII, *Terra Borza* 1211, *Terra Ceurin* înainte de 1230 etc.) (p. 98).

Dl. Pecican stabilește existența mai multor tipuri de formațiuni prestatale determinate geografic, cele mai importante fiind: *țara / terra* - confederație rurală de tip agricol, *codrul* sau *pădurenia (silva, silvania)* - confederație de comunități rurale de lemnați, culegători și vânători și *muntenia* - confederație rurală de tip pastoral.

Nu contestăm existența unor asemenea structuri românești (cu diferite grade de autonomie) în Evul Mediu, ci caracterul lor *prestatal*, vechimea lor și posibilitatea proiectării în trecutul abstract al Evului Mediu timpuriu. Ce sunt *confederațiile agricole* și prin ce sunt ele diferite de *uniunile de obști sătești*, de *cnezatele de vale*? Este o modernizare a vocabularului, o ajustare cerută de schimbările de după

1989, dar, în esență, primează aceeași viziune a unei vieți comunitare rurale a populației românești, unde voievodul nu e decât un țaran îmbrăcat în purpură. Suntem în plin paleolitic (pentru a nu spune *comună primitivă*) acolo unde *codru* este o confederație de vânători-culegători. *Obștea sătească* românească străbate inalterată istoriografia română de la Iorga, Stahl, Pascu până azi.

Cum sunt documentate aceste *confederații sătești*? În principal pornind de la izvoare medievale care menționează *țările* românești din Transilvania (Țara Hațegului, Maramureșului, Bârsei, Făgărașului etc.), dar autorul face apel și la alte categorii de surse. De pildă citează surse recente, amintiri ale nepoților despre bunici, cum este cazul la p. 97 unde Lavinia Betea își amintește în anul 2001: *Undeva, mult mai departe, poate la țară, adică în zona fertilă a Câmpiei de Vest unde bunicii mei cobora de câteva ori pe toamnă cu căruța încărcată cu mere...* Dl. Pecican reține de aici că mediul rural este desemnat în mod curent cu sintagma *la țară*, dar consideră că *distincția între Zărandul montan și câmpia vestică apare, semn că țara era altceva, mai specific, decât generic desemnata zonă de locuire rurală*.

La fel pentru documentarea codrilor sau pădurenilor sunt folosite izvoare medievale care menționează *silvae (silva Blacorum et Bissenorum, silva Maramarosi)* dar și literatură modernă. Autorul citează *Doina* lui M. Eminescu: *De-i suna din corn o dată, / Ai s-aduni Moldova toată; / De-i suna de două ori, / Îți vin codrii-n ajutor /... și comentează: În noua lectură, codrii care îi sar voievodului (Ștefan cel Mare) într-ajutor nu mai sunt pădurile din frumoasa metaforă consacrată, ci uniunile gentilice autonome - pădureniile - din cadrul statului moldovenesc.* (p. 133).

Observația noastră este că în aceste cazuri avem de-a face cu lecturi instaurative care supralicitează valoarea documentară a unor texte. Este laudabilă căutarea insistentă a izvoarelor directe sau indirecte despre formațiunile prestatale românești, dar cu o asemenea argumentație nimeni nu va putea fi convins. Rămânem la *pustiul fosgăitor* ale cărui forme *himerice se refuză descifrării*.

În ciuda unor dezacorduri în ce privește metoda de cercetare suntem de acord cu autorul că domeniul de studiu - societatea medieval timpurie din spațiul nord-dunăren la sfârșitul epocii migrațiilor - este unul fascinant și trebuie explorat. Mijloacele sunt reduse, arheologia, când vorbește, o face obtuz, populând epoca cu grupuri culturale, culturi, aspecte culturale inspirate din practica arheologului preistorician (grupul Mediaș, grupul Ciunbrud, grupul Blandiana A, cultura Bjelo Brdo etc.). Dl. Pecican scrie, cu stil și har, istoria acestei epoci întunecate. Este vizibil efortul de a se desprinde de vechile modele interpretative (care privilegiază viziunea societății românești organizată pe baze comunitare, obștești) și încercarea de a construi un discurs modern, antropologic. Chiar dacă nu convinge deplin, cartea *Regionalism românesc*, rămâne o carte provocatoare care reevaluează o perioadă neglijată a istoriei acestui spațiu. O carte, de citit, despre un alt Ev Mediu timpuriu.

geopolitica

Perspectivile Republicii Moldova: pragmatism, identitate și provocările rupturii cu trecutul

Florian Dumitru Soporan

La 5 septembrie 2010, cetățenii Republicii Moldova urmează să se pronunțe în cadrul unui referendum asupra modificării articolului 78 al Constituției, în sensul alegerii directe a șefului statului. Proiectata reformă constituțională care a întrunit adevărate forțe politice care compun coaliția guvernamentală, al unei părți semnificative a societății civile și, conform sondajelor, a majorității alegătorilor, urmează să pună capăt blocajului instituțional care în ultimul an a pus în cauză funcționalitatea instituțiilor statului de dincolo de Prut și a împietat asupra dinamicii reformelor asumate de guvernul venit la putere în urma alegerilor anticipate din iulie anul trecut. Momentul politic care domină dezbaterile publice de la Chișinău încorporează semnificații care depășesc limitele controverselor dintre partide, iar maniera în care situația va fi gestionată antrenează consecințe pentru securitatea regională. Măcar din acest din urmă punct de vedere, evenimentele justifică abordări mai amănunțite și în spațiul public românesc, emancipate în egală măsură de amestecul de circumspecție și complexe de superficială ignoranță cu care ne-am obișnuit să evaluăm realitățile postsovietice și de entuziasmul romantic, specific mai ales mediilor intelectuale de formație umanistă, în legătură cu renașterea națională a românilor de dincolo de Prut.

Prima prezumție trebuie să fie cenzurată de onestitate, câtă vreme nici substanța temelor aflate pe agenda noastră publică, nici calitatea discursului și practiciile politice de la noi, nici disponibilitățile democratice ale electoratului, nu ilustrează diferențele ce separă în teorie o țară membră a Uniunii Europene de un actor politic aflat abia la finele celei de-a doua decade a existenței sale de sine-stătătoare, afectat grav de un conflict de frontieră și care își caută încă un drum propriu de consolidare internă și de exprimare în planul relațiilor internaționale. Entuziasmul care a dominat starea de spirit a publicului din România în anii

'90 și a resimțit dezamăgiri și resuscitări periodice, reclamă la rândul său nuanțe dinspre pragmatismul veșnic clamat de oamenii politici de la București și Chișinău, dar rămas în sfera unor declarații de intenții și a veșnicilor oportunități ce se cer a fi valorificate. În pofida bilanțului mediu al ultimelor două decenii, dinamica transformărilor care au avut loc în ultimul an în Republica Moldova oferă suficiente argumente în favoarea unei perspective optimiste. Efectele celor opt ani de guvernare a Partidului Comuniștilor, care au pus în cauză consolidarea caracterului ireversibil al procesului de democratizare declanșat odată cu destrucțiunea Uniunii Sovietice, dar și reforma economică și afirmarea identității naționale a majorității locuitorilor, a avut efecte contrare, sfârșind prin a cataliza nemulțumirile populației și reconfigurarea eșcherului politic. Chiar dacă dificultățile economice inerente reformelor de piață și repetatele crize politice cu care largi categorii ale populației au identificat guvernările democratice au asigurat comuniștilor majorități parlamentare confortabile, puterea comunistă nu a însemnat și nu putea fi o restaurare *tale quale* a paradigmei politice, economice și sociale sovietice. Atașamentul la ideile comuniste a fost în mare măsură doar o realitate a discursului oficial, iar pe parcursul celei de-a doua legislaturi nici măcar atât. Oficialitatea a rămas fidelă tezelor sovietice în privința trecutului postbelic, în special în ceea ce privește rolul Armatei Roșii și al teoriilor moldovenismului, dar s-a autodefiniț ca o forță a viitorului, căutând formule de parteneriat cu Uniunea Europeană și căi de aplatizare a disputelor cu România. Resorturile acestei ambivalențe se plasează în necesitatea de a răspunde susceptibilităților propriului activ și corp electoral, cu evidente disponibilități conservatoare și revanșiste, și exigențele unei minimale eficiențe guvernamentale, imposibile în absența unor reforme economice și al unui parteneriat cu instituțiile financiare internaționale și cu factorii de putere din proximitate.

Regimul comunist a fost condamnat la moderație și de relația dificilă cu Federația Rusă, interesată mai curând de consolidarea pozițiilor sale militare și economice în zonă decât de reminiscențele sovietice de la periferia fostului imperiu. Eșecul electoral al singurului partid comunist aflat la guvernare în Europa a fost rezultatul acestor contradicții ireconciliabile, dar din perspectiva internă a Republicii Moldova, consecința majoră a ascensiunii unei noi generații de oameni politici, formați în universități românești, occidentale sau rusești, mai puțin afectați de dogmatism și de prejudecăți ideologice, validați prin competențe manageriale dobândite în economia privată și legitimați politic prin încrederea alegătorilor. Consecința acestor noi sensibilități ale opiniei publice a afectat și forțele politice de dreapta, partide care se afirmaseră în postura de portdrapel al anticomunismului precum Partidul Popular Creștin-Democrat sau Partidul Național Liberal nereușind să obțină procentul necesar pentru a fi reprezentate în Parlament. Baza socială a forma-

țiunilor centriste și liberale care și-au asigurat majoritatea locurilor în Parlamentul republican la ultimele alegeri este dominată de categoriile dinamice ale populației, nemulțumite de stagnarea economică și de mediocritatea performanței administrative prin care s-a remarcat regimul președintelui Vladimir Voronin. Schimbarea de regim politic nu a fost rezultatul unei izbucniri spontane sau al unei explozii revoluționare, ci expresia maturizării exprimărilor politice, atât la nivelul partidelor cât și al corpului electoral, tentat să acorde credit unor politicieni formați în ambianța postperestroika, în defavoarea foștilor partocrați. Într-un spațiu în care ponderea partidelor politice depinde în mare măsură de carisma și capacitățile liderului, profilul celor trei personalități care conduc Alianța pentru Integritate Europeană este reprezentativ pentru forțele sociale care susțin acest proiect politic. Președintele Parlamentului care îndeplinește și funcția de președinte interimar al republicii, Mihai Ghimpu, s-a afirmat în anii 90 ca activist al mișcării naționale, fiind unul din membrii fondatori ai Frontului Popular și organizator al unor foruri reprezentative ale intelectualității moldovene, fără a se fi compromis pe durata disputelor confuze care au divizat forțele democratice în ultimul deceniu al secolului trecut. Primul ministru și totodată președintele Partidului Liberal Democrat din Republica Moldova, Vladimir Filat, aparține unei alte generații, fost student al Facultății de Drept a Universității Alexandru Ioan Cuza din Iași, cu o experiență managerială câpătată în cadrul unor firme românești, urmată de îndeplinirea unor funcții în Ministerul Economiei de la Chișinău. Președintele Partidului Democrat, fostul candidat al coaliției la președinția republicii, Marian Lupu, este de asemenea un tehnocrat, fost ministru de externe și președinte al Parlamentului, considerat un interlocutor acceptabil atât pentru Rusia cât și pentru oficialitățile europene. Conduita acestora pe durata ultimului an s-a circumscris ambițiosului program de reforme asumat în urmă cu un an, și mai ales imperativelor consolidării cadrului democratic intern, tendința manifestă printr-un dialog funcțional între forțele politice care compun alianța, transpus în activitatea corpului legislativ. Puterea de la Chișinău continuă să beneficieze de o imagine pozitivă în mediile politice internaționale, inițiativele sale economice au susținerea Fondului Monetar Internațional și a Băncii Mondiale, iar inovațiile fiscale și interesul pentru atragerea de investiții străine sunt privite favorabil în mediile corporatiste. Spre deosebire de guvernarea comunistă, puterea actuală a dat dovadă de suficientă moderație pentru a evita recrudescența conflictului cu Transnistria secesionistă, precum și reactivarea unor tensiuni interetnice vizând statutul limbii ruse sau relația complicată cu Unitatea Teritorială Autonomă Găgăuză. Interesul oficial se concentrează deocamdată asupra articulării unor politici publice inovative, evident mai importante decât perpetuarea unor atitudini rusofobe anacronice, de natură să destructureze progresiv sprijinul de care se bucură puterea în rândurile tehnocrației industriale și financiare, esențial pentru implementarea cu succes a reformelor. Acest proiect politic evoluează sub auspiciul a fel de favorabile din perspectiva relațiilor internaționale, în contextul aplatizării incompatibilităților dintre Rusia și Europa, transpuse în forme eseistice și literare de talentul inegalabil al lui Dostoievski, în urmă cu mai bine de un secol. Combaterea efectelor crizei economice mondiale și realitatea lumii multipolare accentuează importanța edificării de bune rela-

ții între Moscova și marile state europene, obligate la solidaritate de interdependența economică și de sinuozitățile competiției globale. Aceste circumstanțe conferă fostului *noman's land* dintre cele două entități șansa unei dezvoltări stabile, refuzate în ultimele două decenii, pe baza unor proiecte elaborate de propriul establishment politic și economic, în consonanță cu standardele unui cadru democratic și pluralist. Din perspectiva românească, noile evoluții oferă posibilitatea intensificării contactelor culturale și umane, care s-au dezvoltat în ultimii ani oarecum împotriva politicii incoerente sau prohibitive a puterii de pe cele două maluri ale Prutului. Proximitatea va naște însă inevitabil și competiție, atât în sfera atragerii investițiilor străine, cât și în identificarea unor nișe de expansiune pe piața europeană.

Notațiile de mai sus nu au intenția să ofere o imagine paradisiacă asupra realităților din Republica Moldova, care mai are mult până să devină o poveste de succes sau să reediteze la scară redusă exemplul statelor baltice în sud-estul Europei. Provocările pe care noul *leadership* de la Chișinău le are de înfruntat sunt cel puțin echivalente prin complexitate cu atuurile de care dispune. Un prim set de inconveniente se regăsește în componența coaliției de guvernământ, în mesajul și intențiile fiecăruia dintre partidele care au aderat la agenda reformistă. Interesul general care i-a reunit pe moderații din cele două tabere care s-au confruntat în ultimele două decenii se reduce, cel puțin sub aspectul unei semantici asumate, la integrarea europeană, idee atractivă ca brand, dar prea vagă pentru a asigura structurarea unui program de guvernare sustenabil. Din acest punct de vedere, noi, cei de pe malul drept al Prutului, dispunem de o expertiză superioară, asimilată în cei aproape trei ani de prezență în Uniunea Europeană, interval cronologic suficient pentru a înțelege că diferența între apartenența juridică la blocul comunitar și asimilarea deplină a ansamblului de norme și valori europene este la fel de mare ca aceea dintre a proiecta o autostradă și a circula pe ea. În favoarea apariției unor breșe în cadrul echipei guvernamentale de la Chișinău pledează și abordările diferite în legătură cu unele aspecte ale trecutului, precum participarea trupelor republicii la parada organizată la Moscova cu ocazia aniversării victoriei împotriva Germaniei naziste. Diferențele între moderații rusofili și moderații care își afirmă apartenența la națiunea română au reprezentat cartea pe care forțele ostile consolidării statalității Republicii Moldova au folosit-o constant începând din 1991, iar mișcările centriste nu au reușit să se sustragă acestor controverse. Experiențele trecutului demonstrează existența pericolului ca Alianța pentru Integrare Europeană să repete exemplul prea puțin glorios al Alianței pentru Democrație și Reformă, coaliția pluralistă care agubernat la Chișinău în anii 1998-2001 și al cărei eșec a preliminar succesul eclatant al Partidului Comuniștilor. Proiectata reformă constituțională presupune la rândul său o serie de riscuri, chiar în condițiile unei prezențe masive la referendum. Alegerea președintelui prin vot universal înseamnă renunțarea la regimul parlamentar, care nu a funcționat niciodată în spirit în Moldova, dar putea asigura fragilei democrații interne mijloace de protecție împotriva tentațiilor totalitare, atât de prezente în spațiul postsovietic. Pe termen scurt, campania pentru referendum oferă ocazia afirmării unor noi partide, unele din acestea optând fățiș pentru apropierea de Rusia și prefigurând un discurs antioccidental specific cercurilor ultranaționaliste de la Moscova. Situația economică precară și gradul de pauperitate a populației, cel mai ridicat din Europa conform

unor cercetări de specialitate, poate însemna în plan politic creșterea ponderii forțelor radicale de extremă stângă sau dreaptă. Dealtfel, Chișinăul a devenit în ultimii ani unul din centrele de manifestare ale Partidului Național Bolșevic, popular în rândurile unor categorii de tineri, iar militantismul lor a determinat reacții ostile chiar din partea puterii comuniste. Nu poate fi neglijată nici forța organizatorică de care dispune Partidul Comuniștilor din Republica Moldova, al cărui discurs este mult mai compatibil cu statutul de forță de opoziție, iar abilitatea lui Mark Tkaciuk, eminența cenușie a partidului și resursele fostului președinte Voronin îl pot transforma într-o alternativă pentru categoriile sociale dezavantajate de competiția inerentă capitalismului. Vulnerabilitățile acestui al doilea stat românesc sunt cu atât mai grave cu cât pot fi instrumentalizate în propriul beneficiu de actorii implicați în jocul de putere din regiune. Prezența unei minorități rusofone semnificative, interese geostrategice și moștenirea conflictului transnistrean asigură Republicii Moldova un loc pe agenda politică și de securitate a Federației Ruse. Revelator pentru diferența dintre realitatea puterii în regiune este faptul că aceasta din urmă menține forțe armate în teritoriile moldovenești din stânga Nistrului, în pofida rezoluțiilor Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa. Mai importantă poate decât această prezență militară, în mare măsură anacronică și utilă doar pentru propaganda internă, este influența directă exercitată de forțe politice și economice active în Federația Rusă la Chișinău. Presa de limbă română de aici menționează frecvent exemple de politicieni, partide și *mass media*, finanțate de companii sau oameni de afaceri din Federația Rusă. Competiția cu aceste forțe este una inegală pentru România, capitalul românesc prezent în Republica Moldova se reduce la câteva exemple care s-au putut dezvolta în măsura în care s-au aflat în sfera unor multinaționale. Rusia și România continuă să fie zone de emigrație, sezonieră sau semipermanentă, pentru locuitorii Republicii Moldova, motivați de rațiuni economice, fapt ce oferă posibilități de influențare a situației interne. Impactul pe care tensiunile în relațiile cu Moscova îl presupune s-a manifestat chiar în aceste zile, odată cu reiterarea interdicției importului de vinuri din Moldova, privită cu amuzament în România, dar devastatoare pentru viticultura locală. Rusia lui Putin și Medvedev se confruntă cu propriile provocări economice și sociale, dar pe parcursul istoriei sale trecute și recente a dovedit o inepuizabilă capacitate de a renaște și

de a-și reinventa mijloacele de exprimare în competiția pentru putere. Cel mai util serviciu pe care i-l pot face competitorii este acela de a-i ignora aceste atitudini. În aceeași ordine de idei, Uniunea Europeană pare să nu mai poată oferi, cel puțin pentru moment, statelor aflate la frontiera sa răsăriteană altceva înafara parteneriatului încheiat anul trecut, în condițiile în care convulsiile economice din zona euro au trecut în plan secund înșeși proiectele de reformă instituțională a Uniunii Europene.

La capătul acestor considerații, există suficiente motive de optimism cu privire la stabilizarea și consolidarea democratică a Republicii Moldova. Chiar dacă ezitățile factorilor politici interni și volatilitatea socială lasă impresia unei construcții politice fragile, schimbările de putere de la Chișinău s-au circumscris în linii generale standardelor democratice și de procedură postulate de valorile europene. Tocmai menținerea dezbaterilor politice în limitele dreptului civil le conferă acestora din urmă o notă de stabilitate superioară revoluțiilor din Ucraina și Caucaz, pline de spectaculozitate și grandilocvență, dar succedate de management politic submediocru sau, mai grav, de aventuri militare lipsite de perspectivă, precum cea în care s-a lansat Georgia în 2008. Viitorul Republicii Moldova depinde în ultimă instanță de opțiunea locuitorilor săi, de capacitatea lor de a se reconcilia cu propriul trecut, de a-i resorbi traumele și de a persevera în efortul început de a structura un proiect european. Premisele acestuia și determinarea inițiatorilor săi sunt de natură să creeze cadrul unui dialog atât cu avocații de la Kremlin ai președintelui Medvedev, mai cooperanți decât *siloviki*, și cu eurocrații de la Bruxelles. ■

Manualul școlar (realitate și speranțe)

prof. univ. dr. Dorel I. Duca, Facultatea de Matematică, UBB

Posibilitatea scrierii unui manual de matematică de către orice "matematician" a dus la existența pe piață a mai multor "manuale alternative". Unele dintre acestea, din păcate folosite la clasă de foarte mulți profesori, te duc la "înțelegerea" respingerii de către elevi a matematicii.

Pentru mine, ca elev, manualele școlare, erau un fel de biblie. Tot timpul le aveam învelite (îmbrăcate) pentru a nu se murdări, nu scriam pe ele decât atunci când, citind în alte cărți, mi se părea că am ceva de completat, completarea o făceam pe marginea foii și întotdeauna cu creionul pentru a putea șterge la nevoie. După ce, cele scrise de mine le găseam, peste câteva pagini, în manual îmi părea rău că am murdărit manualul.

Nu puteam concepe că în manuale ar putea exista greșeli. O teoremă nu putea fi enunțată decând respectând scrupulos elementele unei teoreme; redarea aproximativă a unei teoreme nu o puteam concepe.

Profesorii mei făceau des referire la manuale, chiar și atunci când, la cerul de matematică lucram probleme din Gazeta matematică. Am fost profund șocat când, la o problemă, rezultatul dat în manual nu era cel corect. Evident a urmat întrebarea: "Oare mai sunt și alte probleme de acest fel?" și am început să rezolv toate problemele din manual, nu numai cele date ca temă.

Autorii acestor manuale au rămas, pentru mine, enigmatice: cum arătau acești oameni "deținători ai tuturor cunoștințelor"?

Mai târziu, ca student, raporturile mele cu manualele didactice au evoluat, dar respectul meu față de ele a rămas. Când am aflat că Pierre de Fermat a scris, o observație scurtă, pe marginea unei lucrări, eram revoltat de ce nu a scris tot ce știa în acel moment, relativ la acea observație (ne scutea pe noi matematicienii de zeci de ani de

căutări). Mai mult, studiind cărțile de căpătâi ale analizei matematice, având ca autori pe semizeii: I.J. Lagrange, J. I. Cauchy, G.W. Leibniz, I. Newton, E. Goursat, B. Riemann, E. Borel, A. Denjoy, E. Picard, M. Nicolescu, T. Popoviciu, B.P. Demidovici, G.M. Fihtenholț, A.I. Hincin, M.C. Jordan, H. Laurent, N. Dinculeanu, S. Marcus, I.P. Natanson, Ch.J. de la Vallée Poussin și găseam însemnări, scrise, tot cu creionul, pe marginea cărții sau pe foi separate, ale magiștrilor mei, închideam ochii pentru a-i vedea la tablă cum analizau acele observații, iar ce era scris cu creionul mi se părea "facsimile" ale tablelor scrise de magiștri.

Dar nu acesta este, acum, scopul meu. Am vrut doar să subliniez importanța capitală - în subconștientul meu - a acestor manuale/cursuri pe care am lucrat în timpul studiilor și care m-au însoțit până acum.

Evident, oricât de bune au fost manualele după care m-am pregătit, rămân la părerea că manualul nu poate înlocui învățarea vie și trăită. Dar cursul tipărit, dacă este fidel programei poate ajuta și poate fi foarte important pentru tânărul conștiințios. Si aceasta, mai ales, în studiul de începător al unei discipline. Tânărul studios va căuta în cursul scris, având certitudinea că va găsi, o anume definiție, o anume teoremă, o anume demonstrație pe care n-a înțeles-o bine, un anume exemplu sau contraexemplu, răspunsul la o anume întrebare pe care nu a îndrăznit să și-o pună decât sieși...

Manualul nu trebuie să dea impresia că este rece, pasiv; el trebuie scris și cu sufletul. Cititorul, la parcurgerea manualului, trebuie să-l simtă pe autor aproape. Vocabularul folosit să fie bogat, dar să nu folosească prea des cuvinte a căror sens trebuie căutat în dicționar. În nici un caz să nu se simtă, nici pe departe, celebrele cuvinte ale lui von Goethe "...le descrii problema, ei o trec în

limba lor și nu mai înțelegi nimic." Matematica scrisă în manual să nu-și piardă narațiunea.

Trebuie să fie un echilibru între rigoarea matematică și povestire. Nu se poate povesti matematică decât de cei care știu cu adevărat matematică.

Cine nu stăpânește foarte bine matematica și încearcă să o povestească, nu face altceva decât să arate cât de puțin o cunoaște.

Manualul trebuie să conțină o cantitate de cunoștințe suficientă pentru a constitui fundamentul solid pe care se ridică piramida științei, dar să nu conțină "tot ce știe autorul"; pentru că ne întoarcem la nedumeririle copilăriei: de ce un elev de clasa a doua nu poate fi învățătorul celui de clasa a I-a? "De ce trebuie atât de multă școală pentru a fi învățător la clasa I-a?". Există manuale în care se vede străduința autorului de a expune tot ceea ce știe; ordinea problemelor nu are nici o logică (de fapt problemele sunt culese din diverse culegeri fără nici o prelucrare), sunt puse, fără nici o pregătire prealabilă, probleme foarte grele, sunt puse probleme care se pot rezolva doar făcând anumite artificii, ceea ce face ca nici autorul să nu știe să-și rezolve "propria problemă" pentru că a uitat artificul etc. etc.

Manualul trebuie să fie plăcut la vedere. Din dorința de a nu conține multe pagini, materialul este înghesuit; nu se mai respectă nici o regulă tipografică sau de tehnoredactare. Formulele sunt atât de înghesuite încât, anumite semne nu ști cărei formule aparțin. Hârtia este de proastă calitate, îngălbenită...

Cu ușurință ne imaginăm că un manual bun nu e ușor de scris, el cere pe lângă competența științifică necesară, calități pedagogice sigure, finite de-a lungul unei experiențe profesionale, o răbdare și o minuțiozitate redacționale nemaipomenite.

Nu sunt pentru manuale unice, dar "manualele aprobate" să fie într-adevăr manuale. Pentru a scrie un manual trebuie "să ai har"; așa după cum nu oricine "are harul" de a fi învățător, profesor, medic, preot, politician etc., chiar dacă posedă cunoștințele științifice necesare.

Romii dezbină Europa „unită”

(Urmare din pagina 2)

garantat pentru toți cetățenii europeni. Totuși, justificarea Ministerului de Externe de la Paris a sunat astfel: „Dreptul european permite în mod expres restrângerea dreptului la liberă circulație din rațiuni care țin de ordinea publică, siguranța publică și sănătatea publică”. După cum știm experiențele românești, taberele de romi reprezintă într-adevăr o problemă de igienă, astfel că măsura francezilor nu poate fi atacată în vreun fel. De aceea, Comisia Europeană s-a mărginit să „monitorizeze” situația, pentru a se asigura că nu se fac expulzări pe motive de naționalitate, însă francezii sunt acoperiți. Totuși, autoritățile franceze nu au făcut decât să repete greșelile de comunicare care se perpetuează în România sau pe care le-au făcut și italienii în anii trecuți. În plus, nimic nu îi poate opri pe romi să se întoarcă în Franța imediat după ce au ajuns în România. Dincolo de faptul că sunt cetățeni români, acești oameni sunt și cetățeni ai Uniunii Europene, deci România nu îi poate obliga să nu mai părăsească țara. Iar ping-pongul cu romi

este ultimul lucru de care are nevoie Uniunea în eforturile sale de a șterge granițele și de a crea un sentiment de apartenență comun la o entitate superioară statelor. De altfel, mulți susțin că migrarea romilor spre vest este ceva normal pentru existența lor, ei urmând această cale pentru a migra spre o viață mai bună încă de când au luat naștere ca popor în estul Asiei. Diferența este că în trecut ei nu puteau fi suiți imediat în avioane și trimiși înapoi de unde au venit.

Pentru România, situația din Franța reprezintă doar un nou prilej de a fi privită drept un stat problemă, chiar dacă nimeni nu a acuzat direct România pentru problemele create în jurul romilor din Franța. Totuși, poziția slabă a României, care nu a făcut decât se își exprime îngrijorarea, arată că autoritățile nu au nici cea mai vagă idee despre ce ar putea face pentru a le îmbunătăți acestora situația. Ba mai mult, dă senzația că pur și simplu nu îi vrea înapoi, invocând obsesiv dreptul la liberă circulație. Acest caz pune însă chiar întreaga Uniune într-o lumină proastă. Deși dreptul european este unul extrem de stufos, au fost adoptate numeroase tratate, se vorbește despre drepturi, libertăți, cetățenie etc., constatăm că sunt anumite pro-

bleme pe care UE pare efectiv incapabilă nu neapărat să le rezolve, dar măcar să le poată aborda de o manieră convingătoare. În lipsa unui mecanism clar prin care minoritățile rome din întreaga Europă să fie integrate - nu „civilizate”, ci acceptate și educate din perspectiva respectării legii - și să li se pună la dispoziție constant mecanisme prin care aceștia să își poată îmbunătăți nivelul de trai, atunci există riscul ca romii să fie priviți și în UE exact la fel cum sunt priviți în România sau în alte state în care trăiesc: un fel de „mizerie” pe care societatea ar vrea să o ascundă sub preș, dar care iese mereu la iveală, pentru că, de fapt, vorbim despre oameni ale căror nevoi nu sunt cu nimic mai prejos de ale oricăruia dintre noi.

religie

theologia socialis

Ortodoxia și criza (III)

Radu Preda

Așa cum am văzut în articolul precedent, Declarația din 27 iulie 2009 a Consiliului de experți „Economie și etică” de pe lângă Patriarhia Moscovei și a Întregii Rusii în legătură cu criza financiar-economică (de găsit în traducere românească pe pagina www.teologia-sociala.ro) reprezintă una dintre primele reacții ortodoxe la impasul actual. După ce a analizat datele definitorii ale modelului economic în vigoare și a pledat convingător pentru reluarea unei legături directe între logica financiară și nevoile economiei reale, documentul prezintă posibila contribuție a factorului religios la redresarea crizei etice în care ne aflăm la nivel global.

Principala critică din perspectivă religioasă la adresa practicilor financiare are în vedere dobânda sau, cu un termen mai dur, camăta. Consiliul de experți recomandă în fapt regândirea etică a sistemului de finanțare actual: „Nu este întâmplător că mai multe religii tradiționale au o atitudine prudentă, iar uneori chiar negativă față de perceperea dobânzilor bancare. Camăta a fost întotdeauna considerată ca fiind o activitate morală îndoielnică și incertă. Activitatea financiară și de credit poate deveni dubioasă din punct de vedere moral dacă aceasta, în goana fără scrupule după profit, se abate de la scopul și vocația sa inițială – aceea de a face viața oamenilor mai bună și economia mai eficientă. Din acest motiv, în prezent, profesia consultantului financiar necesită nu doar un control public mințios, dar și un puternic auto-control etic. Fără a solicita respingerea folosirii posibilităților oferite de instrumentele financiare moderne și fără a ne manifesta cătuși de puțin dorința de a reveni la formele naturale ale economiei, credem că este necesar să se treacă la o evaluare echilibrată a tuturor avantajelor și dezavantajelor modelului financiar mondial actual.” Ar fi aici de spus că, pe fundalul crizei în care se zbate o bună parte a spațiului cultural și social germinat de Creștinism, nu puțini lideri musulmani văd într-o astfel de situație dovada superiorității etice a Islamului. Or, este adevărat că produsele financiare *Halal* propuse de băncile declarate musulmane par superioare din punct de vedere etic celor „creștine”, dar nu este mai puțin adevărat că profitul pe care îl fac se bazează tot pe o diferență între valoarea banilor dați și cea a banilor încasați înapoi. Altfel spus, Islamul nu are o rețetă etică prin care profitul să fie complet eliberat de prezumția de cămătărie sau speculație.

Următorul punct critic din documentul Patriarhiei Moscovei se referă la caracterul supranațional și indiferent față de „capitalul uman” local al modelului economic pus actualmente în practică: „Este important ca distanța dintre sistemul economic și nevoile oamenilor simpli să fie redusă la maxim, doar astfel urmând să fie create acele oportunități pentru implicarea lor activă și creativă în activitatea economică. Modelul creșterii economice care încă predomină în unele țări nu presupune investirea de resurse consistente în modernizarea producției și în „capitalul” uman. Existența unui atare model este posibilă doar în condițiile unui aflux de investiții externe, a creșterii prețurilor și monopolizării pieței. În același timp, numărul persoanelor capabile să influențeze în mod real procesele economice și să producă profit este foarte limitat, situația creată având un impact negativ asupra economiei naționale. Or, pentru a fi cu adevărat eficiente în progresul său, o economie trebuie să implice majoritatea populației capabilă să lucreze în producerea bunurilor și serviciilor. O daună serioasă este cauzată de dominația în conștiința publică a mentalității consumistice precum și a încercărilor de justificare a atitudinii parazitare față de munca altora.” Tabloul de mai

sus se potrivește fără retușuri inclusiv situației din România, o țară care în ciuda unui sistem educațional până de curând performant, a unui „capital uman” real, a resurselor naturale deosebit de variate, a ajuns să consume alimente din import, să fie atractivă doar pentru costurile salariale reduse, dar să exporte în schimb materie primă și pe cei mai buni specialiști ai săi. Pentru astfel de țări, criza se resimte cu o duritate sporită. Mai mult, chiar și în lipsa unei crize precum cea pe care o traversăm, structura socială fragilă, piramida demografică răsturnată și corupția endemică tot ar fi adus România în pragul falimentului. Simetric, același lucru se poate spune și despre Rusia.

Documentul din iulie 2009 nu doar critică, pe bună dreptate, dar și insistă asupra remediilor: „În situația actuală, deosebit de relevante sunt preocupările pentru responsabilitatea socială, controlul public asupra activității organizațiilor și dezvoltarea durabilă. Atât organizațiile comerciale, corporatiste, cât și cele guvernamentale trebuie să adopte drept regula lor cea mai importantă tocmai respectarea normelor general acceptate, tradițiile și standardele prevăzute de lege, precum și normele etice. De asemenea, este necesar să se acorde mai multă atenție dezvoltării managementului ecologic și social, creșterii transparenței afacerilor și organizării unui dialog continuu dintre comunitate de afaceri și stat pe de o parte, dar și dintre mediul de afaceri și publicul larg pe de altă parte. În acest sens, practica prezentării rapoartelor corporative sociale făcute în conformitate cu standardele *Global Reporting Initiative* trebuie să fie încurajată cât mai mult. Prin intermediul instrumentului de indexare a impactului lor social, organizațiile economice și financiare pot aduce o contribuție esențială la eforturile de reducere a tensiunii și a neînțelegerii între societate și comunitatea de afaceri, dar și pentru creșterea practicii globale de responsabilitate socială la un nivel calitativ nou.” Citim aici un vag ecou la luptele de peste un deceniu date de diferite organizații non-guvernamentale din Europa de a impune un ISO social, un sistem de certificare a gradului de solidaritate și contribuție socială a mediului antreprenorial.

Consecvent pledoariei pentru indexarea impactului social al firmelor, textul privește cu atenție la măsurile anti-criză, denunțând soluțiile facile, puse în aplicare pe seama celor care oricum sunt perdanții oricărei crize: „Pentru a ieși din situația de criză este necesar, printre altele, să fie adoptat un întreg pachet de măsuri cu scopul de a crea o atmosferă bazată pe criterii etice în relațiile de afaceri și pentru a face o alegere conștientă în favoarea investițiilor în întreprinderile responsabile din punct de vedere social. Experiența a arătat că astfel de investiții aduc întotdeauna profit la fel de mare ca și investițiile obișnuite sau chiar mai mare. Utilizând instrumentele politicii fiscale și de creditare, este important să se dezvolte sectorul întreprinderilor mici și mijlocii, astfel încât să fie posibil ca oamenii simpli să poată să înceapă o afacere pe cont propriu. Este necesar ca instrumentele de micro-creditare să fie promovate la nivelurile guvernamental și public, să fie sprijinite întreprinderile agricole, în special cele mici, asigurându-se astfel angajarea maximă a populației active. Pe de altă parte, o reducere masivă a locurilor de muncă argumentată prin criză, însă fără nicio încercare din partea angajatorilor de a moderniza producția, de a crea noi locuri de muncă sau de a lua inițiativa în vederea căutării unor oportunități pentru crearea de noi locuri de muncă, este inacceptabilă din punct de vedere moral-etic și iresponsabilă social.”

Documentul rus revine aproape de final asupra lecțiilor pe care ar trebui să le învățăm la nivel global din impasul în care ne aflăm: „În același timp, pe fun-

dalul actualei crize, a apărut necesitatea democratizării mecanismului de luare a deciziilor în cadrul organizațiilor financiare internaționale, cu respectarea strictă a principiilor general acceptate ale dreptului internațional, inclusiv și a principiului egalității statelor suverane. Bazele unei dezvoltări stabile a economiei mondiale pot fi puse doar cu condiția unei combinații armonioase dintre creșterea economică și principiile justiției. Noua strategie de dezvoltare a economiei mondiale trebuie să se bazeze pe principiile generale ale dreptului internațional, incluzând și dispozițiile *Convenției internaționale cu privire la drepturile economice, sociale și culturale*. În acest context, problema combaterii sărăciei devine una nu doar economică, ci și politică din moment ce sărăcia cumplită este de cele mai multe ori însoțită și de o lezare a drepturilor omului. În acest fel, o nouă strategie mondială de dezvoltare economică ar trebui să fie însoțită de creșterea influenței din partea tuturor segmentelor populației îndreptată spre supravegherea procesului de luare a deciziilor și a responsabilității morale ale organizațiilor internaționale, precum și a guvernelor naționale și a sectorului de afaceri. Este indispensabilă necesitatea de a stabili bariere în calea infracțiunilor și a diferitelor mecanisme suspecte care se referă la capitalul transnațional, utilizând orice mijloc economic și non-economic care se află la dispoziția statului.” Influența populației în domeniul decizional atît de complexe sună în cel mai bun caz a ideal, adică nu are deloc șanse să se și întâmple. Poate că la acest pas ar fi fost oportun să se adauge, cu titlul de principiu măcar, necesitatea ruperii, în Rusia și aiurea, a pactului dintre politicieni și oligarhi, reluarea de către politică a rolului ei genuin de garant al prosperității și al demnității cetățenilor săi în egală măsură.

Finalul Declarației din 27 iulie 2009 a Consiliului de experți „Economie și etică” de pe lângă Patriarhia Moscovei și a Întregii Rusii în legătură cu criza financiar-economică aruncă o privire în viitor: „În mod firesc, noua eră (de după criză) necesită noi metode economice de gestiune realizate printr-o combinație de reglementări eficiente cu măsuri de încurajare a sectorului privat și de dezvoltare a potențialului uman. Fără un sistem de valori solid orice transformare a modelului socio-economic existent nu poate fi productiv. Un nou model de dezvoltare realist ar trebui să se bazeze pe principiile justiției, eficienței și solidarității sociale. Statele care caută să îmbrățișeze aceste principii în activitatea lor economică vor căpăta în mod sigur un avantaj competitiv în situații viitoare de criză. Având o cultură milenară, bazată pe valori precum simonoditatea (sobornicitatea), austeritatea, cumpătarea, altruismul și patriotismul, Rusia poate și trebuie să impună un exemplu de politici responsabile și echilibrate pentru modernizarea sistemului economic și social, bazându-se în toate acestea pe idealurile tradiționale ale poporului său.” Cum ar putea valorile multisekulare ale poporului rus să fie valorificate la început de secol rămâne o chestiune pe care probabil același consiliu sau o altă comisie ar merita să o abordeze cât de curând.

Steaguri pe turnuri (IV)

Vasile Radu

Obsedantul deceniu în arta plastică

Și mai dăunător decât burghezul este artistul burghez.

Nicolae Tonitza, 1921¹

Pentru a sonda un prezumtiv nivel de pornire și eventualele -cele dintâi- rezultate pe direcția „orientării creației”, între 11 și 25 aprilie 1948 are loc la București (sălile Dalles) prima expoziție tematică *Flacăra*, (cu tema *Arta și Cultura în slujba poporului*) realizată de către *grupul plastic al pictorilor și sculptorilor din U.S.A.S.Z.*

Expoziția *Flacăra* a fost, prin amploarea ei, de mărimea unui Salon Oficial², dar noutatea ei consta în caracterul de exemplaritate ca model teoretic și practic - al aplicării principiilor dogmatice ale realismului socialist. Acestea erau noțiunile de tipic, erou pozitiv, caracter popular, romantism revoluționar, unitate a conținutului cu forma artistică³. Expoziția a fost amplu pregătită ca o demonstrație a schimbărilor care vor modela arta plastică viitoare. Preliminar, s-a conturat o amplă platformă ideologică, exprimată prin teoretizări și exemple, prin care se urmărea atragerea artiștilor și acceptarea amestecului puterii politice în creația de artă plastică devenită, peste noapte, problemă de partid și de stat. În pofida confruntării cu mari nevoi bugetare, partidul a deschis larg barierele pungii, majoritatea lucrărilor expuse - comenzi de stat - fiind realizate în urma documentării artiștilor în diferite centre muncitorești.

Pentru prima dată, eroul colectiv al acestei imense concentrări de resurse era „poporul” anonim, iar arta se închina mefiant, inspirat sau nu, strălucirii și generozității mărețe ale noului comanditar, nemaîntâlnit până acum în istorie. Din rolul tradițional al Mecenatului fuseseră izgoniți cei care ocupaseră, de-a lungul timpului această postură în mod tradițio-

nal: papi, regi și împărați, aristocrați, burghezi, bancheri sau mari latifundiați, dar și intelectuali, reprezentanți ai profesiunilor liberale, colecționari de artă (medici, avocați etc.). În trecut fie spus, toți aceștia fuseseră dezmoșteniți, averile le fuseseră sechestrare sau urma, la scurtă vreme, să li se întâmple acest lucru (naționalizarea și reforma monetară urmau să se înfăptuiască). Din 830 de lucrări prezentate, juriul a admis 365, aparținând a peste 200 de creatori. Cei care avuseseră inițiativa acestei expoziții -Max H. Maxy, Lucian Grigorescu, Alexandru Ciucurencu, Ligia Macovei, Eugen Ispir, Gheorghe Labin, Cornel Medrea, Mac Constantinescu, Boris Caragea, Zoe Băicoianu și N. Argintescu-Amza -anticipau, în parte, vremurile care vor urma, sau, mai sigur, erau așezați pe creasta primului val al istoriei postbelice, stăduindu-se să se mențină aici. Nu manifestau aceeași disponibilitate la schimbare Camil Ressu, încă președintele *Sindicatului Artiștilor Plastici*, Theodor Pallady, Gheorghe Petrașcu, Nicolae Dărăscu, Jean Al. Steriadi, Henri Catargi și alți pictori „învechiți” care susțineau că orice subiect poate fi sursă de inspirație pentru artiști. Or, această expoziție demonstra că numai subiectele inspirate din viața oamenilor muncii puteau și meritau să fie tratate ca un subiect al artei.

Au expus, printre alții: Octav Angheluță -compoziția *Filatura*, Adam Bălțatu -compoziția *Plecarea în concediu*, Marius Bunescu -compoziția *Dimineața pe câmp*, Alexandru Ciucurencu -compozițiile *Republica* și *30 Decembrie 1947*, Gheorghe Anghel -compoziția *Torcătoarele*, Zoe Băicoianu -compoziția *Îndemn la muncă*, Constantin Baraschi -portretul generic *Tânăr muncitor*, Boris Caragea -portretul colectiv *Țăran și Țărancă*.

Criteriile de apreciere erau actualitatea sub-

HĂLĂUCESCU Iulia - *Turnarea betonului la barajul Hidrocentralei Bicz, Muzeul Național de Artă Contemporană București*

iectelor și conținutul ideologic (nici un criteriu artistic!), preluate „ad litteram” din lucrările de specialitate sovietice, ceea ce a exclus unele opere -apreciate ca „formaliste”, admițându-se altele doar după criteriul tematic.

Iată ce scria Marcel Breslașu în *Cuvânt înainte* la Catalogul expoziției *Flacăra*:

Orientarea către mediul muncitoresc, privit în trecut, cel mult sub unghiul pitorescului, al anecdotei, acesta a fost și este principiul călăuzitor al celor care alcătuiesc grupul „Flacăra”. Tot el identifica și vechile concepții și tehnici greșite din arsenalul artiștilor plastici, *bolile* de care suferea arta, și indica tratamentul acestora prin *...combaterea formalismului care nu a fost lichidat și rămășițele artei decadente, sub toate chipurile devierilor ei impresioniste, expresioniste*. Diagnostic și tratament greșit!

Pe de altă parte, tot ceea ce ținea de constituția interioară a personalității artistului, de stil, expresie și temperament -adică inspirația, spontaneitatea, subiectivismul, forma, culoarea -erau aspecte incriminate și trebuiau excluse din dogmatica (poetica) realismului socialist. Încet, încet, cei care rămăseseră pe dinafară aveau să constate că nu era vorba numai de o simplă dispută teoretică, întrucât juriile dictau abuziv componența expozițiilor, dădeau semnificația pe care o doreau noțiunilor și limbajului artistic, acesta devenind în mâna juraților un mijloc de răfuială personală, subiectivă, cu alți confrăți. În spatele acestor dispute, trăgeau cu ochiul Vișinschi, Răutu & CO, reglând debitul robinetului resurselor financiare. Cei care s-au deșteptat din rândul doi au fost Marius Bunescu, Kovács Zoltán, J.Al. Steriadi, H.H. Catargi, Aurel Ciupe, Catul Bogdan, Albert Nagy, Al. Moscu.

Pentru marea masă a artiștilor - peste 1300 - începea un deceniu halucinant. Exemplul fusese dat! Efectele colaterale ale acestuia însemnau căderea în desuetudine a noțiunii mult trâmbițate de libertate de creație; *Academia Liberă de Pictură și Sculptură* (Marcel Guguianu) devenise dintr-o dată caducă, artiștii încep să accepte tacit slujirea noului

CĂMARUȚ Mihai - *Flivitul la răsadniță, Muzeul Național de Artă Contemporană București*

concept al realismului socialist. Grupul *Flacăra* se instalase, intuind cu exactitate - pe noul traiect al artelor în socialism - drumul, prin *reabilitarea tematicii cu caracter revoluționar și implicarea artelor plastice în sarcinile propagandei politice*⁴. În pofida luărilor de poziții - polemice, opuse - pe care le-a angajat expoziția, cel puțin Nestor Ignat a formulat succint o apreciere care a mulțumit pe toată lumea: *...ceea ce e nou începe să devină, sub unele aspecte, tot mai izbitor*⁵ și loviturile puteau începe: desființarea *Salonului Oficial* - instituție cultural artistică care funcționa din anul 1924, desființarea *Sindicatului artiștilor plastici*, desființarea vechiului învățământ de artă și alte măsuri economice extreme care gâtuiseră, prin ricoșeu, mișcarea artistică... !

De pe platforma etalată de expoziția *Flacăra* s-a deschis la 8 decembrie prima *Expoziție anuală de stat a artelor plastice*. Scopurile erau clare! După ce expoziția *Flacăra* a indentificat problemele și a indicat mijloacele de rezolvare artistică a acestora, se va înlocui vechiul *Salon Oficial* burghez cu o expoziție anuală - ca bază și indicator al relațiilor statului cu artiștii. Se va verifica în ce măsură *îndrumările date de Partidul Muncitoresc Român și problemele legate de ascuțirea luptei de clasă au fost însușite de pictorii și sculptorii noștri, în ce măsură aceștia au făcut un efort pentru a se desprinde de vechea școală a decadenței burgheze și s-au îndreptat spre viață, spre popor, spre lupta revoluționară, de lichidare a exploatării omului de către om, spre făurirea socialismului*. Cei care nu se vor adapta vor fi extirpați (epurați)!

Ingineria subtilă a noului sindicat devenit curea de transmisie...

Constatând că aceste măsuri, singure, nu vor fi suficiente pentru a mobiliza artiștii și nu le vor putea schimba convingerile estetice și deprinderea de a lucra pentru comanditarul privat, statul a acordat -prin Fondul Plastic nou înființat pentru a dizloca vechiul *Sindicat al Artiștilor Plastici*- suma imensă de 15 milioane de lei pentru achiziții din prima Expoziție de stat. Un fel de *mită* râvnită, vânturată în prefa-

ța catalogului expozițional, de natură să înmoaie cerbicia și încăpățânarea desuete ale unora dintre artiștii plastici. Astfel de perspective de finanțare a creației au aprins febra imaginației în conștiința artiștilor și aspirațiile delirante la care puțini puteau rezista.

Nici juriul nu mai era de acum unul prevalent artistic: președintele Zaharia Stancu era reprezentat totuși printr-un *înlocuitor* artist - pictorul Lucian Gigorescu, director în Ministerul Artelor și Informațiilor. Din juriu mai făceau parte Sorin Toma - redactor șef al ziarului *Scânteia*, un „ideolog” polemist, reductibil și verificat în încleștarea cu „putrefacția” poeziei lui Argezezi, Krikor H. Zambaccian - negustor și colecționar de artă burghez, pe care onoarea de a împărți, alături de alții, banii statului către artiști, l-a costat, între altele, gestul aproape sinucigaș de a dona statului faimoasa sa colecție de artă, fiind apoi onorat de primul ministru, dr. Petru Groza, cu titlul de membru corespondent al Academiei Române și cu postura mai discretă de confident artistic neoficial și de membru în comisia care va prelua valorile artistice etatizate, repartizându-le, apoi, noilor muzee înființate în țară. Zaharia Ivan și Teodor Cămănici - erau muncitorii fericiți, peste care a căzut „pleașca” de a fi aleși ca reprezentanți ai comanditarului, clasa muncitoare, iubitoare de artă și plină de bani, în juriu; un alt muncitor tâmplar, M.T. Vlad - disimulat ca director în Ministerul Artelor și Informațiilor, era „susținut cu greutate” prin competența profesională a singurului inspector calificat din minister, criticul Radu Bogdan. Și, cu voia dumneavoastră, mai la urmă, Alexandru Ciucurencu - pictor și Boris Caragea - sculptor, reprezentanți ai artiștilor.

Dacă în *firosul* juriul al defunctului *Salon Oficial* era secretar vestitul „ienicer” Ion Pașa - om abil și instruit, manevrant subtil în relațiile cu autoritatea, rezistând în decursul timpului la toate furtunile stărnite de artiști, ca din senin, pentru excluderea sa, secretarul juriului noii expoziții anuale era din capul locului un „smeu”, V.I. Smeu, având în comun cu noua orientare doar aceleași inițiale cu numele *marelui erou - supremul model al artei* - I.V. Stalin.

Paralel cu această tentativă de a forma, din vechea gardă a artiștilor, noua armată a purtătorilor de steaguri ai comunismului, au avut loc importante schimbări organizatorice în cadrul învățământului de artă, prin reorganizarea învățământului superior și prin crearea școlilor medii (liceelor) de artă. Se schimba structura socială și se extindea baza de masă menite să asigure noua fizionomie politică a artistului plastic.

Ce s-a întâmplat apoi spune tot Mircea Deac - unul dintre protagoniștii momentului: *-Continuarea artei impresioniste sau moderne de dinainte de război fusese întreruptă. „Flacăra” menținea doar tradiția realistă, căreia i s-a adăugat un conținut nou de idei emanate de revoluția socială*⁶. Fenomenul „Flacăra” a determinat derularea evenimentelor artistice cu rapiditate, în cadrul revizuirii valorilor artistice. Deși artistului i se cereau „capodopere” prin care să elogieze contemporaneitatea, creației i se conferea, tot mai mult și mai direcționat, un caracter propagandistic și agitatoric. Ea trebuia să oglindească prompt evenimentele social-politice. De aceea, afișele și caricaturile politice au continuat mult timp să nu mai fie solicitate, dar apreciate laudativ. Mulți pictori și sculptori au dorit și ei celebritatea momentului. Pentru rapiditatea execuției au apelat la tehnica realistă și la montajul plastic al afișului, la folosirea fotografiei și la introducerea spiritului jurnalistic în redarea rapidă a evenimentelor. Problema definirii artei angajate, a stabilirii căilor ei de dezvoltare, s-a pus cu acuitate. Rolul de lămurire și l-au asumat un timp *Comisiile de Îndrumare a Artelor Plastice*⁷. La scurtă vreme, cei care nu au putut fi convinși sau, pur și simplu, cei „nepricepuți” au început să fie excluși din rândurile breslei. Statul *comanditar* începuse războiul cu artele și artiștii !

Note:

(1) N. Tonitza, *Scriseri despre artă*, Editura Meridiane, București 1964, pag. 48

(2) Instituția *Salonului Oficial*, care a funcționat în perioada 1924-1947 sub egida Ministerului Artelor, a fost singura formă de expunere și promovare a artiștilor români interbelici susținută material și de Casa Regală și de Statul Român (Legea încurajării artelor plastice din 1927).

(3) cf. Mircea Deac, *Arta în oglinda istoriei*, Editura Meridiane, București, 1984, pag. 40

(4) cf. Mircea Deac, *op.cit.*, pag. 42

(5) Nestor Ignat, *Expoziția grupului plastic „Flacăra” al pictorilor și sculptorilor din U.S.A.S.Z.*, în *Scânteia*, 26 aprilie 1948

(6) Mircea Deac, *op.cit.*, pag. 43

(7) Mircea Deac, *op.cit.*, pag. 47

KOVÁCS Zoltán - Spre uzină, Muzeul Național de Artă Contemporană București

revizitări

Dumitru Țepeneag, în totalitarism și posttotalitarism

Sonia Elvireanu

Cartea lui Dumitru Țepeneag, *Călătorie neizbutită*, este una autoreferențială, de memorialistică, despre întoarcerea sa din exil în România postcomunistă, despre neîmplinire într-o lume în care eroul din timpul dictaturii, opozant, disident, fie el Țepeneag sau altul, este uitat sau indezirabil în propria sa țară, prins în capcana încrederii sale în verticalitate. Revenirea sa la Timișoara, după 1989, ca invitat al lui Livius Ciocârlie, îi dă ocazia de a ține conferințe, de a-și expune punctul de vedere asupra totalitarismului, dar și de a reflecta asupra exilului, dictaturii și formelor de rezistență la dictatură.

După cum mărturisește autorul, *Călătorie neizbutită* s-a născut din dorința de a înțelege ce s-a întâmplat cu el și cu ceilalți în timpul comunismului. Însă revenirea sa în țară după 1990 îl pune în situația de a descoperi cu uimire o atitudine de suspiciune a românilor față de el, exilatul, forțat de regimul comunist la exil datorită atitudinii sale anticomuniste. Pare de neînțeles atitudinea ostilă a intelectualilor români față de cei întorși din exil. Ea este aceeași nu numai în cazul lui Țepeneag. Toți cei care se întorc din exil după 1989 sunt priviți la fel de cei care au rămas în interior și au rezistat sub dictatură, prin compromis, în timpul totalitarismului. E firesc ca Țepeneag să încerce să-și explice această atitudine de ostilitate, care-l antrenează în polemici nedorite uneori. Din perspectivă morală, explicația lui Țepeneag scoate la lumină mobilul ostilității: conștiința culpabilității pe care o au cei din țară, care au colaborat cu regimul comunist, în prezența unei persoane care a fost la vremea respectivă opozant sau disident. Se pare că reîntoarcerea unui exilat pune în pericol prestigiul pe care și l-au câștigat unii prin uitarea atitudinii lor de colaboraționiști. Atitudinea aceasta poate fi explicată și prin dorința lui Dumitru Țepeneag și a altor exilați de a juca un rol pe scena politică a României postcomuniste, în virtutea statutului lor de disidenți sau opozanți politici.

Scriitorul constată cu surprindere că, cei ce merită a fi tratați ca eroi după căderea comunismului, pentru că au avut curajul de a se opune dictaturii, fiind expulzați din țară pentru atitudinea lor, se regăsesc la întoarcere tot în postura de exilați, într-o lume eliberată de comunism. În loc ca exilul să ia sfârșit, ei sunt condamnați la un nou exil de către compatrioții lor. Nu numai nedreptatea față de cel care are pretenția de a i se recunoaște drepturile de român și de fi acceptat pe scena politică a României postcomuniste îl rănește profund pe Țepeneag, ci constatarea unei anomalii: într-un regim democratic, eroul este exclus din actualitate, iar actorul pe scena istoriei este colaboraționistul din comunism, ca o prelungire a puterii celor care au avut funcții și sub dictatură. Pentru cel ce vine dintr-o lume liberă, în care a luptat împotriva comunismului, situația este vexantă. Pus în fața unui adevăr, scriitorul încearcă să-și explice anomalia, să înțeleagă. Așa începe meditația asupra trecutului pentru găsirea unui răspuns.

Dumitru Țepeneag ajunge la concluzia că cel plecat este absent de pe scena istorică, uitat. El nu mai există pentru cei din interior. Dacă mai

adăugăm că în mentalitatea celor rămași el devine trădător prin plecarea în exil, putem înțelege reacția ostilă față de cei întorși. Pe de altă parte, cel întors din exil este martorul unui trecut comun, față de care ceilalți trăiesc sentimentul culpabilității. Prin prezența sa, el reamintește mereu acest trecut pe care ceilalți se străduie să-l uite, deci devine deranjant. De aceea, Țepeneag, conștientizând cauza ostilității celorlalți față de exilați, înțelege de ce exilatul e respins și de ce este preferat colaboraționistul, care este mai apropiat de ei, pentru că este unul de al lor.

Exilatul revenit în propria țară, cu o gândire liberă, care i-a permis să reflecteze la evenimente, după ce a traversat perioada, uneori imposibilă, de adaptare la o altă mentalitate, limbă și cultură, care și-a sprijinit compatrioții în timpul exilului forțat, nu dorește să trăiește paradoxul respingerii sale din realitatea istorică românească postcomunistă, marginalizarea, uitarea atitudinii sale publice de opozant în plin totalitarism, și dreptul ca cetățean român de a reveni pe scena social-politică românească. Respingerea vine din partea majorității. Dumitru Țepeneag își explică această atitudine, chiar o justifică, invocând ca prim argument gradul de prezență al unei persoane în realitatea social-istorică a epocii respective: «Greutatea și forța social-politică rezultă în primul rând din gradul de prezență. În nici o societate umană - și cu atât mai puțin într-o societate care mai păstrează, sub o formă sau alta, rămășițe primitive ori arhaice - absentul nu poate juca un rol direct dominant. Numai dacă absența se datorează morții, adică e definitivă și perfect legitimă, iar faptele din timpul vieții au fost excepționale, se poate ea transforma într-o prezență mitică, cu atât mai reală și mai puțin metaforică cu cât societatea e mai arhaică»¹.

Pe de altă parte, fiecare societate își are propria mentalitate, propria unitate de măsură a valorilor de orice natură în baza unor principii care emană din interiorul ei și în virtutea cărora se propulsează personalitățile în plan politic, cultural, economic, științific etc. De aceea, și liderul este ales din aceeași categorie politică, psihologică, mentală cu majoritatea membrilor societății, afirmă Dumitru Țepeneag. «Societatea românească a rezistat comunismului cu care nu avea nici o afinitate, prin supunere, duplicitate sau tăcere. Împotrivirea directă a fost rară și numai la început când nu se știa exact despre ce este vorba și se putea spera într-un ajutor din afară. ( ) E firesc ca această societate să-și aleagă un lider dintre cei care au tăcut, s-au supus și au știut să fie duplicitari. ( ) Colaboratorul, ca figură a epocii ceaușiste, e mult mai aproape de popor decât opozantul»².

Însă implicarea politică a unui intelectual, condiția asumată de actor pe scena istoriei, își are și reversul, retragerea temporară sau definitivă din planul estetic, ceea ce înseamnă o pierdere în sfera creației artistice, afirmă Țepeneag. Un astfel de actor pe scena istorică a României comuniste a fost Nicolae Breban în perioada în care a fost membru al Comitetului Central, în timpul dictaturii ceaușiste, și directorul revistei «România lite-

rară», până la demisia sa din 1971 și excluderea din partid, pentru acte de disidență. Scriitorii din exil au încetat să joace un rol în interior, însă au adoptat atitudinea de disidenți față de regimul comunist din țara lor. Au continuat să scrie în limba română, publicându-și textele în traducere într-o limbă străină sau au adoptat limba țării respective pentru supraviețuire culturală. Meritul lor este dublu: pe de o parte au luptat împotriva sistemului din țara de origine, pe de altă parte, au integrat prin scrierile lor literatura română în cea europeană. După 1990, și-au publicat cărțile în limba română făcându-le cunoscute publicului din România, izolat cultural în totalitarism, și au continuat să scrie și să publice în limba română. Exilații speră într-o recuperare culturală, în integrarea creației lor în literatura română, deoarece n-au încetat să fie români în exil, n-au renunțat la recuperarea identității pierdute. Chiar dacă au încercat o adaptare și au evoluat spre o nouă identitate, integrarea lor nu va fi totală, datorită memoriei afective și apartenenței inițiale la o cultură identitară românească care le-a modelat personalitatea în tinerețe.

Două aspecte ne atrag atenția în cartea lui Dumitru Țepeneag, care este în esență memorialistică, dublată însă de reflecție: explicația dată evenimentelor din 1944 și formele de rezistență la totalitarism. Situația social-politică a României în perioada postbelică, mai exact implementarea comunismului de tip sovietic în realitatea românească de după război este privită din perspective diferite de scriitorii Nicolae Breban și Dumitru Țepeneag, care au trăit în sistemul politic totalitar și au adoptat poziția de disidenți, Țepeneag în exil în Franța, forțat la exil datorită atitudinii sale anticomuniste ferme, iar Breban, în exil interior, după ce inițial, ca membru supleant al Comitetului Central, este obligat la unele compromisuri cu puterea, iar între 1986-1989, în exil provizoriu la Paris. Tipul diferit de exil pe care îl trăiesc cei doi explică natura perspectivei. Nicolae Breban analizează și justifică atitudinile diferite din epocă din punct de vedere moral, ceea ce explică culpabilizarea întregii societăți românești, nu numai a politicienilor și intelectualilor, de rapida instaurare a comunismului în România, datorat spiritului de pasivitate tipic românesc, confirmat de-a lungul istoriei. Dimpotrivă, Țepeneag, încearcă să explice realitatea social-politică creată în România postbelică din punct de vedere ontologic, nu moral, plecând de la principiul hegelian potrivit căruia „realul tinde spre rațional, iar rațiunea găsește tot mai multe justificări în real. Între rațiune și realitate se înfiripă o relație interactivă, are loc o construire reciprocă, un proces de formare în care rațiunea se sprijină tot mai mult pe real, iar acesta se lasă puțin câte puțin modificat de rațiune»³. Acest principiu a cunoscut forme opuse: latura de dreapta considera că „numai realul e și rațional”, iar latura de stânga că „numai raționalul e și real”⁴. În tentativa de realizare a utopiei comuniste, României postbelice i s-a aplicat principiul hegelian în forma adoptată de stânga, afirmă Țepeneag, adică s-a încercat implementarea forțată a ideologiei comuniste de tip sovietic în realitatea românească de după război, cu ajutorul armatei sovietice, și modificarea acestei realități, sub influența unei ideologii de import ce nu avea nici o justificare în România în acel moment. „Stânga comunistă, cu ajutorul trupelor sovietice, a impus o raționalitate social-politică diferită de cea dinainte și s-a străduit s-o transforme în realitate. Fără intervenția

sovietică, această raționalitate ori această structură ideală considerată drept rațională n-ar fi avut nici o șansă să devină realitate în România⁵, pentru că adepții comunismului sau simpatizanții acestei ideologii reprezentau o minoritate față de majoritatea care vedea în ea o utopie primejdioasă.

În ciuda împotrivrării celor de dreapta, ideea comunismului de tip sovietic a fost impusă forțat de armata sovietică, ce s-a transformat, rapid și pe neașteptate, din armată eliberatoare în armată de ocupație. De altfel, în toate țările din Estul Europei comunismul s-a impus prin ocupație sovietică. De aceea, Țepeneag afirmă că nu poate fi vorba de revoluție în 1944, pentru că schimbarea de regim politic nu este voința majorității, ci este dictată din exterior de sovietici: «Regimul de după 1948 -după abdicarea regelui-nu avea legitimitate. A fost impus prin ocupație militară sovietică. Nu reflectă nici un fel de voință generală sau majoritară. Nu reflectă nici măcar voința proletariatului în numele căruia își exercita dictatura»⁶.

Dumitru Țepeneag ne oferă astfel o perspectivă diferită asupra evenimentelor din 1944, diferită de versiunea oficială propagată prin manualele de istorie. Dacă deceniile la rând adevărul despre actul istoric din 23 august 1944 a fost falsificat, prezentat ca o revoluție a proletariatului împotriva burgheziei pentru a justifica instaurarea dictaturii proletariatului și a comunismului în România, după căderea comunismului, se restabilește adevărul istoric asupra evenimentelor din 1944. Istoric, sociologi, scriitori, martori ai istoriei din epoca respectivă deconspiră falsificarea întregii realități social-istorice postbelice, instrumentul de pervertire a mentalului colectiv pentru formarea unei reprezentări sociale a epocii respective potrivit unei ideologii implementate forțat, după modelul sovietic, prin propagandă ideologică și măsuri represive. Lavinia Betea consideră că „în regimul comunist singura formă oficială de comunicare a fost propaganda”⁷, care a eliminat orice concepție despre lume. În absența oricărei alternative de viziune, propaganda a avut rolul de a forma o gândire stereotipă, noua viziune despre lume, singura acceptată oficial, și de a reforma conștiința individuală și colectivă, acționând asupra mentalului social, prin sugestionarea mulțimii prin discurs politic și măsuri represive

Cât privește cel de al doilea aspect, forme de rezistență la totalitarism, scriitorul ține la Timișoara și la Cluj, în 1995, o conferință despre *Forme de împotrivrare la regimul totalitar din Estul Europei*. Distinge trei atitudini adoptate de scriitori în perioada totalitarismului: opozantul, disidentul și rezistentul. «Opozantul e eliminat, disidentul încearcă să se transforme în opozant, iar rezistentul se menține în realitatea totalitarismului printr-un modus vivendi ce evoluează pozitiv printr-un compromis cu puterea»⁸. Opozantul înfruntă regimul dictatorial, refuză orice concesie, de aceea destinul său este eroic sau tragic. El se opune direct, ceea ce-l transformă în victimă sigură a puterii, care-l elimină rapid aruncându-l în închisoare și condamnându-l la moarte civilă sau biologică, la izolare și uitare. Sau, dacă supraviețuiește, este împins spre o moarte morală, fiind obligat să colaboreze cu Securitatea. Regimul îl transformă în informator sau chiar securist, îl instalează într-o funcție oarecare, îl compromite, fiindcă devine o persoană suspectă pentru toți. Dacă nu colaborează este obligat să fugă în străinătate, dacă totuși rămâne, să renunțe definitiv la poziția sa inițială. Opozantul intelectual, mai prudent, pentru că are de apărut opera sa, «se opune prin vorbă sau operă»⁹. Un astfel de opozant a fost Paul Goma. În perioada 1945-1959, intelectuali de prestigiu au

fost aruncați în închisorile comuniste pentru că regimul i-a considerat opozanți uneori fără motiv. Disidentul combate dictatura invocând legile ce apără drepturile democratice pe care dictatura le încalcă. Acceptă principiile generale ale societății în care trăiește sau se preface doar că le acceptă, însă critică dictatura care a pervertit societatea prin ipocrizie și minciună. «Disidentul e, etimologic vorbind, cel ce se abate de la linia partidului său»¹⁰. În opinia lui Țepeneag, categoria de disident a fost implementată în mentalitatea românească de postul de radio Europa liberă, «formator de opinie», prin jurnaliștii săi ce erau disidenți, unii aflați în exil, ca Monica Lovinescu, Virgil Ierunca, alții foști membri de partid, refugiați în Occident care încercau să pătrundă în cerul de la «Europa Liberă». Un grup de disidenți se formează în România în timpul dictaturii ceaușiste, la începutul deceniului 8, după Tezele din iulie '71, prin care Ceaușescu încearcă o revoluție culturală după model sovietic, ceea ce echivalează cu o reîntoarcere la perioada stalinistă. Scriitorii iau atitudine prin acte de disidență: Dumitru Țepeneag, Paul Goma, Nicolae Breban, Dorin Tudoran, Ana Blandiana, Mircea Dinescu. Rezistentul, cea mai răspândită formă de împotrivrare la totalitarism, se adaptează la realitatea în care trăiește, construindu-și un mod de viață ce îi permite supraviețuirea prin colaborare cu regimul. Rezistentul se înscrie în durată. El reușește să modifice într-un fel prin al său modus vivendi realitatea, determinând o destindere în relația cu regimul. Dacă rezistentul e un intelectual, un scriitor, acesta e obligat să facă concesii pentru a putea publica. Formele de rezistență prin cultură sunt diferite: tăcerea, neparticiparea pe scena istoriei, ca o variantă la tăcerea în plan estetic, și duplicitatea, ca alternativă la tăcere. «Tăcerea trebuie întotdeauna interpretată ca un mesaj de rezistență, de refuz. E forma cea mai «curată», dar și mai ineficace de rezistență. Ar putea fi extrem de eficace doar dacă ar putea fi unanimă sau măcar majoritară»¹¹. Lucian Blaga a adoptat tăcerea pentru a-și exprima desolidarizarea cu regimul. A fost interzis, condamnat la uitare în perioada stalinistă, redescoperit după moartea sa. Scriitorii care vor să publice, nu să dispară în uitare prin tăcere, adoptă duplicitatea, care le permite în dosul concesiilor făcute regimului să strecoare și texte neconforme cu exigențele partidului, uneori folosindu-se de un titlu ce induce în eroare. Astfel au procedat Nichita Stănescu, Marin Preda, Tudor Arghezi. Unele concesiile au fost mai puțin grave, de aceea scriitorii respectivi, Marin Preda, Mihail Sadoveanu, Tudor Arghezi, au putut fi recuperați estetic după căderea comunismului, în ciuda colaborării lor cu regimul comunist, fiindcă au știut să delimiteze creația adevărată de concesiile impuse de ideologia de partid. Alții s-au compromis grav, făcând exces de zel față de regim, ca Petru Dumitriu, un prozator talentat, dar desființat după 1989 datorită elogiului adus exterminării deținuților politici de la canalul Dunăre-Marea Neagră. Perioada de ușoară destindere de după 1964 a făcut posibilă publicarea, cu unele concesiile nu prea grave, a unor opere literare care n-ar fi putut fi publicate înainte de această dată, fapt ce se datorează schimbării climatului politic după venirea la putere a lui Ceaușescu, dar și «concesiilor conștiente ale unor scriitori care acceptau, fie și din motive strict mercantile, să se plieze și să se adapteze la exigențele realist-socialiste ale regimului. Se pliau, dar nu credeau că adevărata artă e aceea ce li se comanda de către regimul dictatorial. Acesta încă mai miza pe puterea cuvântului»¹². Dumitru Țepeneag consideră că majoritatea

intelectualilor din epoca totalitarismului reprezintă această categorie a rezistentului prin cultură. Prin duplicitate, scriitorii au făcut posibilă continuitatea literaturii române în plan estetic, evoluția ei în paralel cu cea europeană. «Rezistentul intelectual sau artist acceptă transformarea operei sale, dar făcând această concesie relativă el modifică de asemenea și perimetrul artistic care evoluează în sensul dorit de el. Opozantul, adică cel care refuză orice concesie și preferă, dacă e scriitor, să scrie pentru sertar, nici nu are vreun impact asupra realității (fie și doar artistice)»¹³. Din cele trei forme de rezistență, rezistentul i se pare cel mai eficace lui Țepeneag, care pune problema colaboraționismului din epoca comunistă din punct de vedere ontologic, nu moral, ca Nicolae Breban. Din această perspectivă o societate întreagă a rezistat dictaturii prin compromis, duplicitate sau tăcere, printr-un modus vivendi construit în interiorul dictaturii, care i-a permis să reziste, în absența oricărei speranțe de schimbare, dar și să modifice această realitate. De aceea, Țepeneag consideră că «rezistenții au păstrat legătura cu realul reușind să prelungească [ ] contactul cu această realitate politică și socială»¹⁴. Adaptarea la mediu și modificarea lui uneori echivalează, după Țepeneag, nu numai cu o transformare a realității, a celor care o suportă, dar și a celor care acceptă să trăiască în această realitate.

Cele două aspecte prezentate prevalează asupra detaliului memorialistic uneori picant, asupra disputei cu Gabriel Liiceanu, în calitatea sa de director al editurii „Humanitas”, episod asupra căruia Țepeneag insistă pentru a-l prezenta pe Liiceanu într-o lumină nefavorabilă, calificându-l de comerciant, furat de simțul banului, și care își permite să facă din editura pe care o conduce o afacere personală. Înfruntarea celor doi pare a fi declanșată de refuzul lui Gabriel Liiceanu de a publica la editura sa traducerea poeziilor lui Blaga realizată de un francez. Atacul la persoană, devenit o formă de subminare a prestigiului unei persoane, frecvent folosit în postcomunism, funcționează și în acest caz. Dumitru Țepeneag inițiază un «Apel către Gabriel Liiceanu» (ce amintește de cartea lui Liiceanu „Apel către lichele”), semnat de douăzeci și doi de intelectuali pentru a protesta împotriva lui Liiceanu. Ceea ce ne surprinde sau ar trebui, poate, să nu ne surprindă, este constatarea că românul nu-și schimbă felul de a fi, în ciuda culturii sale. O dată stărnit nu mai poate fi oprit și alunecă în manifestări care ofensează nu doar pe alții, ci propria sa persoană iese sifonată din această confruntare. Conștientizarea și regretele vin prea târziu, inevitabilul s-a produs: convingerea că propria verticalitate este suficientă într-o confruntare s-a dovedit un crez iluzoriu pentru Țepeneag, învins de răbufniri violente, incontroabile, care denaturează orice discuție.

Aceeași nevoie de înțelegere a evenimentelor îl determină pe Nicolae Breban să scrie eseu *Spiritul românesc în fața unei dictaturi*, terminat la Paris în mai 1989, cu câteva luni înainte de răsturnarea dictaturii ceaușiste. Breban analizează epoca comunistă din punct de vedere moral. Moral, toți cei care au trăit în totalitarism sunt vinovați într-un fel datorită pasivității, cum spune Breban, în primul rând intelectualitatea. Ce alternativă există însă în orice dictatură care suprimă rapid orice încercare de opoziție? Nicolae Breban justifică ineficiența și eliminarea cazurilor izolate de opoziție față de dictatură mai ales prin absența la români a unui spirit contestatar general, capabil să organizeze o opoziție majoritară, prin «demisia» sau «trădarea intelectualilor» în momente decisive pentru România. Însă cazul intelectual

(Continuare în pagina 30)

debut

Tu nord, eu sud...

Iulia Todică

Iulia Todică este elevă în clasa a XI-a, Colegiul Național „Horea, Cloșca și Crișan” Alba Iulia. A obținut Premiul II la Concursul de creație literară pentru elevi „Lucian Blaga”, organizat în primăvara acestui an de revista „Tribuna”, în colaborare cu Filiala Cluj a Uniunii Scriitorilor și Direcția Județeană pentru Cultură și Patrimoniu Cultural Național Cluj

În Budapesta ninge. Aeroportul e undeva în timp, risipit sub bulgări de cer și vânt aspru. Numai niște polițiști în verde (verdele acela al Ungariei de pretudindeni și de orișicând!) aleargă grăbiți printre picioarele avioanelor, pregătindu-le de decolare.

„Fasten your seat belts, please!”... aud, calmă și concisă, vocea unei stewardese blonde, îmbrăcată într-o uniformă albastră, cu un zâmbet deja învățat pe buze. Geamul îngust, milimetric, mă subțiază parcă de orice spaimă a lumii de dincolo. Numai acum, când de pe el fug ca niște pescăruși murdari picăturile albe (ninsoare sau ploaie unguerească), realizez pentru întâia oară că am plecat. E drept, până și stomacul meu, nu tocmai pregătit pentru un urcuș de 10.000 de metri (la noi în țară de-abia ce-am înhățat cei 2.544 de metri ai Moldoveanului) simte plecarea mea spre alte dimensiuni.

Și așa începe anotimpul acesta, curmând în dosul palmei mai întâi resturile de pământ românesc, apoi pe cele ale Ungariei...

Zbor... zbor...

Zbor infinit în creștet, cu soare universal și rugăciuni de copil. Nori de puf mă cheamă-n avalanșe de cercei albi și nici eu nu mai știu de e vorba de vreo mare a cerurilor sau, pur și simplu, de o parte de schi. Visez... visez real... în stânga se conturează elegant aripa care mi-a permis să mă înalț într-un alt mine, în dreapta, stewardesa care mă întreabă insistent de politicos dacă doresc să servesc ceva. Îmi iau o doză de Pepsi, iar soră-mii îi cumpăr niște chipsuri. Mă așez din nou în fantezie, fără pic de remușcări față de alte bunătăți de pe căruciorul cu mâncare și ascult sunetul. Acel sunet al unui motor incendiind toată partea de sus a boltei. Acel sunet în care se frâng aripi, nori, ploii, fulgere și stele înclinat-n jos.

Când ești într-un avion pentru prima dată... singurul cuvânt care îți trece prin minte e Rai (nu neapărat Dumnezeu). Stau și aștept. Aștept să treacă pe lângă mine toți norii, să rămân eu într-un cer gol, static, să am un *illo tempore* numai al meu, pe care să-l chem în ajutor, la o posibilă prăbușire de sine. Să nu trebuiască să-mi mai croiesc vreodată loc printre suflete ca să ajung la El-paradis. Să mă simt om de aer, să mi se îngăduie măcar o fugă în eterul ascuțit, ispititor. Să am acel răgaz al lor, al fiecărui înger în parte, să-mi încerc desprinderea de trup, măcar așa un pic, în ochiul gol al universului. Să mă lase să curg în aurul râurilor de sub mine și să am vreme să fur o casă, două din pământ, să văd orașele ca pe o machetă arhitecturală, să mă joc cu șoselele și cu autostrăzile, s-ajungă toate mașinile la mine-n anotimp... Să vină și poștașul cu scrisoarea și fotografia peste ani ale acestui inefabil viu, dematerializat.

„Ladies and gentlemen thank you for flying with us!”

Bun venit, Scoția! Aeroportul Prestwick se arată, iată, mai somnoros ca noi, corul de copii Theotokos, având în vedere diferența de fus orar de două ore. Dar parcă nici asta nu contează acum, în acest ianuarie lumesc, când 39 de suflete transilvane

mușcă pentru întâia oară din nordul englezesc.

O oră de mers până în Glasgow, orașul cel mai mare din Scoția și cel mai verde din Regatul Unit, gazda mamă pentru cele patru zile pe care le vom petrece pe „tărâmul cimpoaielor”.

Ne-am întâlnit cu toții la Shettleston Old Parish Church de unde, după o masă de primire ușor sărăcăcioasă, dar pregătită cu mult drag, suntem îndreptați familiilor unde vom locui. O încredințare care îmi amintește de înțărutul puilor de căprioară. Umilă și, în același timp, conservatoare, fiecare gazdă în parte, român sau scoțian, până și malaezian, ne-a adoptat cu atâta sărg și dorință, încât slabe șanse să mai deosebești copiii lor de copiii „noi”.

Însoțitori loiali ni se arată râul Clyde, bețiv și lung cu podurile lui multe, vesele parcă de compania vântului. Clyde Arc mă întâmpină măreț și recent, șoptindu-mi în față, franc și scurt că lui nu-i place să i se spună așa... Mai bine spune-i Squinty Bridge, îmi zice doamna din casă, evident impersonal, așa cum îl alintă locuitorii, datorită formei sale curbate, curioase, privită din depărtare ca o pleoapă a vreunui zeu venit să soarbă apa din pământ. Alți ochi de cărămidă care ne privesc mă duc cu gândul direct în Țara Cangurilor, acolo unde vântul nu-și cunoaște țaria și nici frigul, haina de blană nordică... Clyde Auditorium sau „Armandillo” mă ispitește într-atât cu miros de Australia, arhitectura ei bolnavă de arcade găzduind spiritul matern al operei de la Sidney. Stau de strajă și cele cinci universități ale orașului, unde încă mai pot zări, în ora amurgului, studenți îmbârligați în formule de calcul, penițe scoțiene, hărți de tranziție a timpului, actori perverși pictați în taină de vreun „Boticelli Glasgow”-an. Numai luminile, ca niște măruntaie de Iisus, mai știu drumul înapoi. Mâl din cer se încumetă la o luptă cu noi, vijelia ne plouă în cap rece și visul ne întoarce în paturi străine, ghidându-ne în umbra unei noi zi de lumină, de căutare, de... Scoția.

Singurul lucru ce ține loc de cafea, diminețile, este râsul cald al lui Judice, mereu într-o permanență tinerete a anilor ei mulți și albi. Această poftă de viață ne-o oferă atât de infantil, uman, nicio grijă n-ar părea că-i știrbește darul de a trăi. Poate aici, în nord Dumnezeu e altfel. Poate că oamenii sunt altfel (asta cu siguranță). Poate că ei știu mult mai bine decât noi să țină în palme acel aer respirabil și

să-l dăruiască celor din jur. Poate că ei muncesc mai bine, se fericesc mai tare, iubesc mai armonios. Poate că ei sunt oameni.

Edinburgh, capitala Scoției, este una dintre cele mai cochete capitale din lume. Mică și splendidă, veche și nouă, paradisiacă și ciudată, cu miros de mozaic pe jos și fum de țigară în aer... o Atena a Nordului veritabilă, unde, în loc de cald, oamenii silabisesc mereu frig, vânt. Oare am să mă regăsesc eu în vreun monument trist, esențial care așteaptă să fie fotografiat, pipăit, bârfit?... Oare am să știu să prețuiesc azi timpul mai mult decât ieri și să mă joc cu secunde în folos secular de amintire paradisiacă? Oare am să pot să fiu turist cu harta într-o mână, cu aparatul de fotografiat în cealaltă, cu ochii cuprinzând ideea și cu urechile ascultând acel „The sound of music” specific și albastru al oceanului de la „periferie”?

Suntem brusc „aruncați” din autocar pe una din străduțele capitalei, deja familiare, în stil medieval, piatră și intimitate, și parcă nici nu avem timpul necesar să conștientizăm că pe o hartă a Europei poposim totuși undeva în nordul scoțian, athletic, la vreo câteva mii de kilometri de casă.

Cotim la stânga și dăm nas în nas cu Royal Mile Street... Mirosul autentic de frumos ne plimbă în sus spre partea veche a orașului, în fața reginei imagine, de demult (nicidecum actuala), a castelului din Edinburgh. Față în față însă, la diferență de 1,5 km, se duelează cele două construcții fabuloase ale Edinburgh-ului: castelul vechi și Palatul Holyroodhouse unde adevărata regină „este cazată”. Întâia oară mă exclud din românesc și popular ajungând să mă prefac una cu tradiționalul scoțian, binecunoscutul cimpoi. Aerul nou, diferit al sunetului de cimpoi sună atât de altcumva față de fluierul ciobănașului nostru, cald și pios, însetat de legea muntelui și a plaiului ardelenesc.

Mă ademenesc tăcutele și feericele străduțe lăturale, acele *closes* și *wyndes* printre care Advocate's Close sau Mary King's Close. Ies și intră pe ele ca într-un furnicar gri turiști însetați de parfum străin, distinși locuitori sau comercianți îndesați cu marfă. M-așteaptă iată înainte și Catedrala St. Giles, sufocant de mare, unde numai îngerul negru al ființei mele îi poate măsura sfârșitul (Dumnezeule, de unde atâta dăruire?... eu sunt a ta și-a nimănui).

Încet, încet, gust din povești, legende și, ca prin fum de anotimp, îl văd pândind, de veghe în noapte, pe Deacon Brodie, acel Mister Hyde al scriitorului Robert Louis Stevenson... N-aș avea cum să vă spun că nu e un gentleman, când mi-a deschis atâtea imagini stări ale aleilor neumbrate încă de

pașii mei... N-aș avea cum să vă spun că nui hoț, când nici n-am aplecat bine sufletul asupra Edinburgh-ului și mi-a fost furat, înstrăinat în steag scoțian, purtat prin vânt, să mi se vândă pentru patrie.

Mă depășește, încă de la intrare, acest castel de pustnici coloniali, care suntem noi, călătorii... Mă depășești, tu, imensitate, în timp și unghii de pământ și stâncă din care te înalți și te lărgești să poți cuprinde tot paradisul acestor oameni ai orașului tău. Îi invidiez, să știi... ei te au pe tine. Tu ești închisoarea lor, calul lor de scăpare, privesc unu Atlantic nesăbuit, tu ești soarele lor, de unde se trage din tun numai aripă de pescăruș, înmuat în scândură veche... Tu ești zidul apărător, încoronarea atâtor regi și soțul atâtor regine, patul părinților străini, al curtezanelor roșcate și al cavalerilor din timpul războaielor, luptelor, dușmanilor, viselor. Tu ești curtea de piatră cu scară circulară, subsoluri și etaje, șeminee în marmură albă și aur rotunjit în capete. Tu ești sălile de dans, ușile secrete, muzeul tuturor orbilor de azi și-ai eroilor de ieri, tu ești copacul de pe aleea principală de unde își trag sevele toți turiștii care vin să te cunoască. Tu ești frunzărea prin vânt a timpului, locul de joacă al copiilor cu săbii, al băraților cu cai, al femeilor cu bijuterii. Castelule, cât îi invidiez pe ei! și pe mine cât mă invidiez... că mă voi întoarce acasă și mă voi uita în timp... și numai în oglinda șăgălniciei mele te-oi mai putea închipi adevărat; numai în oglinda asta din care puținii au să înțeleagă ceva și din albumul cu poze, când îi voi explica mamei cum și când ai fost sacrificat spre turism.

Și dacă sufletul nostru se hrănește cu piatră, stomacul nu. A sosit și ora prânzului, pe care îl luăm la un restaurant chinezesc; spun îl luăm, vorbind în numele corului. Câțiva dintre copii, printre care și eu, „shopiști” în toată ființa noastră, alegem să mâncăm bani, așa că ne rătăcim pentru o oră în zbaterea mondenă a populației de pe principala stradă comercială, prin multe și multe magazine mari...

În vatra plecării, trăim momente unice de admirație și candoare înaintea monumentelor Dugald Stewart și Nelson, a monumentului Național al Observatorului, înaintea Palatului Holyroodhouse. Nu în ultimul rând, gândul nostru poposește tocmai în dunele de nisip ale deșerturilor Saharei, când Călin, preotul corului, ne atrage atenția să ne îndreptăm privirile spre Arthur's Seat, faimosul vulcan stins, în formă de cămilă. O dată cu acesta, o nouă zi se stinge într-un apus urban murdar, o altă furtună ne scutură din temelii somnul cald de acasă... de Alba-Iulia.

Duminică liturgică... duminică în casa Domnului... sub tămăie ortodoxă, purtând însemnul unui trup românesc, ascuns sub costumul nostru popular: ie, poale, cheptar, cătrințe, brâu și patimă de româncuțe - tinere, frumoase, mai să ne confundăm cu dorul de primăvară.

Ziua fuge repede... Ne mutăm dintr-o religie-n alta ca dintr-un vas cu apă, într-unul cu aer... Ca din înot, în zbor... Ca din știut în neștiut, ca din noi în ei. Și cântăm. Îl cântăm pe Iisus, îl cântăm pe Ardeal, îl cântăm pe român... singurul cântec nerostit nimănui e dorul de casă, de departe, de timpul pe care îl avem în piele, în care ne-am născut și existăm cu toată talpa noastră, sub care ne locuiește pe rând pământ românesc, pământ străin...

Nimic nu se compară cu un ștergar românesc, o sticlă de țuică de la Țalna, o trăistuță lucrată meșteșugit de vreo lele Ana din Apuseni... Nimic nu se compară cu mulțumirile și îmbrățișările lui Judece, cu poza de grup, cu acest moment de recunoștință, unde nu e nevoie de limbă, de cetățenie, ori de obicei ca să te înfrățești unul cu altul. Numai

emoția firească, mărturisirea ideii de „bunică” pe care i-am făcut-o acum, seara, vin ca o abolire a înstrăinării asupra tuturor granițelor lumii. Necesitatea de a fi om în orice timp, în orice spațiu e necesitatea de a exista. Aripile noastre nu cunosc hotare și vecini, numai prieteni și cer, pământ și ape, murmur și ploaie la fel. Diferă sentimentul dat de obișnuință sau de nou.

Și vine peste noi anotimpul lui luni, cu toate ciudățeniile lui matinale... mersul la baie, micul dejun, urcatul bagajelor în mașină pentru plecare, rămas-bun adresat locuinței, luna aburind încă pe cer, vecinii de împrumut care dorm blând în patul lor fără grija unei alte aventuri.

Părăsesc Scoția, părăsesc și o parte din mine-călător. Mă doare numai ochiul minții... însemnat în amintirea râului Clyde, a Pieței George, a castelului din Edinburgh, a străzilor complice respirației celor două mari și, totuși, neputincioase orașe scoțiene înaintea plecării noastre.

Din nou zbor, migdalare de înalt... și coborâre paradisiacă pe tărâmul londonez.

Singurul lucru care mi se pare schimbat, în primă fază, încă de pe aeroportul Stanstead, este accentul, devenit din stălcit, îmbărligat, unul pur englezesc, cristalin, dus spre un snobism aristocrat, nobil.

Amiaza ne prinde în Gara Victoria, de unde o luăm la pas spre Hotelul Wellington. Miros de stradă, de capitală, de aglomerat, de centru. Unic, da... plăcut, nu neapărat. O dată cazați, cu mici peripeții, fără de care o călătorie ar fi perfectă și plictisitoare (geamantanul meu se încăpățânează și nu vrea, domnule, să se deschidă!), pornim, făcând un fel de cale întoarsă spre acea stradă pe care oamenii au numit-o Oxford Street și pe care turiștii o torturează zilnic, străbătând-o în lung și-n lat, luptându-se cu enorma densitate „sufletească” și „automobilă”.

Shopping din nou... Apoi cina - niște aripioare mult prea iuți de la KFC, dar suficiente pentru surplusul de energie necesară întoarcerii la hotel. În așteptarea autobuzului, îmi acord, totuși, șansa de a căuta în mine acel spirit londonez care nicidecum nu se lasă observat. Bulversată oarecum de dinamismul și ritmul alert al capitalei UK, uit cine sunt. Stop! Stop cadru! și atunci, brusc, din cer mi se scoboară înadins, prin fața ochilor căprui, o frunză bătrână de arțar, căpruie și ea, de somn și de vânt. O iau și o păstrez. O numesc Afrodita. Pentru că această frunză, venită de nu știu unde m-a regenerat în seva londoneză. În mine reverberează acum, pentru tot timpul meu dual, și fogul Londrei, și agitația urbană, și puștii cu seringi din colțuri de trotuare, ori punk-erii cu skat-uri după ei și teniși în picioare, și femeile rigide, cu ruj roșu, sugrumate-n

perle scumpe, ori Taxi-cab-urile negre, încăpătoare fumegând în urmă aerul anilor '80... Noapte bună, Londra mea!

Stinghere, străzile Londrei își dezmoțesc picioarele somnoroase, de-abia dezghețate după o noapte frivolă dar nu furtunoasă. Noi, îmbătrânind în timpul vizitei pe meleaguri nordice și întinerind în sine, cu gândul apropierei de ora reîntoarcerii în România, ne prefacem veseli și hazlii la restaurantul hotelului (bufet suedez), iar mai apoi, la recepție, gata de ultima drumeție în stil englez.

Binedispusă (geamantanul l-am deschis aseară, cu forța), sunt pregătită să mă desfac Londrei de tot, să mă dedic ei, în mii de ochi și urechi, de mâini pipăindu-i secretele.

The Big Bus nu mai e nicidecum o noutate cititorilor cu un minimum de preocupare pentru turism. Odată cumpărate biletele, ne instalăm confortabil pe trotuar (standing!) așteptându-ne „limuzina”... viu colorată în nuanțe de roșu și ocru. Dumnezeu ne ocrotește parcă, deși ați sunt mulți în corul nostru (mie așa îmi place să cred) căci în loc de ploaie și umbrele, pelerine și înjurături, noi ne scoatem liniștiți ochelarii de soare, că doar, vorba ceea, suntem la Londra. Urcăm (bineînțeles) la etaj, în autobuz, ne pregătim căștile (cei specializați în engleză și spaniolă, căci de restul limbilor nici pomeneală), aparatele foto și apetitul de cunoaștere.

Se succed mici minuni ale orașului, străzi lăturălnice, cochete, hoteluri de lux, cartiere rezidențiale... încetul cu încetul Hyde Park nu mai e pentru noi atât de ascuns, căci aleile lui promit un verde crud, ca la români primăvara, prin aprilie... Neîntârziat, ni se dezvăluie elegant dar sigur măreața Trafalgar Square cu Galerile ei Naționale. Se aud plonjând, într-o confluență de sunete maritime, fântânile indecente, în care își desfată ocularul camerei de luat vederi atâția fotografi străini (amatori sau profesioniști)... Leii tac. Răgetul lor a murit demult în poalele înfundate ale țevilor de eșapament și al fluierelor polițiștilor. Până și porumbii saltă mult în ecoul urban londonez, lăsându-se deseori hrăniți de mâini necunoscute, neatînse, virgine în orânduirea lor; asemănarea cu Piața San Marco a Veneției ar fi exagerată totuși...

Londonezii sunt conservatori, rigizi, nu romantici ca italienii. Numai Statuia Erosului, din fața lui Piccadilly Circus, amintește puțin de amorul cuminte al sudicilor. Singurul comportament demn de invidiat al londonezilor e nonconformismul, deși uneori îi poți acuza de prea mult zel în această direcție.

Părerile mele de rău mă înghiontesc aici, în

(continuare în pagina 31)

Știință și violoncel

Dinozauri în tehnicolor (II)

Mircea Oprîță

Pe o scară de proporții geologice, culorile n-au întârziat să „ia în primire” și regnul animal. Evident, aspectul vizual devine important pentru speciile cu activitate diurnă. Natura, în general, nu născoceste lucruri inutile, iar dacă eventual o face, le abandonează, de regulă, ca pe niște experimente eșuate. Culorile servesc animalelor în timpul zilei, sub lumina revărsată de soarele deja răsărit. Înainte de a ne lăsa furați de extaze estetice, să remarcăm funcționalitatea lor profund practică în cadrul lumii vii. Culorile protejează animalul, îngăduindu-i o formă de mimetism care să-l facă una cu mediul, să-l camufleze (din rațiuni de autoapărare sau, dimpotrivă, de atac) în hățișurile forfotitoare de viață unde trăiește. Când nu ascund, culorile avertizează, și e cazul unor șerpi veninoși, al insectelor cu mușcătură mortală. Desenele cu frumoase modele viu colorate și-au dovedit eficiența în acțiuni de tip preventiv, vizavi de răpitoare mai periculoase decât individul în cauză. „Ține-te la distanță, că, altfel, cu mine o încurci!”, cam așa sună mesajul culorilor de avertizare.

În fine, culorile au și un rol sexual, transmitând un mesaj de atracție către partenerul de care depinde perpetuarea speciei. La fluturi sau la păsărețul sălbatic, găsim cele mai la îndemână exemple. Natura a aranjat lucrurile în așa fel încât, de regulă, masculul să fie mai viu colorat, mai tentant pentru o femelă curtată. Lupta pentru transmiterea genelor proprii nu e tocmai simplă, are nevoie de trucuri. În lumina puternică a zilei, asemenea avantaje coloristice și-au dovedit

în timp eficiența și le găsim în plin exercițiu vital inclusiv la speciile actuale. Nu poți să nu fii uimit de inteligența naturii, chiar dacă ți-e greu s-o atribui vreunei rațiuni superioare, mulțumindu-te deocamdată s-o legi de instinct.

Dacă *Wattieza* și alți copaci uriași, asemănători ferigilor, au decis „jocurile” în Era Paleozoică, Mezozoicul va fi dominat, cum se știe, de reptile și dinozauri. Percepția obișnuită tinde să confunde cele două grupuri, considerând dinozaurii drept un soi de reptile uriașe – ceea ce este, oricum, mult mai bine decât să vedem în Dino un fel de câine de casă al primitivilor bădărani din Epoca de Piatră, ca în desenele animate. Cu multe lucruri în comun și descinse probabil din aceeași tulpină străveche, grupurile sunt totuși distincte. Oricât de uriași ar fi ajuns în zecile și zecile de milioane de ani ce le-au stat la dispoziție, dinozaurii aveau oasele, comparativ, mai ușoare, cu „goluri” pe dinăuntru, ceea ce îi apropie de păsări. Păsările actuale sunt considerate, de altfel, descendentele lor, după ce linia aceasta senzațională, a dinozaurilor, și-a marcat brusc extincția, în urmă cu 64 de milioane de ani. Evident, nu din coloșii Jurasicului și Cretacicului se trag păsările actuale, ci din forme mai modeste, mai „maleabile”, mai predispușe la adaptare, și de care trebuie să fi fost plină lumea mezozoică, în ciuda faptului că suntem tentați s-o considerăm ocupată exclusiv de dinozaurii mari.

Și tocmai relația structurală a acestora cu păsările pare să arunce o lumină discretă în enigma culorii dinozaurilor, fiindcă rămășițele lor fo-

silizate, oase, amprente corporale întregi, nu ne dau nici o lămurire în acest sens. Văzând și în dinozauri animale diurne, paleontologii sunt tot mai tentați să atribuie pielii lor aspre un colorit ipotetic, care le-ar fi folosit fie la punerea indivizilor în valoare, fie pentru camuflaj. În mod logic, și în cazul lor masculii trebuie să fi fost mai viu colorați decât femelele. Cu mamiferele, în schimb, care au evoluat inițial ca specii nocturne, lucrurile sunt mai simple: linia lor se leagă mai puțin de culoare și mai mult de semnalizarea prin sunet. Este, poate, motivul principal pentru care și pielea omului, chiar dacă îi cunoaștem cele câteva culori stabilite de rase, rămâne lipsită de jocurile de culori și nuanțe ce dau splendoarea și originalitatea coloristică a multor specii din lumea pe care o dominăm.

Cu „puțin” înainte de dispariția dinozaurilor (vreo 30 de milioane de ani, dar vorbim de timpul geologic, ancorat în deplină imensitate), apar primele plante cu flori. Dovezile sunt scoase la iveală din niște depozite de chihlimbar ale Cretacicului, lăsate în actuala Etiopie de pădurile tropicale de pe continentul unic de odinioară, Gondwana. Angiospermele marchează și ele un moment de răscruce în evoluția lumii vii de pe Pământ, modificând în mod radical ecosistemele de până atunci. Prezența și răspândirea lor masivă e atestată și în alte depozite, din perioade mai recente. Întreg Cuaternarul, inclusiv epoca noastră, stă sub semnul acestei proliferări florale, devenind astfel creuzetul unui experiment coloristic de care nu contenim să ne minunăm, îndată ce deschidem ochii asupra naturii înconjurătoare.

Dumitru Țepeneag, în totalitarism și posttotalitarism

(Urmare din pagina 27)

lității din România nu este singular. În Europa de Est s-a întâmplat la fel în Cehoslovacia, invadată în 1968 de armata sovietică, când intelectualitatea pragheză nu a opus rezistență.

În fapt, senzația de ostilitate sau de excludere dintre ai lor, uitarea prin absență, descoperirea alterității sunt inevitabile, deoarece totul se modifică în timp, oameni și locuri, iar spațiul și timpul revenirii nu mai coincid cu cele ale plecării. Falia între cei plecați și cei rămași se adâncește cu trecerea timpului, iar ceea ce ar fi trebuit să conducă la extazul reîntoarcerii în Ithaca, conduce paradoxal la un nou exil. Dintre toți exilații doar Ilie Constantin s-a reîntors definitiv în România.

Respingerea exilaților reînțorși se datorează și dorinței lor de a juca un rol activ în viața politică a României postbelice datorită atitudinii lor de opozanți sau disidenți în totalitarism. Dacă din exil ei au dorit să influențeze destinul României fără a reuși să-și depășească rolul de intermediari între Occident și Orient, cel puțin în țara pe care au părăsit-o forțat și în care s-au întors, exilații doreau să-și recupereze rolul de lideri politici prin prestigiul activității lor anticomuniste. Ei au uitat că România s-a schimbat, că anii de exil au creat o ruptură, că absența diluează amintirea sau o împinge spre uitare, că ei înșiși nu mai sunt ce au fost inițial, înainte de plecare. Sunt aproape

străini pentru cei rămași în țară, cei care consideră că sunt singurii în măsură să decidă soarta țării lor. De altfel, chiar voci din exil consideră că politica României se decide la București, în interior, și nu de în exterior, prin exilați: „Problemele constituționale, sociale, economice ale unei țări aflate sub regimul totalitar sau sub ocupație străină nu pot fi soluționate din afara hotarelor”¹⁵. Occidentul poate influența politica unei țări din Est în măsura în care are interese în acea țară, însă folosindu-se de cei din interiorul țării respective. Exilații nu au putere politică pentru a decide, pot doar încerca să intermedieze contacte în favoarea țării lor.

BIBLIOGRAFIE

- ANDRONESCU, Șerban C., *Eseuri. Anchete. Anii '80. Aspecte văzute din exil prin paginile revistei "New York Spectator"*, București, Editura Biblioteca
BETEA, Lavinia, *Mentalități și remanente comuniste*, București, Nemira, 2005
BREBAN, Nicolae, *Spiritul românesc în fața unei dictaturi*. Ediția a III-a. Prefață de Ovidiu Pecican, București, Ideea Europeană, 2005
ȚEPENEAG, Dumitru, *Călătorie neizbutită*, București, Cartea Românească, 1998

Note:

- 1 Dumitru Țepeneag, *Călătorie neizbutită*, București, Cartea Românească, 1998, p. 87
2 Ibidem, p. 89
3 Ibidem, p. 8

- 4 Ibidem, p. 9
5 Ibidem, pp. 8-9
6 Ibidem, p. 11
7 Lavinia Betea, *Mentalități și remanente comuniste*, București, Nemira, 2005, p. 112
8 Dumitru Țepeneag, *Op. cit.*, pp. 14-15
9 Ibidem, p. 12
10 Ibidem, p. 13
11 Ibidem, p. 14
12 Idem
13 Ibidem, p. 15
14 Ibidem, p. 8
15 Șerban C. Andronescu, *Op. cit.*, pag. 178

La cinci minute de Evul Mediu

Adrian Țion

Pentru a doua oară în ultimii ani, Lourdes, capitala religioasă a Franței, a fost tulburată de alarma amplasării unor bombe pe esplanada milosteniei creștine, plină de pelerini din toate colțurile lumii, veniți pe 15 august la marea sărbătoare a Adormirii Maicii Domnului. Se spune că în urmă cu 152 de ani, o localnică, Bernadette Soubirons, a văzut-o pe Sfânta Maria în grotă miraculoasă și de atunci orașul de la poalele Pirineilor, care azi numără 15000 de locuitori, a devenit un centru important al catolicismului mondial. Grupuri de pelerini, reprezentanți ai unor congregații răspândite prin lume, înveșmântați în mantii mătăsoase, cu eșarfe distincte și costume divers colorate, vin să se roage cu evlavie creștină și să spere în vindecarea bolilor cu apă tămăduitoare venită din grotă. O sumedenie de tricicluri cu bolnavi sunt manevrate de îngrijitori sau aparținători prin mulțimea adunată în fața bisericii care își profilează pe colina împădurită ce se ridică alături silueta de o arhitectură impresionantă. Dar, chiar și în acest spațiu al sacralității, unde domnește calmul și evlavia, meditația și reculegerea, pioșenia și recunoștința necuratul își vâra coada. Cei 30000 de pelerini au fost îndepărtați de la ceremonie în urma apelului primit de autorități. Doar râul învolburat Gave de Pau n-a putut fi oprit să curgă la vale cu povara rugăciunilor neterminate ale celor neconsolați în suferințe și așteptări. Esplanada asfaltată de pe malul stâng al râului, cu locuri special amenajate unde lumânări mai mari decât un copil de zece ani ard purificator în liniște, dar și pajiștea frumos întreținută de pe celălalt mal, cu corturi uniforme puse la dispoziție de biserică, formează un perimetru armonios în ansamblu. Grupuri oprite la umbra arborilor seculari înalță cântări de slavă către Dumnezeu, simțit aici mai aproape. Este o zonă în care natura a îmbrăcat haine divine iar oamenii

pot să-și exteriorizeze simțirea religioasă într-un cadru civilizat, unde uiți de cele lumești, unde sufletul vrea să îmbrățișeze nemărginirea, unde curățenia locului impune rigori morale, complementare. Am fost pătruns de această pace a locului când am trecut prin Lourdes, anul trecut. Așa trebuia să fie și de 15 august, anul ăsta, dar Zgândărilă a vrut altfel.

Puțin nedumerit de cifrele fluturate prea ușor, chiar neatent, de jurnaliști pripiți și superficiali, preiau știrea conform căreia la mănăstirea Nicula au fost în 15 august nu mai puțin de 100000 de pelerini ortodocși. Nu pun la îndoială buna credință a jurnaliștilor aflați acolo, dar pentru locul din jurul mănăstirii Nicula, comparativ cu spațiul de la Lourdes, numărul participanților mi se pare exagerat. Dar să lăsăm numărul. Ce ne facem cu restul? Cu obiceiurile „tradiționale”? Imaginile date pe post de la Sărbătoarea Sfintei Marii din țară, în loc să umple inimile de mulțumire sufletească observând că de la un an la altul participarea e tot mai numeroasă, secvențele respective te încarcă negativ provocându-ți jenă și chiar repulsie. Parcă ai da colțul direct în Evul Mediu. Femei cuvioase, cu frica lui Dumnezeu, băbuțe de treabă, suferinde, ce merg de obicei sprijinite în botă, se târau cu greu pe genunchi și coate, provocându-și răni și silindu-se să înconjoare astfel biserica. Am înțeles că după '90 lumea s-a întors la Dumnezeu, nu că s-a întors în Evul Mediu! De la coada formată în fața icoanei făcătoare de minuni, s-a trecut la coada pentru sarmale. Reporterii au remarcat că, totuși, n-au fost îmbrânceli, ca altădată. Să ne mulțumească acest mic pas făcut spre comportament civilizat? Aproape aș zice că merită, dacă la mănăstirea Bodrog, din județul Arad, nu am înregistra un pas înapoi. Acolo, în

zidul mănăstirii, femeii habotnice atinse de isterie au auzit, nici mai mult nici mai puțin decât bătăile inimii Sfintei Fecioare...

Năpădiți de minuni mai suntem! Asta pentru că ne considerăm noi înșine minunați și sărim dintr-o minunăție în alta. La Tismana și Curtea de Argeș s-a făcut pelerinaj direct la... mici și grătare. Altă minune, dar gustativă. Unii s-au prins în horă, dovedind că sacrul și profanul pot conviețui în fumul cărnii păjite, fără a se supune pentru asta la cazne. Cum o fi arătat locurile unde „pelerinii” petrecăreți și-au ridicat corturile nu e greu de imaginat. Cum o fi sufletul lor dacă mediul de reculegere a fost împodobit cu șunci și slănină? Omul sfințește sau spurcă locul, pretutindeni în lume. Zgândărilă s-o fi bucurat și de data asta.

Pentru că suntem minunați și plini de minuni, Ziua Marinei, sărbătorită la malul mării, tot pe 15 august, a fost de minune. Intuind că fantasmagoriile de orice fel sunt esențialmente feminine, președintele a pus capăt acestor practici amăgitoare. El a venit cu ideea năstrușnică după care Ziua Marinei e ziua bărbaților, deoarece marinarii sunt bărbați adevărați. Ca el, evident. Ar fi creditat și femeile bunăoară, dacă, printr-o minune, flota spulberată a României s-ar fi întors acasă ca să poată și el debarca liniștit din funcție. S-a uitat mult și bine președintele în larg sperând să apară câteva nave comerciale, dar degeaba. Nici flacăra violet a vracului de secol XV Aliador Manolea nu i-a fost de ajutor. Se vede că președintele a încurcat secolele. Minunile țin de alt secol. De secolul ăsta țin doar formele fără fond, cum ar fi sărbătoarea flotei fără flotă. Și aici și-o fi băgat necuratul coada. Altfel nu se explică fenomenul ca din 301 nave comerciale să fi rămas numai 7.

(Urmare din pagina 29)

apropiere de oprirea pentru Madame Tussauds, Muzeul figurilor de ceară... Chiar speram la un sărut cu Michael Jackson (englezesc desigur!), și la o poză ștregară cu Charlie Chaplin... ce să mai spun de blonda Marilyn Monroe, sau de ora de fizică pe care aș fi întreținut-o (negreșit!) lângă stația lui Einstein...

Timpul nu așteaptă, și regretele încă sunt în cercetare pentru primirea diplomei de atemporalitate... Noi ne perindăm acum de-a lungul Tamisei; mă simt lacustră și lacunară... ajung, iată, să compar Parisul melancolic în cumințenia Senei lui șerpuinde, cu o Tamisa rece, nordică, care nu va spune niciodată „Je t'aime”... nici mie, nici lui Dumnezeu. London Eye ne privește de sus, dar, oricât aș încerca, tot nu înțeleg cum de oamenii ăștia, mai nou, construiesc fiare în loc de iriși omenești.

Tic-tac, tic-tac, tic-tac... Îți simt pulsul curgând în mine... Bați de undeva de sus; ai bucăți de aur în tine și prizonieri oameni, să te faci să pari nou și vechi simultan... îți sunt slugă numai în măsura aparatului de fotografiat... mereu pozezi doar așa cum vrei tu. Mută-te puțin în lateral, să nu fii chiar tot „contre jour”!

Îmi simt pulsul până în tenebră / Te aud cum bați din mine ca dintr-o cutie muzicală / Soldăteii cântă în fanfară / Unu doi unu doi / Tic-tac / Strigă ceasul deșteptător / Îți răsucesc cheițele din

membre până în piept // Te doare unu doi / Te iubesc oare și-am spus / Sunt balerina de sticlă / Pune capacul / Oprește-mi pulsul / Unu doi unu.

Big Ben-ul mă îmbată de prospețime, de eter regal... El și London Bridge... care, nu știu de ce, în loc să trezească în mine sentimente de admirație și de adorare, îmi amintește de melodia unei cântărețe, Fergie, dedicată chiar lui (patetică, aș zice)...

Și Buckingham Palace, dur, rezidențial, alături de Westminster Abbey și de Catedrala St. Paul se succed înainte-mi... ultima mă face să retrăiesc abisalitatea și cutezanța sentimentelor de admirație față de Sacre Coeur cea pariziană, primăvăratecă și înfloritoare, situată pe una din colinele Parisului.

Detalii precum casa (vila) unde a locuit Lady Diana sau coaforul unde se aranja aceasta, clădirea unde puteai vedea cele mai bune musical-uri, sălile de spectacol cele mai vizitate, British Museum etc. sunt pastelurile unei pânze de intrare în palma nordului rece, simulacru pentru o lume civilizată și tradițională, care e Londra...

Din păcate, rămân acum, în ultima noapte, sub farul ocrotitor al Londrei, numai cu gustul imaginar al ceaiului de la ora cinci... dar pun pariu că o ciocolată caldă, de la automatul hotelului, mă va ajuta să-mi descrețesc tălpile de atâta mers și sufletul de dorință și dor de România... dor de mama, de tata, de prieteni, acel dor care nu are traducere nicidecum și niciunde pe pământul ăsta, așa de rotund, pre-

cum un iris înverzit la capete și eterizat în interioare...

Fredonez veselă, pe aeroportul Luton, în toiul unei dimineți optimiste, cu un răsărit în travesti, ce împrumută, pesemne, din lacul lunii, acea cochetărie strict feminină... prin geamurile aeroportului, imaginea îmi apare deformată, răsăritul pătrat și prăfuit. Așteptarea mă trimite cu gândul în cotloanele îndepărtate ale timpurilor și nici măcar nu știu când se va face trecerea și de mă voi mai intersecta vreodată cu mine de acum, de ieri sau de mâine...

Acasă tace. Am ajuns. / Ne împăturim în aripi diferite - / Tu sud, eu nord. / Sclipeșc între noi și Câmpia Ungariei / și zidul Berlinului / și Oceanul Atlantic, cu toate avioanele lui înecate. / Numai luna, pe care o privim în noapte, / Ne știe că suntem doi - / Tu sud, eu nord.

muzica

Stagiunea Muzicală Română din Portugalia / ediția a treia O reprezentantă de vârf a școlii pianistice clujene

Virgil Mihaiu

Stagiunea muzicală română din Portugalia - inițiată de Institutul Cultural Român de la Lisabona și ajunsă deja la cea de-a treia ediție - continuă cu aceeași ritmicitate, chiar și pe timpul caniculei estivale. În luna iulie, melomanii din Lisabona și Tavira au avut plăcerea de a face cunoștință cu încă un talent notabil, cizelat de învățământul muzical superior din țara noastră: Olga Kleiankina. Născută acum 29 de ani în Siberia, pianista a început studiul instrumentului la Colegiul de Muzică Ștefan Neaga din Chișinău. În 1999 devine bursieră a Statului Român și se perfecționează la Academia de Muzică G. Dima din Cluj, sub atenta îndrumare a profesoarei Ninuca Oșanu Pop. Deschiderea intelectuală caracteristică magistrei și-a vădit efectele benefice și asupra discipolei sale moldave: ca studentă, Olga Kleiankina s'a obișnuit să abordeze un reper-toriu de fermă valoare estetică, exigent și divers, ceea ce se resimte pozitiv în modul ei specific de a concepe actul interpretării. În plus, ea s'a manifestat și în genuri „complementare”, precum jazzul (în prima jumătate a anilor 2000 a fondat și coordonat un cvintet vocal feminin de real succes), a conceput o teză de diplomă dedicată școlii pianistice clujene și - amănunt deloc neglijabil - și-a însușit la perfecțiune limba română. Din 2004 își continuă studiile în USA, unde obține masteratul de pian la Bowling Green State University/Ohio (clasa prof. Maxim Mogilevsky). Actualmente e candidată la doctoratul în muzică, clasa prof. Arthur Green de la Universitatea Michigan și „face naveta” între România și Statele Unite, ca lector la State University of North Carolina. Alt interesant detaliu biografic: de aproape un deceniu e căsătorită cu Ștefan Vannai, personalitate de referință a jazzului orchestral din țara noastră și factor dinamizator al Modulului de Jazz de la Academia de Muzică din Cluj.

Mini-turneul portughez al Olgăi a debutat în somptuoasa ambianță a Palatului Foz din centrul Lisabonei. Deși programat la concurență cu finala campionatului mondial de fotbal, recitalul a reușit să atragă un numeros public. Judecând după reacțiile entuziaste, pare-se că spectatorii nu și-au regretat câtuși de puțin opțiunea. După două versiuni (să le numim - spre a rămâne în ton cu evenimentul sportiv - „de încălzire”) conferite *Mazurcii în Fa Minor Op. 7 nr. 3* (1831) și *Baladei nr. 2 în Fa Major op. 38* (1839) de Chopin, a urmat desfășurarea de forțe din *Impromptu-urile nr. 1* (1837) și nr. 3 (1842) și *Fantasia-Impromptu op. 66* (1835) ale aceluiași mare compozitor, de la a cărui naștere se împlinesc două secole în 2010. Bună ocazie de a (re)conștientiza influența covârșitoare exercitată de muzicianul polonez asupra artei pianistice (inclusiv asupra multor pianiști de jazz de pe toate meridianele). Olga Kleiankina îl abordează pe Chopin printr'un amestec paradoxal de jubilație și de autocontrol. Ghirlande sonore impecabil țesute până la ultimul sunet. Stampe sonore evocatoare ale unui timp de aur, când pianul își consolida statutul de *primus inter pares* printre instrumentele muzicii culte. Romantismul chopinian filtrat prin luciditatea unui timp ce și-a pierdut

iluziile...

Aceeași acribie marchează și interpretările conferite celor două cicluri reprezentative pentru estetica impresionistă: *Estampes* (1903) de Claude Debussy și *Miroirs* (1905) de Maurice Ravel. O estetică a oglindirii, a irizărilor și „jocurilor de ape” dintre sunete, a ambiguității cu halou simbolic, a peisajului natural/afectiv desenat în elegante volute, asemenea arhitecturii de factură *art nouveau/Jugendstil*. Pianista a dus cu bine la capăt dificilul act de balans dintre notația fulgurantă a liniilor melodice și travaliul subiacent de continuă reconfigurare a „magnei” armonice - imprevizibilă succesiune de valuri sonore. În momentele de grație - ca în secvența *O barcă pe ocean* a lui Ravel - glissando-urile căpătau sclipiri de harpă. Briantissime pasaje de virtuozitate în episoadele hispanizante ale ambelor cicluri (*Soiree dans Grenade* la Debussy, *Alborada del Gracioso* la Ravel), stinse apoi - crepuscular - de evocarea *Grădinilor sub ploaie* debussyene și a *Văii clopotelor* raveliene.

Cel de-al doilea concert a avut loc la Muzeul Muzicii din Lisabona. Aici protagonista nu s'a sfiit să-și reconfigureze *ad hoc* programul, adaptându-l contextului: pianul de concert îi aparținuse notoriului pianist și compozitor portughez José Viana da Mota, iar portretul acestuia era amplasat chiar pe peretele din spatele interpretei. În consecință, am ascultat o piesă de bravură din repertoriul lui Franz Liszt (*Gnomenreigen*), menită să evoce relația magistru/discipol dintre muzicianul central-european și cel extrem occidental (în 1885, la Weimar, Viana da Mota s'a numărat printre ultimii studenți ai lui Liszt). *Cantiga de Amor* a compozitorului portughez a stârnit nu doar furtunoase aplauze din partea publicului ce umplea sala, ci și elogiul muzicologului Bernardo Mariano (în treacănt fie zis, critica muzicală portugheză mi se pare a fi printre cel mai parcimonioase din lume). În principalul cotidian național lusitan, *Diário de Notícias* din 16 iulie 2010, dl. Mariano exclamă: „ce gust și ce intuiție surprinzătoare a demonstrat pianista în piesa lui Viana da Mota!”. În același articol - intitulat *Tradiție franceză pe un pian cu istorie* - criticul mai notează: „Pianista de origine rusă Olga Kleiankina a cântat la Muzeul Muzicii. Inițiativa a pornit din partea Institutului Cultural Român din Lisabona. Născută în Siberia, Kleiankina a făcut din România țara sa adoptivă. În etate de 29 de ani, Olga Kleiankina s'a aflat pentru prima dată în Portugalia, spre a cânta la Palácio Foz, la Muzeul Muzicii și la Tavira. În cel de-al doilea recital, programul a reunit diverse piese de Chopin, *Miroirs* de Ravel și *Estampes* de Debussy. Dar aflând că va cânta pe pianul Bechstein, ce îi aparținuse lui Viana da Mota (1868-1948) iar actualmente face parte din colecția de instrumente a Muzeului, Kleiankina a inclus în program *Liebeslied*-ul portughezului și *Gnomenreigen* de Liszt (maestrul lui Viana da Mota). Să recunoaștem că dimensiunile reduse ale spațiului și caracteristicile instrumentului pe care s'a cântat (calitate timbrală inegală, unele note acordate prin aproximație; dar: sunetele grave încă bogate) limitează exercițiul plener al judecării criti-

ce. Însă, chiar și așa, ne-am putut da seama de impetuoasa tehnică a Olgăi Kleiankina, vizibilă în *Fantezia-improvizație*, în *Gnomenreigen*, sau în *Alborada del Gracioso*. Și de faptul că deține un sofisticat simț al ritmului. [...] Ca bis, a interpretat *Fiece* (1976) a compozitorului american de sorginte polonă Frederic Rzewski, o mostră (interesantă) de muzică electronică transpusă în sunete naturale!”. (Apropo de Rzewski, merită amintit faptul că a fost unul dintre co-fondatorii faimosului grup „parajazzistic” *Musica Elettronica Viva*, alături de Alvin Curran și Richard Teitelbaum.)

Cel de-al treilea recital a avut loc în Biserica Misericórdia din pitoreasca urbe maritimă Tavira din Algarve. De menționat că, în acest caz, inițiativa a pornit din partea profesorului universitar Rui Soares, vicepreședinte al Asociației Internaționale de Paremiologie, consecvent susținător al culturii române în Portugalia (din februarie 2010, se numără printre deținătorii titlului onorific *Amicus Romaniae*, instituit de către ICR Lisabona). Tavira se mândrește cu 37 de biserici la o populație de sub 30.000 de locuitori. Actuala deviză a municipiului este *Tavira trăiește cultura*. De altfel, Primăria s'a numărat printre co-organizatorii concertului. Eventualele dubii referitoare la acustica edificiului sau la calitatea pianului s'au spulberat după primele acorduri. Construită între 1541-1551 de către André Pilarte (care participase și la edificarea fabuloasei Mănăstiri Jerónimos din Lisabona), biserica etalează opulente decorațiuni aurite, asortate elementelor de baroc flamboiant (stilul manuelin), și ample panouri de azulejos cu tematică moralizantă (alegorii ale virtuților materiale și spirituale). Inspirată de ambianță și susținută de calitatea ireproșabilă a pianului Bechstein, Olga Kleiankina a realizat un recital memorabil. Tumultoaselor piese chopiniene și rafinamentelor celor doi impresioniști francezi li s-a adăugat aici versiunea pentru pian solo a *Rapsodiei albastre* de George Gershwin, în fapt, varianta inițială - neorchestrată - a lucrării ce avea să consacre, în 1924, mariajul dintre jazz și genurile muzicale „erudite”. În pofida condițiilor extenuante ale turneului, și la finalul unui concert oricum „plin”, pianista s'a mobilizat exemplar: o viziune quasi-orchestrală, pleneră și luminoasă, cu un excepțional control al frazării și al nuanțelor. Și, mai presus de toate, o revărsare de forță, permanent sub stare de control, surprinzătoare din partea unei făpturi aparent atât de fragile. Forța aliată cu grația (ca în marea tradiție a muzicii ruse), puse însă în serviciul ineditei sinteze afro-americane, ce a marcat decisiv evoluția ulterioară a acestei arte.

La fel ca la celelalte spectacole propuse în cadrul Stagiunii Muzicale Române în Portugalia, și acesta s'a bucurat de aprecieri superlative din partea numeroșilor spectatori prezenți. Ar mai fi un aspect: disponibilitatea Olgăi Kleiankina de a-și dăruia talentul pentru creșterea prestigiului ICR, fără a pretinde vreo recompensă materială. Gestul nu a trecut neobservat de către co-organizatorii portughezi, care l-au elogiât în mod public. ■

film

„Un amănunt este mai sugestiv decât un studiu sau o carte”

De vorbă cu regizorul Nicolae Mărgineanu

Regizorul Nicolae Mărgineanu a fost unul din membrii echipei de cercetători care au participat la Cluj, la sfârșitul lunii august, la acțiunea de căutare a 13 deținuți politici, executați de Securitatea clujeană în anii '50. Inițial, indiciile duceau către ipoteza îngropării cadavrelor în subsolul Palatului Copiilor, fostul sediu al Securității. Ipoteza a fost infirmată, cercetările urmând să continue pe alte piste. Nicolae Mărgineanu s-a aflat la Cluj pentru a realiza un documentar dintr-o serie mai mare, dedicată cercetărilor Centrului de Investigare a Crimelor Comunismului. Prezența la Cluj a cunoscutului cineast, el însuși fiu de deținut politic și implicat direct și în „cazul Palatului Copiilor”, după cum se va vedea, a fost un bun prilej de dialog.

Claudiu Groza: - Ce v-a determinat să participați la acțiunea de la Palatul Copiilor în calitate de cineast?

Nicolae Mărgineanu: - Vreau să fac un film documentar despre acest caz. L-am început acum câteva săptămâni, când încă erau speranțe ca aici să se descopere osemintele celor uciși la Securitate și sperăm să-l terminăm în luna noiembrie. Oricum o să-l facem, chiar dacă rezultatele investigației n-au fost cele scontate.

- Filmul e dedicat special acestui caz...

- Da, dar fac o serie de filme documentare, pentru televiziune, dacă vom găsi o televiziune dispusă să le difuzeze, despre cazurile descoperite de Marius Oprea, pe care-l admir foarte mult pentru curajul pe care-l are, ca și întreaga lui echipă. Sunt însă la Cluj și din alt motiv. În lista celor 13 se află și unchiul meu, Petru Mărgineanu, fratele tatălui meu, care a rămas în satul natal, Obreja, între Blaj și Teiuș, a devenit unul din gospodarii de frunte și a fost 13 ani primar liberal al localității. Era un om cu foarte mare autoritate, s-a implicat într-un fel în mișcarea de rezistență anticomunistă și probabil din cauza asta a fost arestat, con-

damnat la 20 de ani de pușcărie, deși nu erau probe - am consultat și eu dosarul -, pentru că ar fi trimis niște alimente cu o căruță. Probele se bazau pe mărturiile unor oameni care erau deja turnătorii satului, ca să zic așa. Cu toate că a fost condamnat la 20 de ani de închisoare, iar ceilalți deținuți au primit și ei pedepse similare, s-a decis să fie împușcați fără a mai fi judecați și fără a fi condamnați la moarte. Există deciziade împușcare a lor...

- Dacă n-au fost descoperite rămășițele aici, înseamnă că au fost îngropați în altă parte...

- Cu siguranță și cu siguranță mai trăiesc oameni care știu unde. Colonelul Patriciu (*anchetatorul celor 13, n. red.*) a trăit până în 1996, ar fi putut, dacă ar fi fost întrebat de o autoritate, să spună unde s-au îngropat cadavrele. Pământul țării e generos și-i primește oriunde, desigur, dar pentru sufletul celor din familie e o suferință continuă și greu de suportat, mai ales pentru oameni care sunt mai în vârstă. Trăiește fiica lui Petru Mărgineanu și și-a pus mari speranțe că va putea aprinde o lumânare, că va putea aduce o floare la mormânt. Există nepoți care nu și-au cunoscut bunicii și care au ajuns acum la maturitate și se întreabă de ce au fost aceștia condamnați. și rămân consternați când află că vina e de a fi dus alimente cuiwa. Astăzi, cineva care omoară cu mașina un om primește doi-trei ani și pe urmă este eliberat. Cei condamnați erau oameni tineri de 27-28 de ani. Dacă și executatu pedeapsa, puteau să iasă prin 1964, după 16 ani, ar fi putut să-și refacă viața, lăsaseră copiii mici acasă, ar fi putut să-și crească copiii.

- Sunteți implicat direct, personal, în această situație, pentru că tatăl dvs., Nicolae Mărgineanu, faimos psiholog și universitar clujean, a făcut 16 ani de pușcărie. În 2002 ați realizat filmul „Bindecuvântată fii, închisoare”, acum pregătiți niște documentare pe aceeași temă. Credeți că acum, la 20 de ani după Revoluție, dezvăluirea

unor crime ale comunismului mai interesează publicul larg, în afara familiilor, urmașilor celor uciși?

- Sunt convins că da, indiferent de o anumită nepăsare a românilor despre care se vorbește. Aici există și o manipulare, care nu datează de ieri de azi, ci de mult timp, încă de pe vremea comunismului. Se știe că un om preocupat, obosit, cu probleme, care vine acasă și se uită la meci, nu are timp să se gândească la prea multe lucruri. Mie mi se pare foarte grav pentru societatea românească că nu-și asumă măcar moral vinele pe care comunismul le-a avut în țara noastră, pentru că se creează o confuzie, se spune la un moment dat că toți sunt vinovați, ceea ce e fals. Dar dacă România nu-și cere scuze pentru crimele care s-au întâmplat și nu și le asumă, dacă nu-i condamnă măcar moral pe cei vinovați, indiferent dacă mai trăiesc sau nu, eu cred că lucrurile nu vor sta bine în țara asta. Dacă nu ne cunoaștem trecutul apropiat, nu înțelegem nici ce se întâmplă cu noi acum. Marius Oprea spunea foarte bine la un moment dat: „Comunismul n-a murit, ci s-a privatizat”. Chiar așa este.

- Să vorbim un pic și despre activitatea dvs. recentă. Ați făcut în 2007 „Logodnicii din America”, urmat după un an de „Schimb valutar”, două filme care au schimbat cu totul rețeta dvs. de creație, la o vârstă la care se spune în general că creatorii devin mai conservatori. Cum v-ați decis să vă schimbați formula?

- Nu știu, cred că depinde de ce scenariu ți se oferă. Eu am fost tentat dintotdeauna de un film de actualitate. În perioada socialistă nu s-a putut pentru că știți cum se făceau atunci filmele de actualitate. Acum au fost subiecte care m-au interesat, și în „Logodnicii din America”, un film la care țin foarte mult, deși a fost primit foarte prost, și în „Schimb valutar”, care are un subiect foarte bun și foarte actual pentru starea României de azi...

- Și care a fost foarte bine primit... La ce lucrați acum?

- Am un alt scenariu care din păcate a fost depunctat, adică n-a primit finanțare anul ăsta (din partea Centrului Național al Cinematografiei, n. red.), dar anul viitor încerc din nou, cât mai am energie merg mai departe. Deocamdată sunt foarte bucuros să fac câteva filme documentare, am terminat un film în memoria tatălui meu, un film de 50 de minute, despre viața lui, care după părerea mea a ieșit destul de bine, abia acum urmează să vedem dacă vreă televiziune e dispusă să-l distribuie. Acum încep această serie cu Marius Oprea, care încă nu știm ce formă va avea, dar cazurile sunt foarte interesante, familiile trăiesc, există mărturii, subiective, desigur, dar din care cred că se poate face o idee foarte bună despre ce s-a întâmplat în acea perioadă, foarte violentă, foarte agresivă. De multe ori, un amănunt este mai sugestiv decât un studiu sau o carte, pentru că un amănunt îl reții mult mai bine ca spectator și te marchează mai mult.

Interviu realizat de
Claudiu Groza

Foto: Ioana Tohat

Începutul

Lucian Maier

Ruinele circulare e o povestire scrisă de Borges, parte a volumului *Grădina cu cărări ce se bifurcă* din 1941, volum inclus în colecția de povestiri *Moartea și busola*, apărută la Polirom în 2006 (*Ruinele* pot fi găsite la pagina 400). Un mag se retrage pe o insulă, călăuzit de un scop supranatural, unul realizabil însă. Voia să viseze un om, să-i modeleze toate detaliile imaginabile și să-l impună realității. Era atât de pătruns de acest plan al său încât nici numele nu era în stare să și-l spună dacă era întrebă. După zile și nopți de chin, în care nu ajunge la niciun rezultat, magul hotărăște să întoarcă foaia. Alungă toți oamenii strânși să urmărească evoluția planurilor sale și, pentru a se feri de privirile localnicilor și de iscodirile unor posibili învățaței, își face un culcuș în spărturile zidurilor unui templu străvechi, ars de mânia zeului care nu și-a primit ofranda la timp, și o lună de zile caută să se elibereze de fantele delirului avut pînă în acel moment. Odată scurs timpul acesta, într-o bună zi, magul se purifică în apele râului din apropiere, invocă zeii, rostește o mantră și se culcă. Și imediat visează o inimă care pulsează puternic. Visul său continuă ani de zile și fiecare detaliu al viitorului corp e modelat cu minuțiozitate. Magul creează în vis, se întoarce asupra creației în același vis, judecă munca sa și o perfecționează.

Dar omul său era ca o statuie, nu prindea viață. A invocat toate spiritele pămîntului și rîului, însă nădărnice nu l-a putut ajuta. Atunci s-a închinat efigiei aceluia templu. Zeul a venit și i-a spus că numele sub care e cunoscut pe pămînt e Focul. Și că îl poate ajuta, că îi va anima ființa visată încît nimeni în afara lor nu va ști că acea fantasmă nu este om. Dar va trebui să îndeplinească porunca sa. Și anume: va trebui să îl instruiască pe visat, să îl inițieze în rituri, apoi să îl trimită într-un alt templu, distrus și el, unde să-l preamărească pe zeu. Magul a acceptat și imediat a visat cum omul său prinde viață și vine în realitate. A respectat porunca dată de zeu, cu toate că îl durea nespusele despărțirea de creația sa. Într-o zi a aflat de la oameni că într-un templu vecin e un preot care poate călca pe jar fără să se ardă. Magul s-a temut atunci că fiul său ar putea medita asupra condiției sale și, fiind un inițiat în tainele zeului focului, ar putea descoperi că el e numai un simulacru, o plăsmuire a visului unui om. Ar fi fost o umilință imensă. Grija purtată fiului său nu l-a părăsit ani de zile. Și cum istoria e scrisă în cercuri, templul în care se oprise magul s-a aprins iarăși, după cum prevestiseră anumite semne. Magul a vrut inițial să se retragă în apă, dar s-a răzgîndit și, dorind să curme zilele sale de neliniște, s-a îndreptat spre foc. A pășit în foc, acesta la cuprins cu flăcările sale, fără să-l ardă însă. Cu groază, omul a constatat că el însuși este o plăsmuire, este visul unui alt om.

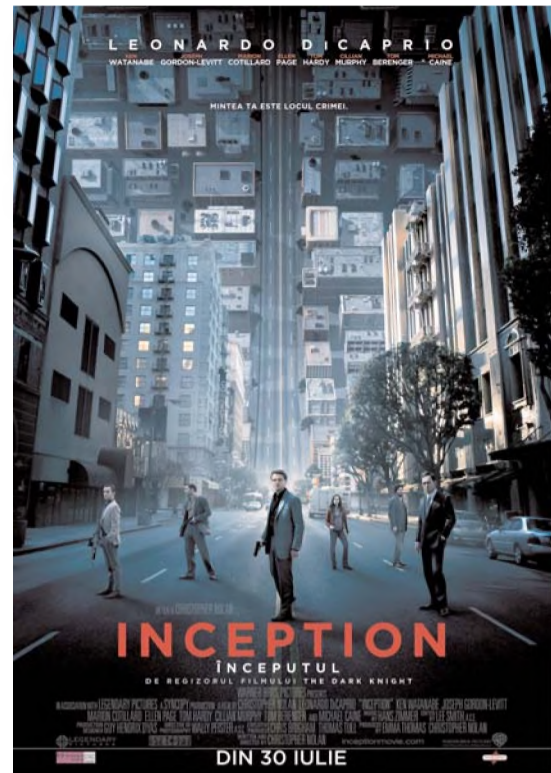
Povestea lui Borges este o reprezentare a ceea ce neuropsihologia tratează în conceptul de *vis lucid*. Un vis în care cel care visează este conștient că visează și poate controla atât întâmplările din vis cât și scenografia visului său. Conceptul care numește această formă de

activitate psihică a fost introdus în limbajul științific de psihiatrul olandez Frederick van Eeden într-un studiu asupra visurilor din 1913. Conceptul acesta a fost utilizat de Richard Linklater în *Waking Life*, o rotoscopie cu discuții filosofice realizată în 2001, iar acum e motorul principal al noului film al lui Christopher Nolan, *Inception*.

Am insistat asupra *Ruinelor* lui Borges pentru a sublinia faptul că scriitorul sud-american reușește în șase pagini de povestire să sublinieze sau să trimită spre zone importante ale culturii și ale moralei: *Ruinele circulare* discută diferența dintre realitate și vis, reliefează demnitatea pe care o are realitatea în fața visului, discută despre însemnătatea participării la realitate, la fărurierea ei. Aici e și răsturnarea provocată de Borges, arată cât de teribil este procesul creației artistice. Creație care poate părea reală, poate căpăta accentele nobile ale existenței aieva și poate fi trăită ca atare, ca experiență capitală, ca experiență de viață. Christopher Nolan, cu toate că își construiește proiectul cinematografic pe același concept, al visului lucid, nu ridică nicio întrebare semnificativă vreme de două ore și jumătate. Nolan e interesat doar de acțiune. Una atât de abundentă și atât de spectaculoasă că îți ia ochii, însă nu și mintea!

Inception e un film complicat și plat. Singura idee ce va rămîne în urma vizionării e că s-ar putea să nu știm dacă ceea ce trăim e vis ori realitate. Dincolo de asta, nu e vorba că filmul nu ar spune chiar nimic, problema e că ideile pe care le vehiculează (faptul că pînă și visele pot fi controlate, faptul că uneori e preferabil visul înaintea realității) nu sînt decît pretexte pentru acțiune de tip James Bond.

Cobb (Leonardo DiCaprio) fusese angajat al guvernului SUA, însă a trebuit să plece din țară pentru a scăpa de o condamnare pentru o presupusă crimă. El este conducătorul unui grup de smulgători de gînduri care operează în ilegalitate în diverse zone ale lumii. Victimele acestui grup sînt aduse într-o împrejurare confortabilă, sînt răpite, adormite și li se induce un anumit vis construit de arhitectul cetei conduse de Cobb. În vis se petrec tot felul de lucruri în urma cărora Cobb și ai săi trebuie să ajungă la secretul căutat și trebuie să pună mîna pe el. Problema lui Cobb e că are copiii în State și nu-i mai poate vedea. Pe asta se bazează un magnat japonez, Saito (interpretat de Ken Watanabe), atunci cînd îi cere lui Cobb să se angajeze într-o misiune extremă: nu are de furat secrete din mintea cuiva, ci trebuie să planteze o idee în subconștientul unui afacerist rival, pentru a cîștiga el, Saito, o poziție economică privilegiată. Dacă va reuși, Cobb se va întoarce acasă fără probleme. Odată acceptată misiunea, Cobb își alcătuiește echipa de lucru și începe operațiunea. Pe o muzică foarte bună scrisă de Hans Zimmer, a cărei temă principală e un mix între mugetul tripozilor din *War of the Worlds* al lui Spielberg (un muget construit cu instrumente clasice) și un rock-atmosferic inspirat. Dacă reușește să insereze acea idee, echipa lui Cobb va construi o nouă origine, o

cauză pentru ideile din prezent ale personajului vizat, treabă desemnată de termenul care dă numele proiectului, *inception/inceptut*.

Din primele secvențe ale filmului știi că vei urmări o super-producție hollywoodiană convențională: Cobb, personajul lui DiCaprio, e întins în apă, la malul mării, camera urmărește în relanti starea mării și starea bărbatului. Imagine spectaculoasă, filmare care îți taie respirația. Asta e filmul în întregul său: o înșiruire de imagini excelent construite, efecte speciale halucinante și cam atât. Revenind la ideea filmului - că visul și realitatea pot fi confundate - problema nu e că gîndul ăsta circulă prin lume de cînd au apărut Platon, *Matrix* sau *Dallas* (erau multe episoade fără Bobby, care s-au dovedit a fi un coșmar al Pamelei și al milioanelor de fani ai serialului), problema e că Nolan o spune exact așa cum, după nici jumătate de oră din film, veți intui că o va face. Singura surpriză reală provocată de film e amețeala care te cuprinde din cauză că nu mai știi exact în ce nivel al visului joacă personajele (că visele au vreo patru niveluri) și nu ai pe marginea ecranului un indicator precum cele din lifturi, care să îți arate la ce etaj oniric se derulează acțiunea. Altfel, subtilitatea ideatică a peliculei reiese din numele pe care le poartă personajele feminine de pe ecran: Ellen Page e Ariadne, membru al echipei lui Cobb, cea care trebuie să construiască labirintul oniric în care vor evolua personajele; Marion Cotillard e Mal (*rău* în franceză), soția lui Cobb, un personaj negativ, o prezență care îi perturbă acestuia visele, așadar munca.

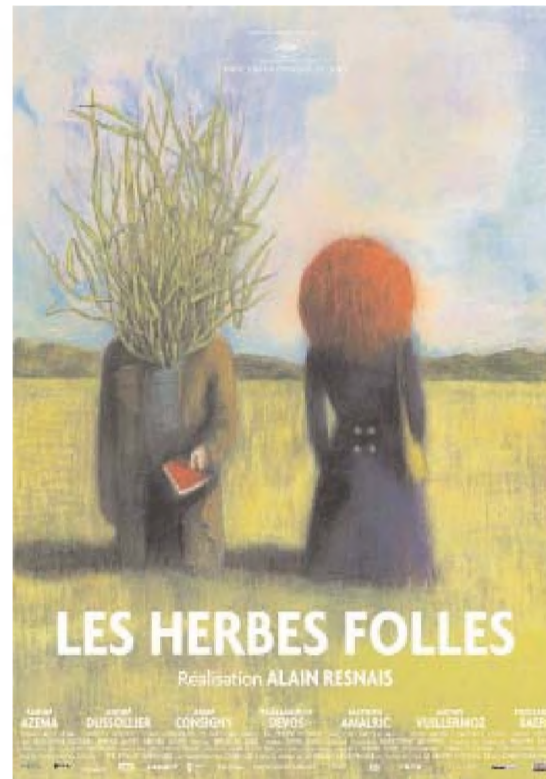
Forșpan

Ioan-Pavel Azap

Alain Resnais este o legendă vie a cinematografului mondial, dacă n-ar fi să ne gândim decât la *Hiroșima, dragostea mea* (1959) sau la *Anul trecut la Marienbad* (1961), iar faptul că, octogenar fiind (este născut în 1922), continuă să facă film e îmbucurător în sine. Am savurat fotogramă cu fotogramă *Inimi* (*Coeurs*, 2006), un film plin de tandrețe, de o melancolie crepusculară, un fel de-parafrazănd titlul unui celebru roman românesc- sfârșit de veac în lume și în oameni. Din păcate, cel mai recent film al său, **Ierburile sălbatice** (*Les herbes folles*, Franța / Italia, 2009; sc.: Alex Reval și Laurent Herbiet, adaptare după romanul „L'incident” de Christian Gailly; r. Alain Resnais; cu: André Dussollier, Sabine Azéma, Emmanuelle Devos, Mathieu Amalric, Anne Consigny, Michel Vuillermoz), este departe nu doar de propria operă, ci și de cinematograful de atare. Amatoristic, improvizat, însălat - cam așa poate fi caracterizat succint. În prima parte, filmul este exasperant prin folosirea abuzivă a vocii din *off*; în a doua, prin incoerența tot mai acceantuată. Un portofel găsit de Georges (André Dussollier) într-o parcare devine pretextul unei fixații amoroase pe care acesta o face pentru Marguerite (Sabine Azéma), purtătoarea de drept a portofelului. O dragoste ciudată la vârsta a treia, fără o motivație clară, absconsă și ridicolă pe alocuri. După ce-l respinge cu acribie, Marguerite sfârșește prin a se îndrăgosti lulea de tomnaticul curtezan, intrând, cu un drum, și într-o relație ilară cu soția mai mult decât înțelegătoare a lui Georges, apogeul (și finalul) filmului constând într-un zbor în trei cu avionul, condus de Marguerite care este pilot amator, avion care se prăbușește din cauză că lui Georges nu i s-a înc-

his fermoarul de la pantaloni (?!). Acesta este primul final. Al doilea, care n-are nicio legătură cu restul filmului, constă într-o întrebare adresată de o fetiță mamei sale (care personaje nu au nici ele vreo legătură cu filmul), întrebare ce sună aproximativ astfel: „Așa-i că atunci când voi deveni piscă, voi putea mânca crochete?”. Cum nicio legătură cu filmul nu are nici titlul și, mai ales, Premiul excepțional al juriului acordat la Cannes 2009.

Profesionist cu metodă, ingenios fără a fi extravagant, Christopher Nolan a surprins plăcut cu *Memento* (2000), s-a impus cu *Insomnia* (2002) și *Prestigiul* (2006), devenind cu adevărat popular odată cu preluarea seriei *Batman* (a se vedea *Batman - Începuturi* / 2005 și *Cavalerul Negru* / 2008). Ingenios este Nolan și în **Începutul** (*Inception*, SUA / Marea Britanie, 2010; sc. și r.: Christopher Nolan; cu: Leonardo DiCaprio, Joseph Gordon-Levitt, Ellen Page, Ken Watanabe, Marion Cotillard, Tom Berenger, Michael Caine, Pete Postlethwaite), dar în încercarea de a se auto-depăși se împiedică de propria-i umbră. Nu, filmul nu e o cădere, ci mai degrabă un proiect ambițios a cărui finalizare lasă binișor de dorit. Dom Cobb (DiCaprio) este un hoț mai aparte: el intră în mintea oamenilor, în vis, și le află cele mai ascunse secrete (nu în mod miraculos, ca în basme, ci cu ajutorul tehnologiei și al unui somn indus). Dar acum primește o misiune inedită: să intre în mintea cuiva și să sădească acolo o idee, astfel încât persoana respectivă să o aplice convins fiind că-i aparține. Acesta ar fi să fie *începutul*. Ei bine, lui Nolan îi trebuie aproape o oră ca să ajungă aici, timp în care ni se explică de câteva ori cum e cu visul în vis, ba chiar cu visul în visul

din vis, așa încât atunci când începe acțiunea principală a filmului, poanta este deja fumată și în următoarele ore nu mai avem (cum avea) parte de nicio surpriză (dacă nu luăm în calcul finalul în coadă de pește, realizat însă extrem de facil). *Începutul* are lungimi nejustificate, pe alocuri e chiar monoton, având mai degrabă aerul unei prelegeri didactice decât al unui film, al unui produs profesionist destinat mai mult sau mai puțin pieței divertismentului, consumului. În ciuda ideii ingenioase, ca bază de pornire, filmul lui Christopher Nolan este o dezamăgire.

colaționări

Fântâna demenței sau nebunia colectivă

Alexandru Jurcan

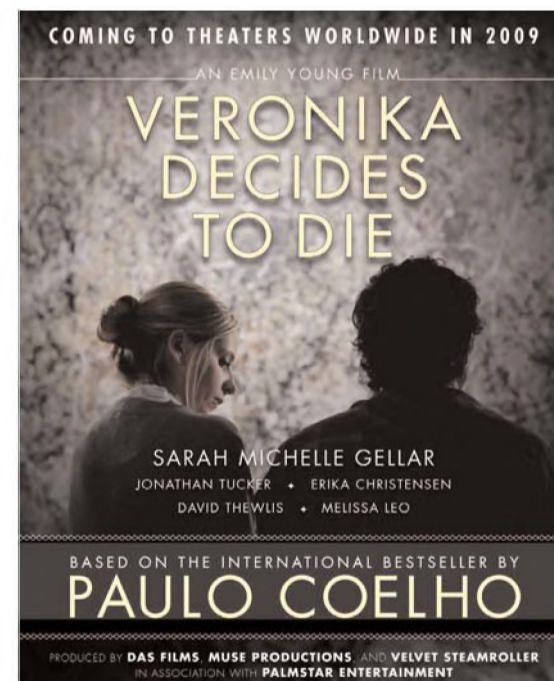
A fost odată un mare regat. Un vrăjitor a turnat o licoare dubioasă în fântână, iar locuitorii au înnebunit. În afară de rege, care, bineînțeles, avea un puț privat. Cine să mai țină în frâu poporul? Atunci regele a băut și el din fântâna demenței, ca să fie ca ei. Ca să-i poată înțelege și stăpâni mai ușor. Povestea asta o spune Zedka Veronikăi în romanul lui Coelho *Veronika se hotărăște să moară*. La noi cartea a apărut la Humanitas în 2000, tradusă de Pavel Cuilă. În ziua de 11 noiembrie 1997, Veronika a hotărât sinuciderea. Doar că... se trezește la Vilete, faimosul azil de nebuni. „Nebunii, ca și copiii, nu se urnesc din loc până ce nu-și văd împlinite dorințele.” Lecția... finală e că viața trebuie trăită plinar, că oamenilor nu trebuie să le fie teamă dacă se simt diferiți, că e bine să-și urmeze fantasmale, fără nicio opreliște. De ce atâta disperare, pesimism, inutilitate, oboseală exagerată, apatie și sinucidere?

Emily Young a ecranizat în 2009 romanul lui Coelho, unindu-i în distribuție pe Sarah Michelle Gellar, Jonathan Tucker, Erika Christensen. Cu un deosebit simț al măsurii, filmul respectă literatura, redă atmosfera, fără a dori să exceleze prin imagini pur cinematografice. O ecranizare corectă, în

sprijinul literaturii, fără să facă gafe ridicole. Ceea ce nu e chiar puțin.

Veronika devine conștientă că, dacă toți și-ar împlini visele, atunci azilul ar fi gol. La un moment dat, la început, atunci când o bântuie gândul sinuciderii, viața i se pare banală, repetitivă. În schimb, în film există o replică mult mai edificatoare: „Mai bine mă sinucid decât să iau parte la nebunia colectivă în care trăim”. La azil îl cunoaște pe Eduard, care nu vorbește până când e sedus de pianul Veronikăi. Înțelege că fiecare zi e un miracol, că viața e singura magie de care putem profita. Unii mai strigă: „Doamne, nu cred în tine, dar ajută-mă!”. Veronika știe că mai are puțin de trăit, dar cântă pentru Eduard ca o femeie îndrăgostită. Scena masturbării e realizată discret, fără îngroșări inutile, vulgare. Eduard o privea țintă. „Veronika își atinge sexul, sânii, părul, abandonându-se cum nu făcuse niciodată.”

Apoi fuga de la azil. Libertatea. Miracolul fiecărei clipe. Energia pozitivă pe care o transmite natura. Gândul că vor muri curând. Însă experimentele doctorului Igor au făcut minuni. Vor trăi. Nicio edulcorare în acest sens, nimic melodramatic nici în carte, nici în film. Doar că, în film, doctorul părăsește azilul, pentru a trăi alături de

o femeie.

E destul să faci o vizită cuiva într-un spital oarecare, pentru a aprecia și mai mult pulsul vieții. Ce spune în conferința de la azil maestrul sufist? „Rămâneți nebuni, dar comportați-vă ca persoane normale.” Chiar dacă am băut din fântâna demenței? Cine a băut mai mult? Chiar are importanță?

sumar

actualitatea		
George Jiglău	Romii dezbină Europa "unită"	2
editorial		
Oana Albescu	Sufletul Europei. Încotro?	3
cărți în actualitate		
Irina Petraș	Ioan Groșan sau Nordicul om din Est rătăcit în centrul lumii	4
Dinu Bălan	Un roman de mistere religioase	5
cartea străină		
I. Francin	Nihilismul odios al lui Venedikt Erofeev	6
lecturi		
Ion Pop	Dan Culcer în "Utopia"	7
aniversare		
Ion Bogdan Lefter	Solomon Marcus la 85 de ani	8
accent		
Laszlo Alexandru	Alessandro Manzoni văzut azi (I)	9
○ carte în dezbatere		
Ovidiu Pecican	Pauperintellectualii absenți	11
Marius Jucan	Despre intelectuali ca idoli în tranziția românească	12
emoticon		
Șerban Foarță	Milogi, merceologi și numismați	13
poezia		
Anca Mizumschi		13
traford		
Böszörményi Zoltán	Trupul molatic al nopții	14
interviu		
de vorbă cu poetul Adrian Păunescu		
"Am avut dintotdeauna obsesia apartenenței naționale și a identității!"		
		15
puncte de vedere		
Sorin Nemeti	Pentru un alt ev mediu timpuriu...	19
geopolitica		
Florian Dumitru Soporan	Perspectivile Republicii Moldova: pragmatism, identitate și provocările rupturii cu trecutul	20
educație		
Dorel I. Duca	Manualul școlar (realitate și speranțe)	22
religie		
theologia socialis		
Radu Preda	Ortodoxia și criza (III)	23
arte & investigații		
Radu Vasile	Steaguri pe turnuri (IV)	24
revizitări		
Sonia Elvireanu	Dumitru Țepeneag, în totalitarism și posttotalitarism	26
debut		
Iulia Todică	Tu nord, eu sud...	28
știință și violoncel		
Mircea Oprea	Dinozauri în tehnicolor (II)	30
zapp media		
Adrian Țion	La cinci minute de Evul Mediu	31
muzica		
Virgil Mihaiu	○ reprezentantă de vârf a școlii pianistice clujene	32
film		
de vorbă cu regizorul Nicolae Măgineanu		
"Un amănunt este mai sugestiv decât un studiu sau o carte"		
Lucian Maier	Începutul	34
Ioan-Pavel Azap	Forșpan	35
colaționări		
Alexandru Jurcan	Fântâna demenței sau nebunia colectivă	35
plastica		
Adrian Popescu	Viena - momente românești	36

Tipar executat la **Imprimeria Ardealul**, Cluj-Napoca, Bulevardul 21 Decembrie 1989 nr. 146. Telefon: 0264-413871, fax: 0264-413883.

plastica

Viena - momente românești

Adrian Popescu

Când am pus piciorul acum treizeci de ani și mai bine de ani pe impresionantul peron al Westbahnhof-ului, am avut sentimentul unei alte lumi, mult mai riguroase, mai bogate și mai calme, decât cea de unde veneam. Ca toți literații tineri, scăpați vremelnic din Lagărul socialist, descoperind orașul modernității târzii, mintea mea era plină de versurile lui Georg Trakl, tradus admirabil de regretatul Petre Stoica. Prietenul lui, ca de altfel și a poetului A.E. Baconsky, faimosul romanist, Max Demeter Peyfuss, era figura sprijinitorului cultural în vremurile dictaturii comuniste. Ecouri din poemele despre șinele de cale ferată din Westbahnhof vibrau metalice, în aerul libertății.

Prin aceste locuri s-a plimbat studentul bucovinean Eminescu, iar un laureat al premiului Herder, cine altul decât Nichita Stănescu, a risipit numeroase garoafe și trandafiri pe strada unde locuise poetul. Maiorescu a deprins aici, știm, disciplina gândirii, simțul critic, ambiția construcției intelectuale și sociale, atât de necesare lumii noastre pe cale de a se ordona după canoanele primei modernități. Viena plurilingvismului și a identităților multiple, provincială și universală, catolică și decadentă, aulică și lejeră, o intuiești din gară, ascultând idiomuri felurite și apoi admirând fațadele clădirilor celebre. Strauss, Stefansdom, Mozart, Beethoven, mărci ușor tocite prin comercializare turistică, dar cu energii vibrând în mentalul colectiv, nu numai european, Asia e pe Kertnerstrasse cu minuscule aparate de captat imagini cu aburul și aura vieneze.

Am flanat noaptea pe Mariahilferstrasse, bucuros de intervalul vienez oferit de orarul feroviar, vizitator nocturn între două trenuri, mergeam spre Perugia visurilor mele umbriene, era în 1976, am fost legitimat pe stradă de Poliția vieneză, mi s-a propus chiar să rămân etc. Eram cu un grup de tineri imigranți, unii entuziaști de statutul lor de azilanți, în Austria, alții nu prea, ultimul, pe nume Iosif, simpatic, derutat, ar fi vrut să revină, dar l-au certat ceilalți, nu m-am amestecat, dar cuvintele lui erau destul de triste. *Iosif și frații săi*, mi-a trecut prin minte, romanul lui Thomas Mann avea alte conotații, acum, aici, dar și ceva etern, mezinul pus la punct de cei mari.

Au urmat alte descinderi vieneze, cu prilejul unui pelerinaj la Roma, am revăzut Opera, Piața Maria Tereza, Hofburgul, clădirea Secession,

I-am cunoscut pe pr. Vasile Luțai, rectorul Misiunii unite din Viena, care a organizat un concert al Corului tinerilor clujeni uniți, în Biserica cu hramul Sf. Treimi. Dedicată și Sfintei Mariei a Zăpezii, precum Basilica romană Santa Maria Maggiore, iar mezina, cu același hram marian, fiind biserica franciscană din orașul lui Blaga. La Viena, în amintita Minoriten Kirche, un franciscan din România, Petru Fărcaș, o soră sunt prezențe calde și prețuite de fidelii locului.

Recent, un colocviu organizat de Institutul de românică din cadrul Universității vieneze, prin poetul George Achim, lectorul nostru român acolo, i-a omagiat pe Ioan Budai-Deleanu, la 250 de ani de la naștere, și pe Petru Maior. Din țară au participat nume sonore, de la Eugen Simion, Ion Pop, Ioan

Aurel Pop, cu apreciate comunicări, iar cunoscutul istoric Ernst Christopher Sutner de la Universitatea din Viena a conferențiat despre ortodoxie și Școala Ardeleană, așa cum profesorii Michael Metzeltin și Thede Kahl, ambii de la Academică austriacă de Știință au moderat eficient dezbaterile. Aplicată pe text, cu savuoase citate din *Țiganiada*, a fost comunicarea profesorului de la Institutul de Românică din cadrul Universității vieneze, Hans Dama. Din Oradea, a venit episcopul unit Virgil Bercea, care a vorbit despre Școala Ardeleană ca moment spiritual și cultural formator, iar din Cluj, mai mulți preoți tineri au alcătuit un public foarte receptiv și informat, așa cum românii stabiliți la Viena, numeroși, au asigurat o veritabilă participare de ținută. Nu au lipsit oficialii români, d-na Silvia Davidoiu, ambasadoarea noastră la Viena.

Un alt moment de vârf s-a desfășurat, cu sprijinul Primăriei vieneze, prin implicarea președintelui Centrului cultural din Viena, Gunther Wolfgang Wachtl și a inimosului galerist român Constantin Hant, la Galeriile *Time*, mai precis pe Martinstrasse 54, cocheta galeriare mică, *La petite galerie*.

Aici Angela Roman Popescu a avut vernisajul unei neobișnuite expoziții cu lucrări de artă textilă, intitulate *Stoguri și coline*, iar poetul George Achim și-a lansat volumul de a versuri *Dulcețuri târzii din fructe de pădure*, editura Brumar. Prezentările lucrărilor plasticiene și ale scriitorului, comentariile spontane au aparținut profesorului clujean Ion Pop, acad. Eugen Simion, episcopului Virgil Bercea, romanistului Hans Dama, gazdelor vieneze. Au fost remarcate originalitatea și farmecul colajelor textile, elegant înrămate, asociind un aer de peisaj tradițional românesc, stogurile de fân, ondulatoria colinelor, culorile cald-evocatoare, cu un rafinement al armoniilor cromatice insolite.

Despre capitala fostului Imperiu, despre expozițiile din această perioadă din *Museum Quartier*, unde la fundația *Leopold* artiștii începutului de veac al XX-lea, arhitecți, pictori, designeri, Iosif Maria Olbricht, Adolf Loos, Egon Schiele, Gustav Klimt, ne oferă imaginea modernismului, a *Jugend stilului*, s-ar putea glosa copios. O las pentru alt prilej, așa cum despre camerele imperiale din Schonbrunn, Sacher-tortul de la Gloriette, cafeneaua studenților, *Einstein*, dar nu numai a lor, de lângă Rathaus și Universitate, nu spun acum mai mult. Viena a cunoscut câteva zile culturale românești memorabile, de vreme ce revista vernisajelor vieneze de prestigiu, vernisaj unde erau prezenți artiști europeni cu cotă înaltă (Urban Art, Caligrafie Arabă, Otto Muehl), include o recomandare a vernisajului de textile amintit, afișul, etc, iar comunitatea românească vrea, prin pr. Vasile Luțai, să se ocupe de tipărirea actelor colocviului, sugestiv numit *Școala Ardeleană - un moment semnificativ al culturii românești*.

ABONAMENTE: PRIN TOATE OFICILE POȘTALE DIN ȚARĂ, REVISTA AVÂND CODUL 19397 ÎN CATALOGUL POȘTEI ROMÂNE SAU CU RIDICARE DE LA REDACȚIE: 18 LEI - TRIMESTRU, 36 LEI - SEMESTRU, 72 LEI - UN AN CU EXPEDIERE LA DOMICILIU: 27 LEI - TRIMESTRU, 54 LEI - SEMESTRU, 108 LEI - UN AN. PERSOANELE INTERESATE SUNT RUGATE SĂ ACHITE SUMA CORESPUNZĂTOARE LA SEDIUL REDACȚIEI (CLUJ-NAPOCA, STR. UNIVERSITĂȚII NR. 1) SAU SĂ O EXPEDIEZE PRIN MANDAT POȘTAL LA ADRESA: REVISTA DE CULTURĂ TRIBUNA, CONT NR. RO35TREZ2165010XXX007079 B.N. TREZORERIA CLUJ-NAPOCA.

6423416100180